

Smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe mokykloje
prevencija: nuo strategijos iki praktikos

*Mapping of existing strategies and policies related to school
related gender-based violence and abuse (WP3)*

Situacija Lietuvoje

Mapping report – Lithuania

Rugilė Butkevičiūtė

DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP

TURINYS

Santrauka anglų kalba.....	3
1. Situacija Lietuvoje.....	14
2. Smurto lyties pagrindų prevencija mokykloje: strategijos ir politikos apžvalga.....	20
3. Smurto lyties pagrindų prevencijos priemonės su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams	25
4. Požiūris į smurtą lyties pagrindų vaikų ir jaunimo tarpe ir mokyklos aplinkoje.....	60
5. Rekomendacijos smurto lyties pagrindų vaikų ir jaunimo tarpe prevencijai.....	62

Abstract:

Lithuania declared 2020 as the year of children's emotional well-being. In 2019, every tenth victim of domestic violence was a child under 18 years of age. Gender-based violence (GBV) has significant effects on children's development, can cause them to run away from home, self-harm and other issues. Children that experience GBV within their families may transmit this toxic relationship model to their future relationships.

GBV is both a cause and consequence of gender inequality. In Lithuania there is no legal definition of GBV; domestic violence is defined as a gender-neutral offence. Therefore, most prevention strategies and programmes are aimed at reducing violence in general, that is domestic violence or bullying at school, but not school-related gender-based violence (SRGBV). Although there is some research focusing on teen dating violence, there is still no nationwide data on the prevalence of this phenomenon.

The Diversity Development Group wants to contribute to the prevention of (SRGBV) by implementing the international project "Children first". During this project, primary and secondary research was conducted in Lithuania to identify and map existing policies and strategies for the prevention of SRGBV, the tools available for educators to raise awareness of SRGBV as well as guide the views and attitudes of educators and school communities towards SRGBV.

This national report reflects on the situation in Lithuania towards the prevention of SRGBV.

Relevant country context

Domestic violence against women is a grave problem in Lithuania. A recent survey¹ revealed that every fifth household has to deal with this complex issue. 60% of victims do not report domestic violence to any institution, which can partially be explained by high rates of victim-blaming in Lithuanian society. According to a Eurobarometer survey,² 42% of respondents agree that women often make up or exaggerate claims of abuse or rape, and 45% agree that violence against women is often provoked by the victim. These victim-blaming attitudes are linked to the traditional roles of men and women in society.

---

¹ Survey of Lithuanian residents on domestic violence (2019), Baltic Surveys

² [Special Eurobarometer 449, Gender – based violence](#) (2016)

48% of respondents in Lithuania stated that they know a victim of domestic violence from their immediate social circle (the EU average is 39%)³. In 2019, police registered 7 691 domestic violence offences, 80% of the victims of which were women, of whom 79% were abused by their spouse or partner. In 2019, 21 women were murdered by their spouse or partner (61.5% more than in 2018). Lithuania ranks 6th in the EU in terms of the number of women killed by their spouse or partner (EIGE). A high murder rate and growing numbers of repeat cases of domestic violence are proving that Lithuania must urgently focus on primary prevention of gender-based violence.

Each year the numbers on violence against children are growing. According to the data provided by an official statistics portal (2018)⁴, 1,541 cases of physical violence against children were registered in Lithuania in 2017 (897 cases in 2016). Psychological violence was the most common type of violence against children in 2017. According to the survey conducted by the Office of the Equal Opportunities Ombudsperson, 45% of respondents agreed with the statement that if a boy pulls a girl's hair or lifts up her skirt, it is only an innocent show of affection⁵. These gender stereotypes have an impact on GBV rates among the young.

Lithuania does not have specialised legislation addressing GBV. In 2011, Lithuania adopted the Law on Protection against Domestic Violence (Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas)⁶ that provided for the specific regulation of cases of domestic violence (this law is gender-neutral and does not recognise domestic violence as violence perpetrated by men against women) and included articles on the prevention of domestic violence. This law served as a basis for the establishment of Specialised Assistance Centres (SACs) for victims of domestic violence – non-governmental NGOs that have extensive experience both in the field of gender equality as well as dealing with GBV issues. In 2019, SACs supported 11,164 victims of domestic violence (9,300 women, 1,788 men, 76 children: 75 aged 7 – 17 years old and 1 child under 7 years old). These centres

---

³ FRA survey, Figure 9.5: Knowledge of cases of domestic violence in the circle of friends or family, or in the work environment, by EU Member State (%), source https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf (accessed 4 April 2020)

⁴ Violence against children in Lithuania, source: [https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/2018%2012%2005%20SADM%20smurto%20statistika_lentele_06\(1\).pdf](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/2018%2012%2005%20SADM%20smurto%20statistika_lentele_06(1).pdf)

⁵ Nationwide survey on gender equality and GBV, 2019

⁶ [Republic of Lithuania Law on Protection Against Domestic Violence](#) (Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas) (2011), No. XI-1425, 26 May 2011. [accessed 26 August 2019]

also implement numerous initiatives aimed at the prevention of domestic violence among youth.⁷

Policies, strategies and models for prevention of school related gender - based violence

The current policy debate in Lithuania centres around the issue of ratification of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (known as the Istanbul Convention). This convention would pave the way to implementing SRGBV prevention measures. Even though it seems that some politicians are expressing their political will for ratification (e.g. Linas Linkevičius, Minister of Foreign Affairs), in general the political climate is not welcoming and clear steps towards ratification are unseen due to fears and speculation on the concept of “gender”.

Most programmes and strategies are focused on the general prevention of violence against children or domestic violence. In 2014, Lithuania adopted the National Programme on Prevention of Domestic Violence and Support for Victims 2014-2020⁸. The main purpose of the programme is to reduce domestic violence in Lithuania. The programme seeks to educate society about the various manifestations of violence, its consequences and the necessity to prevent it, as well as the need to foster intolerance for violent behaviour.

In 2017, the Law on Fundamental Protection of Children’s Rights (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas, 2017) was approved. This law seeks to implement, defend and protect children’s rights, strengthen the responsibility of parents and other children’s representatives, assure the interests of children are protected, set out the organisational fundamentals of aid for children and families, define the mechanisms for children’s rights and protection, institutions within the children’s rights protection system, the legal basis for these institutions’ practice and provisions on the fundamental responsibilities to tackle children’s rights violations. This law defines four forms of violence against children: physical abuse, psychological abuse, sexual abuse and neglect. It does not provide a definition of GBV, but Article 4, paragraph 5 prohibits discrimination against children based on their gender.

In 2017, the Minister for Education and Science approved two sets of recommendations for prevention of violence in schools:

---

⁷ Data provided by representative of SAC, more information and reports: <https://www.specializuotospagalboscentras.lt> (accessed on 6 May 2020)

⁸ [National program on prevention of domestic violence as well as support for victims for the period of 2014 – 2020](#) (Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 metų programa) (2014). (accessed 6 May 2020)

- 1) Recommendations for implementation of violence prevention at schools (2017 m. kovo 22 d. Švietimo ir mokslo ministrės įsakymas Nr. V-190). The recommendations describe the means of violence prevention and intervention in order to create a safe environment in schools, broken down into measures to be taken at school, municipal and national levels, as well as the responsibilities and duties of schools, municipalities and governmental institutions in order to achieve this goal.
- 2) 2) Recommendations for schools on the criteria for recognition of domestic violence and actions to be taken in the event of possible domestic violence (2017 m. rugpjūčio 3 d. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-625). The main purpose of these recommendations is to identify students suffering from domestic violence as soon as possible and take actions against any possible recurrent violence of this kind. The recommendations also include the consequences of domestic violence (physical, psychological, sexual, neglect) for children's health and development, forms of violence and its recognition criteria, the actions of school employees that are to be taken where there is suspicion of domestic violence, a list of normal or troubling sexual behaviours of children at different ages, and the particular sequence of actions to be taken by school employees in the event of possible domestic violence. Both of these recommendations could form a basis for recommendations on SRGBV.

Some municipalities also have programmes aimed at preventing domestic violence and offering support for victims. For example, the Vilnius municipality was the first to approve the programme Prevention of domestic violence and aid to its victims. Although this programme is gender-neutral, it can be considered an example of good practice for other municipalities in Lithuania that are mostly implementing general measures to reduce violence in communities, e.g. by combating substance abuse, running social inclusion programmes, etc. which do not address SRGBV.

Tools available to educators to promote prevention of school related gender - based violence

Most prevention programmes in Lithuania focus on the general prevention of violence and bullying while some focus on domestic violence. The majority of programmes implemented in schools do not address GBV, including teen dating violence. Nevertheless, there are some examples of good practice among NGOs, universities and state institutions implementing successful initiatives to raise awareness among educators and help them to promote gender equality and reduce gender-based violence.

GENDER-ED: Combating gender stereotypes in education and career guidance

The [Women's Issues Information Centre](#)⁹ and its partners implemented Gender-ED aimed at:

- addressing stereotyping in educational and career choices and promoting gender equality in education, training and career guidance;
- attracting women into male-dominated sectors or occupations, and conversely attracting men into female-dominated sectors or occupations;
- challenging stereotypical assumptions about the roles of women and men in the labour market, including in leadership positions, and changing behaviours and practices that hamper equality.

Although this project did not tackle gender-based violence specifically, it tackled the main cause of GBV – gender inequality, and had a positive effect on awareness among teachers and youth of the negative effects of gender stereotypes. The main outcomes of the project were:

- **Practical programme** Gender-ED Educational Programme Guide “Combating gender stereotypes in education and career guidance” Teachers Manual and Guide for Teachers in Secondary Education, Theoretical part. The Women's Issues Information Centre organised two days of interactive training for teachers, who later conducted training with students. This 16-hour-long practical programme was successfully piloted and received accreditation from Vilnius University and is available for all teachers in Lithuania.
- [“Dream Fighters” online game](#)¹⁰ – an innovative online game for adolescents (aged 13-16) intended to be a resource to support the deconstruction of traditional and stereotypical attitudes and behaviours related to gender.

BREAK! Free from gender stereotypes

The Office of the Equal Opportunities Ombudsperson of Lithuania and various partners implemented the “BREAK!”¹¹ project, which is aimed at young people to make career

---

⁹ Women's Issues Information Centre: <http://www.womensissuescentre.com/gender-ed-combatting-gender-stereotypes-in-education-and-career-guidance/> (accessed 6 May 2020)

¹⁰ Dream Fighters app: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.mdl.dreamcrushers&hl=en>

¹¹ Project “BREAK!”, source: <https://brea-k.eu/en/about-3/> (accessed on 6 May 2020)

choices based on their interest and regardless of gender stereotypes. Different products were developed to raise awareness among educators, experts responsible for preparing the official curriculum and children.

The main outcomes of the project were:

- **Assessment of 32 books** for 6th and 7th graders in relation to gender equality¹², evaluating gender stereotypes in the official curriculum. This activity was evaluated as good practice by the UN CEDAW Committee in its report and recommendations for Lithuania (2019). According to this assessment, trainings for developers of the curriculum and teachers were organised, where they learned how to recognise gender stereotypes and omit them from the official curriculum and in schools.
- **"Why Not?!"**¹³ **TV series with alternate endings for students** – a 10-episode TV series that tells the story of an 18-year old girl named Anna, who is about to graduate high school and wants to become a famous rapper. However, she is considered a real 'nerd' and has a stutter. Everybody expects her to go to university and study something serious. Even Anna herself senses that her dream is unachievable, until one day when everything changes.
- **Study materials for teachers and career counsellors**¹⁴ on how to talk about (gender) stereotypes with students in different classes and different age groups enabling education experts to recognise and avoid gender stereotypes in school environments that are one of the main causes of gender-based violence.

SAFER

The aim of the "SAFER"¹⁵ project is the provision of life skills training, in which teachers will transfer appropriate information, knowledge and skills to children to help them manage their behaviour, and avoid and prevent violent behaviour. Developing healthy relationships with others and maintaining meaningful life skills are considered very crucial elements for building trust and positive relationships in order to identify maladaptive and abusive behaviours. Trained teachers will be competent to identify, recognise, prevent and respond to incidents of GBV as well as avoid stereotypes that contribute to GBV. The aim of the project is to provide the necessary resources for teachers to be able to implement activities

---

¹² Assessment of official curriculum in LT: https://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2019/07/d1_vadoveliu-ir-kitu-mokymossi-priemoniu-vertinimo-lyciu-aspektu-apzvalga-2019.pdf (accessed on 6 May 2020)

¹³ TV series "Why not?!": <https://bre-ak.eu/en/why-not/> (accessed on 6 May 2020)

¹⁴ Study material for teachers and career counsellors, source: <https://brea-k.eu/lt/MOKYMO-SI-MEDZIAGA/> (žiūrėta 2020-05-06)

¹⁵ Project "SAFER!", source: <http://gendersafer.eu/lt/about> (accessed on 6 May 2020)

in the classroom in the future and raise awareness about GBV. The project's main results were as follows:

- **Research**¹⁶ that involved both quantitative and qualitative methods. Quantitative analyses were conducted to explore attitudes and reactions to gender-based violence (GBV) among teachers and children, while qualitative analyses provided in-depth and culturally sensitive insights into key stakeholders' beliefs, attitudes and motivations. The research aimed to explore key attitudes towards, and experiences of, GBV in order to develop culturally sensitive training package materials.
- **Training package**¹⁷ materials for teachers on GBV and **video materials**¹⁸ for students on GBV.

It Stops NOW” Project

Sexual violence and harassment are two of the most hidden forms of gender-based violence. In Lithuania there is lack of sex education classes in which children have the opportunity to learn not only how their bodies work, but also about the concepts of consent and sexual violence in relationships. Therefore, when they experience sexual violence, students tend to solve this issue on their own or with their peers and closest friends and avoid sharing this information with adults. The Women's Issues Information Centre and its partners analysed the prevalence of sexual violence and harassment at universities¹⁹ and on campuses in Lithuania and developed comprehensive measures that could be applied in different institutions.²⁰

Stalking prevention and support for victims

The “Stop Stalking”²¹ website provides information on what stalking is, the harm it causes, how to react and what to do when stalking occurs. The goal of this website is “to increase awareness of stalking behaviour, the resulting harm and the ways in which we can ensure our own safety and the safety of others. This initiative also seeks to

---

¹⁶ “SAFER” research, source <http://gendersafer.eu/results> (accessed on 7 May 2020)

¹⁷ “SAFER” training material: <https://saferlearning.eu/> (accessed on 7 May 2020)

¹⁸ Video: <https://www.youtube.com/watch?v=l8P-Z1uit48> (accessed on 7 May 2020)

¹⁹ Ending Sexual Harassment and Violence in Third-Level Education ESHE A review of data on the prevalence of Sexual Violence and Harassment of Women Students in Higher Education in the European Union, source: <https://www.itstopsnow.org/sites/default/files/Toolkit/ESHTE%20Full%20Prevalence%20Report.pdf> (accessed 6 May, 2020)

²⁰ Toolkit for Ending Sexual Violence and Harassment in Third-Level Education, source: <http://www.moteruinformacijoscentras.lt/wp-content/uploads/2019/04/It-Stops-Now-Toolkit-EN2.pdf> (accessed on 4 April 2020)

²¹ “Stop Stalking” website: <http://www.persekiojimuistop.lt/> (accessed 6 May 2020)

promote professional discussions about stalking behaviour and potential solutions to this problem”. The website includes a section in which different types of help are listed (legal, psychological, emotional, informational) along with directions on how to seek out each specific type of help.

Awareness, views and attitudes of educators and the broader community on school related gender - based violence

Within the framework of the Children First project, the Diversity Development Group conducted primary research with members of school communities: teachers and parents as well as representatives of institutions working on the prevention of GBV and providing support for victims. The research included: 1) qualitative research via an online questionnaire 2) semi-structured interviews with members of the target group. 210 teachers, parents and representatives of institutions participated in an online survey, and 25 interviews were conducted: 10 with teachers, 10 with parents and 5 with representatives of institutions.

Online questionnaire

The online questionnaire consisted of 4 parts: 1) gender stereotypes, 2) dating GBV, 3) the school environment, 4) wider social and cultural processes.

1. Gender stereotypes. According to the findings of primary research in Lithuania, 86% of participants agreed that educators should educate children on gender equality and GBV in order for children to know their rights. Opinions on who should assume this role varied depending on the target group. The majority of parents claimed that teachers and other experts working in schools should take on this role as they have more information, and children believe what they hear in school as well as spend more time there than at home. Educators said that they could raise awareness on the topics of gender equality and GBV, but there are barriers: lack of expertise and knowledge in the field and lack of time due to extensive material in the official curriculum. Some participants had some doubts about whether talking about gender equality might lead to instances of bullying and have negative effects on children. The same issue was raised in schools when they started to implement programmes against bullying, but teachers said those concerns disappeared after practical implementation of programmes brought results.

Some participants claimed that young people are more progressive now and they do not act upon gender stereotypes (“boys also wash dishes in our household”), while others stated that gender stereotypes have an effect on children’s behaviour and could result in GBV (“boys do not appreciate other boys that are weak and cry”). Participants also mentioned that children sometimes declare that they do not act upon gender stereotypes, know that discrimination is bad and that all people should be treated equality, but they do not behave accordingly in practice at school.

Participants claimed that some stereotypes are embedded in children by their parents, while others stated that their children faced stereotypes in different educational facilities starting from kindergarten to school.

67% of the participants claimed that gender stereotypes affect all people equally, 18% said that women are more affected, 10% said that men are more affected, and 9% that LGBTQ+ individuals are more affected.

Most participants did not agree with the gender stereotypes stated in the survey (boys are more aggressive than girls by nature, women should take care of the family more than men, etc.); nevertheless, in some cases participants showed that some stereotypes are applied more for a certain gender, e.g. it is more acceptable for boys to have more than one sexual partner, or girls provoke sexual aggression by boys by the way they dress (22% agreed in comparison with 8% for the same statement for boys). 33% of participants claimed that girls are more vulnerable than boys, in comparison with 10% who stated that boys are more vulnerable than girls. It is important to mention that female vulnerability is usually used as an explanation as to why boys should not be aggressive towards girls. This flawed practice reinforces the idea in boys' heads that girls are vulnerable and weak.

2. Dating GBV. 54% of respondents claimed that all people have equal chances of facing school-related gender-based violence (SRGBV), while 21% claimed that this issue is more likely to happen to LGBTQ+ individuals, and 20% claimed that girls face this issue more. 3% stated that men are more likely to become victims of SRGBV. 83% of respondents stated that the main reason for perpetrating and experiencing SRGBV is experiencing violence within the family, 75% claimed that it is mostly due to alcohol and other substance abuse issues, and 67% attributed it to anger management issues. Only 14% stated gender as the main risk factor for experiencing SRGBV. Most respondents claimed that they had never faced SRGBV; out of those who did face it, 42% stated that it happened at school.

3. The school environment. 51% of respondents agreed with the statement that teachers treat boys and girls equally. 52% claimed that they would agree that girls and boys feel safe at school. A higher number of respondents (40%) agreed that girls would tell someone if they were to see or experience SRGBV, followed by 15% who agreed that boys would disclose their experience of violence. 60% of respondents claimed that teachers would know what to do and what actions to take if they were to be made aware of SRGBV, and 75% agreed that there are mechanisms of support in place for victims of SRGBV.

4. Wider social and cultural processes. 70% of respondents claimed they have never received information on SRGBV, and 50% said that they are unaware of legal acts and strategies on prevention of SRGBV; those who had some information mentioned the Istanbul Convention, the Law on Protection Against Domestic Violence, the Ministry of Education's recommendations on prevention of violence and bullying in schools, the Olweus programme, and helplines for children and youth. 51% claimed that they were unaware of measures to prevent SRGBV in their schools. Those participants that knew of some measures indicated the Lion's Quest programme on social and emotional education, child welfare commissions in schools as well as trainings and seminars for education professionals.

The majority of respondents flagged the need to have visual material on prevention of SRGBV, real-life scenarios and other interactive material that would engage students to actively discuss this phenomenon.

Interviews

Many of the interviewed participants said that physical and psychological violence are the most prevalent forms of GBV. Some participants also named economic and sexual violence. According to the respondents, psychological violence is more prevalent at the moment but hard to detect. Interviewed teachers said that they rarely hear about situations of SRGBV from students, and parents also agreed that if children face GBV, they are reluctant to disclose these experiences to adults and would rather face this issue by themselves or seek support from their peers. Nevertheless, educators, social workers and other experts working in schools gave some examples of GBV that they have witnessed or heard of:

“I once saw a couple during a break, the girl was trying to lose weight and eat healthily, while her boyfriend liked her curves, and so he tried to force feed her a bar of chocolate. She was almost in tears when I intervened.”

“In spring we see attempts by boys to pull up girls’ skirts and show affection in other ways. This kind of nonsense used to happen when I was in school, and I still see students doing it now.”

One of the problems stated by participants in interviews was that schools are still trying to hide instances of violence and bullying in order to avoid scandals and maintain their reputation unless the administration receives a complaint from parents. Some parents whose children have experienced GBV stated that they felt alienated in the community by other parents for trying to solve the problem of their daughters being harassed and bullied by classmates and did not get much support from the school’s administration. These concerns that schools are concealing cases of violence and bullying were shared by institutional actors and child protection officers working with schools.

Most teachers that participated in the interviews claimed that where they encounter violent behaviour in their classroom, they have the full support of other school staff members as well as the school’s social worker and psychologist, and they work collectively to resolve issues if needed. Teachers claimed that for them to educate children on SRGBV and gender equality in general they would need very practical materials that they could use in lessons as well as training on how to apply these materials and evaluate their effectiveness.

Most respondents agreed that families play a major role in how children behave. Parents claimed that they lack knowledge on the subject of GBV and, therefore, should be included in preventive action against GBV more actively and in a practical format by receiving articles on the subject via online educational platforms used by schools as well as online and face-to-face seminars, and practical assignments with students.

Recommendations

National level:

- Ratify the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)
- Conduct nationwide research on SRGBV

- Develop a National Strategy Against Violence Against Women and a National Action Plan for 2020 – 2026
- Establish a gender equality expert role in all municipalities in Lithuania, who would be responsible for gender mainstreaming, including prevention of SRGBV and other forms of GBV.
- Develop a programme on GBV to be embedded in the official curriculum at every level of education in Lithuania. Gender equality and GBV experts should participate in the programme's creation.
- Draft and adopt recommendations on prevention of SRGBV and support for victims, including referral mechanisms for educators dealing with victims of SRGBV
- Assess the situation of SRGBV in terms of the quality of schools' support for victims through yearly anonymous online surveys for members of school communities (teachers, parents and students)
- Strengthen cooperation between NGOs working on gender equality and prevention of GBV, schools and other educational institutions in order to implement continuous prevention programmes at every level of education as well as annual training sessions for specialists working with children.

European level:

- Adopt an EU directive on gender-based violence and an EU-wide strategy to eliminate violence against women
- Initiate EU-wide research on the prevalence of SRGBV in EU Member States
- Establish a European knowledge centre for sharing successful examples of SRGBV prevention programmes at every level of education in Member States within the EU.

Smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe mokykloje prevencija: nuo strategijos iki praktikos

Įvadas:

2020 m. Lietuvoje yra paskelbti vaiko emocinės gerovės metai. Smurtas lyties pagrindu giliai įsirėžia į vaiko sąmonę, tampa prastų rezultatų mokykloje, bėgimo iš namų priežastimi, turi neigiamą įtaką vaiko vystymuisi. Visuomenės ir institucinis dėmesys dažnai būna nukreiptas į smurtą suaugusiųjų tarpe artimoje aplinkoje arba smurtą prieš vaikus. Lietuvoje vis dar trūksta informacijos apie smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe mokykloje mastą, todėl nėra efektyviai vykdoma šio vaikus traumuojančio reiškinio prevencija.

Nevyriausybė organizacija [Diversity Development Group](#), kartu su partneriais Independent Academic Research Studies International Institute (Jungtinė Karalystė), Harokopio universitetas (Graikija), Symplexis (Graikija), Center For Social Innovation (Kipras), Cesie (Italija), siekia prisidėti prie smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe prevencijos įgyvendindama tarptautinį projektą „Vaikai svarbiausia“ iš dalies finansuotą Europos Komisijos Teisių, Lygybės ir Pilietiškumo programos (2014-2020). Projekto trukmė: 01/09/2019-30/08/2021.

Projektas skirtas ankstyvajai smurto lyties pagrindu prevencijai vaikų ir jaunimo tarpe. Projekto metu ypatingas dėmesys skiriamas smurtui romantiškuose santykiuose vaikų ir jaunimo tarpe. Siekiant sukurti priemones skirtas lyčių stereotipų ir smurto lyties pagrindu mažinimui pedagogams ir kitiems su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams atlikta situacijos Lietuvoje apžvalga analizuojant teisės aktus, strategijas, programas ir atliekant tikslinės grupės apklausas naudojant kokybinio ir kiekybinio tyrimo metodus.

1. Situacija Lietuvoje

Smurtas lyties pagrindu suprantamas kaip prieš asmenį nukreiptas smurtas dėl to asmens lyties, lytinės tapatybės ar lyties raiškos arba darantis neproporcingą poveikį tam tikros lyties asmenims. Šiuo smurtu aukai gali būti daroma fizinė, seksualinė, emocinė ar psichologinė žala arba ji ar jis gali patirti ekonominių nuostolių. (Europos lyčių lygybės institutas). Smurtas lyties pagrindu pasireiškia santykiuose artimoje aplinkoje arba už jos ribų. Lietuvoje viena labiausiai atpažįstamų ir aptariamų smurto lyties pagrindu apraiškų – smurtas artimoje aplinkoje.

2019 m. registruota 54 219 pagalbos prašymų dėl smurto artimoje aplinkoje. LR Statistikos departamento duomenimis, 2019 m. dėl smurto artimoje aplinkoje buvo užregistruotas 7 691 nusikaltimas, tai sudarė sudarė 16,2 proc. visų užregistruotų nusikaltimų. Dauguma 80,2 proc. suaugusių nukentėjusiųjų buvo moterys, iš jų 79,2 proc. nukentėjo nuo intymaus partnerio. Kas rodo, jog smurtas artimoje aplinkoje yra smurtas lyties pagrindu, nes nuo jo neproporcingai daug nukenčia vienos lyties atstovai – moterys, nuo vyrų.

Visuomenės apklausų rezultatai rodo, kad įvairios smurto artimoje aplinkoje apraiškos mūsų visuomenėje labai dažnos, tačiau profesionalios pagalbos ieškančių nukentėjusių asmenų skaičius palyginus mažas. Visuomenė vis dar labai tolerantiška smurtui artimoje aplinkoje, todėl daugeliu atvejų nuo jo nukentėję asmenys vengia apie tai pranešti policijos pareigūnams ir kreiptis pagalbos. Net 60 proc. nuo smurto nukentėjusių asmenų niekur nesikreipia pagalbos. Smurtą artimoje aplinkoje patiriantys vaikai ir jaunimas yra linkę slėpti šią problemą nors su ja susiduria tiek šeimoje tiek kurdami santykius su bendraamžiais.

Užregistruotų nusikaltimų registro duomenimis, 2019 m. kas dešimtas nukentėjęs nuo smurto artimoje aplinkoje buvo vaikas iki 18 metų amžiaus, 85,4 % jų nukentėjo nuo tėvų ar įtėvių. Šeimoje matomas smurtinis santykių modelis įsiviešo į vaiko sąmonę, tampa prastų rezultatų mokykloje, bėgimo iš namų priežastimi, o taip pat formuoja žalingų ir nepagarbių santykių su kitais asmenimis modelį, kuris vėliau gali persikelti į asmeninių santykių kūrimą. Smurtinėje aplinkoje augančiam vaikui formuojasi žalingos šeimos santykių nuostatos, vertybės (pvz., „smurtauti mylint yra normalu“, „įniršus užvožti sutuoktiniui galima, nes pats prisiprašė“ ir pan.).

Į statistiką neįtraukiant smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo santykiuose rodiklio, tikrasis problemos mastas Lietuvoje lieka nežinomas. 2019 m. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba atliko visuomenės nuomonės apklausą, kurios metu nustatė, kad 45 % respondentų visiškai ar iš dalies sutinka su teiginiu, jog berniuko elgesys, kai jis tampo mergaitei už kasų, kelia sijoną ir pan. yra nekaltas dėmesio rodymas. [Moterų informacijos centro](#) atlikta moksleivių apklausa parodė, jog 39 proc. iš 500 apklausoje dalyvavusių moksleivių pritaria teiginiui, jog „Normalu, kai vaikinai ragina merginą su juo lytiškai santykiuoti, jei ši visą vakarą su juo flirtavo“. Šie duomenys rodo, jog respondentai linkę pateikti vieną iš smurto lyties pagrindu formų – priekabiavimą.

Vaikai ir jaunimas susiduria su smurtu lyties pagrindu tiek artimoje aplinkoje tiek už jos ribų. Informacinių technologijų plėtra ir informacijos dėl atsakingo naudojimosi jomis stoka kuria terpę naujoms smurto lyties pagrindu formoms atsirasti. Viena greičiausiai plintančių ir kartu nematomiausių smurto formų lieka smurtas lyties pagrindu elektroninėje erdvėje. Smurtas lyties pagrindu internete reiškia, kad jaunimas smurtą išgyvena visa laiką, nes naudojimas informacinėmis technologijomis yra kiekvieno iš jų neatsiejama kasdienybės dalis. Vaikai ir jaunimas dažnai susiduria su patyčiomis internete, merginos yra pagrindinės smurto internete aukos. Europos lyčių lygybės instituto (EIGE) atliktoje apžvalgoje „Kibernetinis smurtas prieš moteris ir mergaites“ (2017) pažymima, kad „moteris daug dažniau nei vyrai tampa tam tikrų kibernetinio smurto formų taikiniais. Apklausa, kurioje dalyvavo daugiau nei devyni tūkstančiai 10 – 50 m. interneto vartotojų Vokietijoje, atskleidė, kad moteris daug dažniau nei vyrai tampa seksualinio priekabiavimo internete bei sekimo elektroninėmis priemonėmis aukomis ir šio smurto poveikis aukoms yra labiau traumuojantis“.

Nors dėl augančio interneto naudojimo atsirado nauja smurto dimensija, pagrindinės seksistinės neapykantos kalbos priežastys atsirado daug anksčiau nei technologijos ir yra, iš esmės, susijusios su pastoviu nelygiu moterų ir vyrų galios santykiu. Seksistinė neapykanta kurstanti kalba plinta tiek internete, tiek atsijungus nuo jo. Vis dar gajus nuo smurto lyties pagrindu nukentėjusių asmenų kaltinimas: „keršto pornografija“ – dalinimasis nuogo kūno ar seksualiniais vaizdais be asmens sutikimo; grasinimai išprievartauti, sužaloti ar nužudyti; įžeidžiantys komentarai apie išvaizdą, seksualumą, seksualinę orientaciją ar

lyčių vaidmenis; melagingi komplimentai ar tariami juokeliai, siekiant pažeminti ar išjuokti asmenį (Europos taryba, Kova su neapykantos kalba – faktų suvestinės, 2016).

Seksistinė, neapykanta kurstanti kalba yra smurto lyties pagrindu prieš moteris ir mergaites forma, kurią palaiko ir stiprina lyčių nelygybė. Šią problemą būtina spręsti, kuriant pagalbos, lyčių lygybės ir tolerancijos kultūrą tiek šeimoje, švietimo įstaigos bendruomenėje bei už jos ribų.

Nepaisant to, jog smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe problema sulaukia tyrėjų dėmesio, vis dar neturime reprezentatyvaus nacionalinio tyrimo apie šios problemos paplitimą, kas sąlygoja šią sritį reglamentuojančių teisės aktų, politikos trūkumą tiek prevencijos tiek pagalbos aukoms srityse.

2. Smurto lyties pagrindu prevencija mokykloje: strategijos ir politikos apžvalga

Lietuvos Respublikos teisės aktuose nėra įtvirtinta smurto lyties pagrindu sąvoka. Nacionalinės strategijos dažniausiai nukreipiamos į smurto bendrąją prasmę ar smurto artimoje aplinkoje prevenciją, kuomet nėra pripažįstama, jog pagrindinė smurto lyties pagrindu priežastis yra lyčių nelygybė ir diskriminacija lyties pagrindu. LR užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius dar 2013 m. pasirašė pažangiausią dokumentą numatantį smurto lyties pagrindu prevenciją ir pagalbą aukoms Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo (toliau – Stambulo konvencija), tačiau LR Seimas iki šiol šios konvencijos neratifikavo.

Stambulo konvencijos 14 straipsnio 1 punkte numatomos su švietimo sistema susijusios smurto lyties pagrindu prevencinės priemonės „*Šalys rinkamais atvejais imasi būtinų priemonių, kad į oficialią visų švietimo lygių mokymų programą būtų įtraukta pagal kintančius besimokančiųjų gebėjimus pritaikyta mokymų medžiaga, pavyzdžiui tokiomis temomis: moterų ir vyrų lygybės, nestereotipinių lyčių vaidmenų, tarpusavio pagarbos, nesmurtinio konfliktų sprendimo tarpasmeniniuose santykiuose, smurto prieš moteris dėl lyties ir teisės į asmens neliečiamybę.*“ 14 straipsnio 2 punktas numato, jog „*Šalys imasi būtinų priemonių, kad 14 str. 1 dalyje nurodyti principai būtų skatinami savaiminio mokymosi įstaigose, taip pat sporto, kultūros ir laisvalaikio įstaigose ir žiniasklaidoje*“. Stambulo konvencijos 15 straipsnyje numatytas specialistų mokymo poreikis moterų ir vyrų lygybės, smurto lyties pagrindu aukų poreikių ir teisių klausimais, taip pat antrinės viktimizacijos prevencijos būdų klausimais., numatomas koordinuotas įvairių institucijų bendradarbiavimas prevencijos srityje.

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis yra parengusi naują LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo projektą, kuriuo būtų įtvirtinama smurto prieš moteris sąvoka ir smurtas prieš moteris būtų apibrėžiamas ne tik kaip smurtas artimoje aplinkoje, bet ir kaip moterų patiriamas smurtas už artimos aplinkos ribų (pvz. seksualinis smurtas, seksualinis priekabiavimas darbe ir pan.). Naujajame projekte taip pat numatomas dėmesys smurto artimoje aplinkoje ir smurto prieš moteris

prevencijai. Numatyta, jog šią prevenciją koordinuotų Vyriausybės sudaryta komisija, atsirastų pareiga į ugdymo programas vaikams įtraukti informaciją apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris, nesmurtinius konfliktų sprendimo būdus, lyčių lygybę, taip pat informaciją skatinančią pagarbą, toleranciją, socialinių – emocinių gebėjimų ugdymą. Naujajame įstatymo projekte taip pat siūloma organizuoti mokymus švietimo darbuotojams. Įstatymo projektą suderinus su institucijomis, jį svarstų Vyriausybė, po to – Seimas. Rengiant pataisas buvo atsižvelgta į nevyriausybinų organizacijų pasiūlymus, Jungtinių Tautų Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto rekomendacijas, Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (kitai vadinamos Stambulo konvencijos) nuostatas, todėl šio įstatymo projekto priėmimas prisidėtų prie smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe mažinimo. Tačiau, kol kas Lietuvoje nesant smurto lyties apibrėžimo, teisės aktuose numatyta bendroji smurto ir smurto artimoje aplinkoje prevencija neišskiriant smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe problemos ir priemonių jai spręsti.

2017 m. buvo patvirtintas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Nr. I-1234) pakeitimo įstatymas. Šio įstatymo paskirtis – užtikrinti vaiko teisių ir laisvių įgyvendinimą, gynimą ir apsaugą, stiprinti tėvų ir kitų vaiko atstovų pagal įstatymą atsakomybę ir galimybes rūpintis vaiku, užtikrinti vaiko interesus, nustatyti pagalbos vaikui ir šeimai ar kitiems jo atstovams pagal įstatymą organizavimo pagrindus. Įstatyme smurtas prieš vaiką apibrėžiamas kaip – veikimu ar neveikimu vaikui daromas tiesioginis ar netiesioginis tyčinis fizinis, psichologinis, seksualinis poveikis, jeigu dėl to vaikas mirė, buvo sutrikdyta jo sveikata, normali raida, jam sukeltas skausmas ar pavojus gyvybei, sveikatai, normaliai raidai ar pažeminta vaiko garbė ir (ar) orumas. Smurtu prieš vaiką taip pat laikoma vaiko nepriežiūra. Šiame kaip ir kituose smurtą reglamentuojančiuose teisės aktuose Lietuvoje nėra įtvirtinta smurto lyties pagrindu sąvoka, kas lemia tai, jog į smurto prevenciją žiūrima bendrąja prasme ir smurtas dažnai suvokiamas kaip suaugusiųjų prieš vaiką naudojamas smurtas ar patyčios nepilnamečių tarpe.

Smurtas lyties pagrindu yra diskriminacijos dėl lyties forma. Paminėtina, jog LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 5 punktą visgi numato nediskriminavimą kaip vieną iš vaiko teisių ir laisvių apsaugos įgyvendinimo principų, <...> kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą lyties <...>. Įstatyme numatytos keturios smurto prieš vaikus formos: fizinis smurtas, psichologinis smurtas, seksualinis smurtas bei nepriežiūra.

Įstatymo 20 straipsniu uždraustas visų formų smurtas prieš vaiką bei įtvirtinta vaiko teisė būti apsaugotam nuo smurto, numatant pareigą tėvam, kitiems vaiko atstovams pagal įstatymą, valstybių ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms užtikrinti vaiko apsaugą nuo smurto. Šio straipsnio 3 dalis taip pat numato valstybės ir savivaldybių pareigą šviesti vaikus ir jų globėjus bei suteikti pagalbą nuo smurto nukentėjusiam vaikui.

Įstatymo antrame skirsnyje numatytos nuostatos susijusios su prevencine pagalba vaikui ir šeimai. Įstatymo 34 str. 2 dalyje numatoma, jog savivaldybė atsako už prevencinės, kompleksinės teikiamos ir (ar) kitos pagalbos vaikui ir šeimai užtikrinimą, organizuodama ir koordinuodama bendrą socialinės paramos teikimą, švietimo, sveikatos priežiūros įstaigų, teisėsaugos ir kitų institucijų, seniūnijų darbą su vaikais ir šeimomis. Bendro darbo

koordinavimo organizavimą savivaldybėje užtikrina tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatorius.

2017 m. Vilniaus miesto savivaldybė buvo pirmoji savivaldybė Lietuvoje, kuri patvirtino Prevencijos ir pagalbos smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims programą ir priemonių planą 2017 – 2021 m.

2017 metų spalio 27 d. Vilniaus rajono savivaldybės Taryba patvirtino Vilniaus rajono savivaldybės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2018–2020 metų programą kurios paskirtis – užtikrinti smurto artimoje aplinkoje prevenciją ir pagalbos smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims teikimą, nustatyti priemones, kuriomis bus siekiama vykdyti smurto artimoje aplinkoje prevenciją bei specializuotą sveikatos priežiūros, psichologinę, socialinę, teisinę pagalbą smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims.

Programoje taip pat nurodoma, jog „<...>vykdant prevencines veiklas ypatingas vaidmuo tenka švietimo sistemai: į formaliojo ikimokyklinio, priešmokyklinio ir mokyklinio švietimo programas turi būti įtraukti klausimai apie moterų ir vyrų lygybę, nestereotipinius lyčių vaidmenis, tarpusavio pagarbą, nesmurtinį konfliktų sprendimą, smurtą prieš moteris lyties pagrindu ir teisę į asmens neliečiamybę. Šie principai turi būti taikomi ir neformaliojo švietimo įstaigose įskaitant sporto, kultūros, laisvalaikio objektus bei žiniasklaidą. Smurto prevencija nėra vieno specialisto (socialinio pedagogo, socialinio darbuotojo) atsakomybė“. Šioje programoje atsiranda smurto lyties pagrindu sąvoka, kalbama apie lyčių stereotipus kaip apie smurto lyties pagrindu priežastį.

Pažymėtina, jog Vilniaus miesto ir Vilniaus rajono savivaldybės galėtų tapti geruoju pavyzdžiu, nes analizuojant Lietuvos savivaldybių strateginius ir veiklos planus pastebima, jog smurtas artimoje aplinkoje vis dar nėra išskirtas kaip atskira prevencijos sritis ir daugiau dėmesio skiriama nusikalstamumo alkoholizmo patyčių ir smurto bendraja prasme o ne smurto lyties pagrindu prevencijai.

Su smurto artimoje aplinkoje problema neproporcingai daugiau susiduria moterys ir merginos, kas rodo, jog tai yra smurtas lyties pagrindu. Iki 2014 m. Lietuvoje galiojo Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija, kurioje buvo aiški sąsaja su Jungtinių tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims ir kitais aktualiais tarptautinės teisės dokumentais. Ši strategija turėjo prioritetinę kryptį – teisinės bazės tobulinimas smurto prieš moteris mažinimo srityje, tai pat ir kitas kryptis, susijusias su smurtu šeimoje. Panaikinus šią strategiją dingo ir specialios priemonės numatytos smurto lyties pagrindu prevencijai.

2014 m. gegužės 28 d. vyriausybė patvirtino Valstybinę smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014 – 2020 metų programą. Kartu su programa patvirtintas ir šios programos įgyvendinimo 2017 – 2020 m. veiksmų planas. Veiksmų plano paskirtis – užtikrinti smurto artimoje aplinkoje prevenciją ir pagalbos smurtą artimoje aplinkoje patyrusiems asmenims (toliau – smurtą patyręs asmuo) teikimą. Šiuose dokumentuose nerasime smurto lyties pagrindu sąvokos. Programos strateginis tikslas – mažinti smurto artimoje aplinkoje mastus ir atitinkamai, programa suformuluota neutraliai bei techniškai, ją priskiriant ne žmogaus teisių, o atskirties sričiai. Jungtinių Tautų moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas (toliau - CEDAW) rekomendavo Lietuvai priimti papildančią strategiją, kuria būtų siekiama pašalinti bet kokios formos smurtą prieš

moteris privačioje ir viešojoje erdvėje. 2019 m. Lietuvai skirtoje CEDAW ataskaitoje rekomenduojama imtis veiksmų skirtų lyčių stereotipų švietimo sistemoje mažinimui kaip tai numatyta Moterų ir vyrų lygių galimybių programos priemonių plane 2018 – 2021 m., taip pat ataskaitoje rekomenduojama įtraukti lyčių lygybės ekspertus į mokykloje dėstomų dalykų medžiagos peržiūrą ir vertinimą siekiant vengti lyčių stereotipų juose įtvirtinimo.

Smurto artimoje aplinkoje prevenciją numato 2011 m. LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, kurio paskirtis - ginti asmenis nuo smurto artimoje aplinkoje, kuris dėl jo žalos visuomenei priskiriamas prie visuomeninę reikšmę turinčių veikų, greitai reaguoti į iškilusią grėsmę, imtis prevencijos priemonių, taikyti apsaugos priemones ir teikti tinkamą pagalbą. LR statistikos departamento duomenimis daugiau nei 80 proc. nuo šio nusikaltimo nukentčia moterys ir merginos, nors ir įstatymas nenumato smurto lyties pagrindu sąvokos, jis taikomas beveik išimtinai vien joms. Pagal įstatymą smurtą artimoje aplinkoje patyręs asmuo (toliau – smurtą patyręs asmuo) – asmuo, prieš kurį panaudotas smurtas artimoje aplinkoje, arba dėl smurto artimoje aplinkoje mirusio asmens šeimos narys, kuris patyrė žalą dėl to asmens mirties, arba taip pat vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta. Paminėtina, jog vaikai tiesiogiai nenukentėję nuo smurto artimoje aplinkoje teisinio proceso metu dažniausiai pripažįstami nukentėjusiais asmenimis. Tokia susiklosčiusi praktika lemia tai, jog jei smurtautojo atžvilgiu taikoma LR Baudžiamojo proceso kodekso 132¹ str. kardomoji priemonė įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, smurtautojas vis tiek išlaiko teisę kardomųjų priemonių metu matytis su nepilnamečiais vaikais, kuriems toliau daroma žala.

Įstatymu įkurti Specializuotos pagalbos centrai (SPC) teikia pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems suaugusiems asmenims ir nepilnamečiams nuo 16 m. amžiaus. Pagalbos teikimo tvarką numato Specializuotos pagalbos centrų veiklos aprašas.

LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme numatyta, jog valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir nevyriausybinės organizacijos, siekdamos užkirsti kelią smurtui artimoje aplinkoje, pagal kompetenciją imasi šių prevencijos priemonių: 1) organizuoja visuomenės švietimo ir informavimo kampanijas, skatinančias netoleruoti smurto; 2) organizuoja bendrus ir specializuotus teisėjų, prokurorų, policijos pareigūnų, specialistų ir kitų asmenų, dirbančių smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos srityje, mokymus ir kvalifikacijos tobulinimo kursus pagal Vyriausybės ir jos įgaliotų institucijų bei savivaldybių parengtas programas, finansuojamas iš valstybės ir savivaldybių biudžetų ir tarptautinių programų; 3) organizuoja visuomenės teisinį švietimą apie veikas, kurios laikomos smurtu artimoje aplinkoje, šių veikų teisinės pasekmės ir atsakomybės už jų padarymą neišvengiamumą; 4) organizuoja tyrimus, statistinių duomenų rinkimą apie smurtą artimoje aplinkoje ir šių duomenų analizę; 5) rengia kursus, kuriuose mokoma konfliktų, kylančių artimoje aplinkoje, taikaus sprendimo būdų; 6) neišduoda leidimo laikyti (nešiotis) ginklą arba panaikina turimus leidimus; 7) imasi kitų prevencijos priemonių.

Įstatyme pažymima, jog prevencijos priemonių įgyvendinimą savivaldybėse koordinuoja savivaldybės administracijos direktorius arba jo pavaduotojas.

Nesant smurto lyties pagrindu apibrėžimo vykdoma bendroji smurto artimoje aplinkoje prevencija. Šiuo metu prevencines smurto lyties pagrindu kampanijas dažniausiai organizuoja nevyriausybinės organizacijos (pvz: kasmetinė akcija 16 dienų prieš smurtą

prieš moteris) daugiausia už prevenciją atsakingi Specializuotos kompleksinės pagalbos centrai. Paminėtina, jog šios kampanijos dažniausiai būna nukreiptos į suaugusius žmones, rečiau į smurtą santykiuose vaikų ir jaunimo tarpe.

2017 m. rugjūčio 3 d. LR Švietimo, sporto ir mokslo ministerija patvirtino Rekomendacijas mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje. Šių rekomendacijų paskirtis – kaip galima anksčiau atpažinti vaiką, kuris galimai patyrė smurtą artimoje aplinkoje, ir imtis būtinų veiksmų užkirsti kelią bet kokių smurto apraiškų pasikartojimui. Šiose rekomendacijose taip pat nerasime smurto lyties pagrindu sąvokos, jose kaip smurtautojais įvardijami vaiko aplinkoje esantys suaugę asmenys (mama, tėtis, dėdė ir pan.).

2017 m. priimtas LR švietimo ir mokslo ministro įsakymas dėl smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijų patvirtinimo. Rekomendacijos nustato mokyklos, savivaldybės ir nacionalinio lygmens prevencijos ir intervencijos priemonių sistemą saugios nuo smurto ir patyčių (įskaitant ir patyčias kibernetinėje erdvėje) aplinkos kūrimui mokyklose, vykdančiose ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir neformaliojo švietimo programas. Rekomendacijose nurodoma, jog prevencijos tikslas – sukurti saugią, mokinio asmenybės augimui, brandai ir ugdymuisi palankią aplinką mokykloje, kurioje mokiniai jaučiasi gerbiami, priimti, saugūs, jų nuomonė ir siūlymai yra išklausomi ir vertinami.

Rekomendacijose numatyta, jog mokyklos vadovas įsakymu patvirtina smurto ir patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo mokykloje tvarką. Šiose rekomendacijose taip pat nėra įtvirtinta smurto lyties pagrindu sąvoka, todėl kalbama apie bendrąją smurto ir patyčių prevenciją, kas vėliau turi įtakos švietimo įstaigoms renkantis prevencines programas.

3. Smurto lyties pagrindu prevencijos priemonės su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams

Skiriami trys smurto lyties pagrindu prevencijos lygiai: pirminė – veiksmai, skirti bendrajai populiacijai, siekiant užkirsti kelią atsirasti prievartai; antrinė – veiksmai skirti didesnės rizikos grupei, siekiant užkirsti kelią toliau plėtimuisi problemai ar sumažinti bet kokios prievartos riziką; trečioji prevencija – veiksmai, skirti žinomiems smurtautojams arba aukoms, siekiant išvengti naujų smurto atvejų.

Lietuvoje egzistuojantis teisinis reguliavimas nenumatantis smurto lyties pagrindu sąvokos ir duomenų apie smurto lyties pagrindu paplitimą vaikų ir jaunimo tarpe nebuvimas lemia tai, jog trūksta nacionalinės strategijos ir ją įgyvendinančių programų su priemonių planais nukreiptų į smurto lyties pagrindu mažinimą ir prevenciją. Bendroji smurto artimoje aplinkoje ar už jos ribų prevencija dažniausiai būna nukreipta į smurtą suaugusių tarpe, suaugusių prieš vaikus naudojamą smurtą arba patyčias bendraamžių tarpe.

Lietuvoje veikiančios prevencijos programos nukreiptos į bendrąją smurto ir patyčių prevenciją (pvz. „Zipio draugai“, „Obuolio draugai“, „Įveikiame kartu“ ir kt.) dažnai neaptaria lyčių stereotipų bei jų poveikio smurto lyties pagrindu atsiradimui. Mokymai specialistams taip pat dažnai būna nukreipti į bendrąją smurto artimoje aplinkoje prevenciją, pvz.

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras vykdydamas projektą “Pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų kvalifikacijos tobulinimas“ vykdė priemonę “Prekybos žmonėmis, patyčių ir smurto prevencijos įgyvendinimo veiksmingumo didinimas ir švietimo pagalbos įstaigų specialistų kompetencijų stiprinimas”, kurios metu 120 specialistų įgijo kompetencijų prekybos žmonėmis, smurto ir patyčių prevencijos priemonių organizavimo srityje. 2019 m. išleisti ir mokykloms išdalinti plakatai apie smurtą (kaip jį atpažinti ir kaip elgtis) mokyklinio amžiaus vaikams. Rengiama medžiaga dėl smurto atpažinimo ikimokyklinio amžiaus vaikams.

Lietuvoje įgyvendinant Valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014-2020 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gegužės 28 d. nutarimu Nr. 485, 2017-2020 metų veiksmų plano priemones, organizuojami įvairūs mokymai su vaikais ir jaunimu dirbanties specialistams (pvz: Nacionalinė švietimo agentūra 2015 – 2018 ir 2019 m. organizavo mokymus „Smurtas artimoje aplinkoje: atpažinimas ir pagalba vaikams mokykloje“, kurie skirti ikimokyklinio ugdymo įstaigų, mokyklų, profesinio mokymo įstaigų administracijos atstovams, mokyklų vaiko gerovės komisijos nariams, mokytojams, švietimo pagalbos specialistams).

Pažymėtina, jog atsiradusios prevencinės programos ir rekomendacijos nukreiptos į smurto artimoje aplinkoje mažinimą ir prevenciją turi poveikį ir smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe mažėjimui, nes užtikrinant vaikų ir jaunimo saugumą šeimose, skatinamas pozityvus nesmutinis, pagarbus bendravimas, kurį vėliau vaikai perkelia į savo santykius.

Kaip gerosios praktikos pavyzdys bendrajai smurto artimoje aplinkoje prevencijai paminėtina LR Prezidentės Dalios Grybauskaitės kampanija „Už saugią Lietuvą“, kurios viena iš prioritетinių sričių buvo smurto artimoje aplinkoje problemos viešinimas. Ši kampanija apjungė nemažai nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) ir valstybinių institucijų akcijų šia tema, paskatino savivaldybes atkreipti dėmesį į šią problemą ir bendradarbiauti su joje dirbančiomis ir savivaldybės teritorijoje veikiančiomis NVO.

Smurto artimoje aplinkoje prevencijos priemonės prisideda ir prie smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe mažinimo, tačiau verta paminėti, jog tokios priemonės dažniausiai būna nukreiptos į suaugusiųjų smurtą artimoje aplinkoje vienas prieš kitą ar prieš vaikus. Neįsigilinant į smurto romantiškuose santykiuose tarp vaikų ir jaunimo dinamiką, panašios programos neatliepia smurto santykiuose vaikų ir jaunimo tarpe prevencijos poreikių, nėra formuojamos vaikų ir jaunimo poreikius atitinkančios veiklos ir užsiėmimai.

Nors Lietuvoje nėra nacionalinės strategijos ir nacionaliniu mastu įgyvendinamų programų skirtų būtent smurto lyties pagrindu problemai vaikų ir jaunimo tarpe, galime išskirti keletą nevyriausybinių organizacijų ir valstybinių institucijų projektų ir iniciatyvų, kurios galėtų būti laikomos gera praktika smurto lyties pagrindu prevencijos srityje. Tokios iniciatyvos prisideda prie gerosios praktikos formuojant prevencijos priemones, tačiau dėl lėšų viešinimui ir įgyvendinimui stygiaus pasibaigus finansuojamiems projektams dažnai būna taikomos keliose savivaldybėse ar švietimo įstaigose neužtikrinant taikymo nacionaliniu mastu.

Projektas Gender – ED projektas ir mokymai mokytojams

Moterų informacijos centras kartu su partneriais 2017 – 2019 m. įgyvendino projektą „GenderED“, prisidedantį prie vienos pagrindinių smurto lyties pagrindu priešasčių, lyčių nelygybės mažinimo. Projekto tikslas buvo atkreipti dėmesį į neigiamus stereotipus renkantis profesiją ir karjerą bei propaguoti lygias galimybes švietime ir profesiniame orientavime. Projekto metu sukurtos dvi priemonės, kurios gali būti naudojamos šviesti vaikus ir jaunimo lyčių lygybės klausimais:

- **Praktinė programa** mokytojams ir kitiems su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams „Lytis ir švietimas: lyčių stereotipai švietime ir profesiniame konsultavime“ akredituota Vilniaus universiteto Pedagogų kompetencijų tobulinimo centre. Programa skirta mokytojų ir profesijų konsultantų žinių praplėtimui bei jų mokėjimų ir įgūdžių tobulinimui lyčių lygybės srityje. Mokytojai ir profesijos konsultantai savo darbe susiduria su moksliniu žinių apie lytis bei lyčių stereotipų įtaką stoka, kadangi daugumos iš jų studijose tokių dalykų nebuvo. Ši programa padeda užpildyti šias spragas, taip pat suteikia šiuolaikines didaktines priemones mokinių ugdymui. Teorinėse paskaitose pateikiami mokslinių tyrimų bei statistikos duomenys apie lyčių skirtumus Lietuvos visuomenėje (pasauliniame kontekste), išsiaiškinamos jų priežastys. Aptariama stereotipų įtaka berniukų ir mergaičių ugdymui, jų charakterio bruožų formavimuisi, profesijų pasirinkimui.
- **Interaktyvus žaidimas** 13 – 16 m. vaikams „[Svajonių griovėjai](#)“ (Dream fighters), kurio tikslas paskatinti vaikus nesivadovauti lyčių stereotipais ir rinktis jiems norimą veiklą bei profesiją. Žaidimą galima naudoti klasėje ir už jos ribų, siekiant paneigti lyčių stereotipus, trukdančius jauniems žmonėms rinktis.

BREAK! – kova su lyčių stereotipais naudojant įvairių medijų turinį ir priemones

LR Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, kartu su partneriais 2017 – 2019 m. įgyvendino projektą „BREAK!“, kurio tikslas – kelti sąmoningumą dėl neigiamo lyčių stereotipų poveikio ir, pasitelkiant įvairias medijas, siekti išvengti lyčių segregacijos švietime ir profesijų pasirinkime. Nors šis projektas nebuvo tiesiogiai skirtas smurto vaikų ir jaunimo tarpe prevencijai, tačiau jo metu sukurtos priemonės stiprina mokytojų ir kitų su vaikais ir jaunimu dirbančių specialistų kompetenciją lyčių lygybės įtvirtinimo mokyklos aplinkoje srityje, kas prisideda ir prie smurto lyties pagrindu mažinimo.

Projekto metu buvo sukurti šie produktai:

- Vadovėlių ir kitų mokymo(-si) priemonių vertinimo lyčių aspektu apžvalga (2019). Projekto metu buvo analizuojamos 32 šešioms–septintoms klasėms skirtos mokymo (-si) priemonės. Vertinimo tikslas – apžvelgti, išanalizuoti ir įvertinti, kiek stereotipų yra užfiksuota mokymo (-si) priemonėse, kokių pasitaiko dažniausiai, ar mokiniams (ir kaip) perduodamos stereotipinės žinutės apie lytis. Vertinant mokymo (-si) priemones vadovautasi vertintojų sudarytu mokymo (-si) priemonių vertinimo aprašu, kuriame numatyta 14 vertinimo kriterijų. Apžvalgos pabaigoje pateiktos rekomendacijos mokymo(-si) priemonių rengėjams bei politikos formuotojams, į ką atkreipti dėmesį, siekiant užtikrinti, kad mokinius pasiektų kokybiška, į žmogaus teisių principų įgyvendinimą orientuota mokomoji medžiaga. Ši vadovėlių apžvalga bei

mokymai mokytojams ir vadovėlių rengėjams pripažinta kaip geroji praktika siekiant lyčių lygybės 2019 Jungtinių Tautų CEDAW komiteto rekomendacijose Lietuvai.

- Serialas apie lyčių stereotipų atpažinimą „Kodėl gi ne?!“. Įgyvendinant projektą, sukurtas serialas jaunimui „Kodėl gi ne?!“, kuris žaismingai nagrinėja kasdienybėje sutinkamas situacijas lyčių aspektu.
- Gairės mokytojams ir karjeros konsultantams bei alternatyvios serialo „Kodėl gi ne?!“ pabaigos leis patrauklia forma skatinti jaunuolius kritiškai vertinti lyčių stereotipus, atpažinti visuomenėje vyraujančias normas ir jų poveikį profesiniams pasirinkimams bei supažindins su nelygybės darbo rinkoje priežastimis ir pasekmėmis.

Projektas SAFER

Lietuvoje vis dar trūksta iniciatyvų apimančių smurto lyties pagrindu prevenciją visame švietimo sektoriuje, pradedant nuo ikimokyklinio ir baigiant universiteto studijomis, nors tokia praktika sėkmingai taikoma patyčių klausimu. Paminėtina, jog 2018 – 2019 m. Vilniaus universitetas įgyvendino projektą „SAFER“ kurio tikslas – didinti pradinukų, jų mokytojų, tėvų ir visuomenės suvokimą, kas yra smurtas lyties pagrindu. Projektu siekiama:

- didinti pradinių klasių mokytojų, mokinių, tėvų ir kitų asmenų sąmoningumą ir jautrumą smurtui lyties pagrindu
- sukurti mokymų medžiagą mokytojams siekiant aptarti smurto lyties pagrindu temą klasėse
- kvestionuoti esamus lyčių stereotipams ir užkirsti kelią smurtui lyties pagrindu
- sukurti tyrimo anketą ir išanalizuoti rezultatus
- įgyvendinti sąmoningumo didinimo ir informacijos sklaidos veiklas, skirtas atskiroms tikslinėms grupėms ir plačiajai visuomenei (video, animacinis filmas, mobili programėlė, informacinė medžiaga
- kelti mokytojų kompetenciją ir suteikti žinių apie smurtą lyties pagrindu bei kaip jo išvengti
- suteikti mokiniams žinių ir ugdyti jų įgūdžius kaip reaguoti į smurtą lyties pagrindu bei kaip jo išvengti
- ugdyti visuomenę be išankstinių nusistatymų, gebančią suprasti ir užkirsti kelią smurtui lyties pagrindu.

Projekto „SAFER“ metu atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama ištirti požiūrį į smurtą lyties pagrindu ir patirtį, sukurta mokymo medžiaga, video priemonės skirtos smurto lyties pagrindu prevencijai.

Projektas „It Stops NOW“

Seksualinis smurtas ir seksualinis priekabiavimas – viena labiausiai slepiamų smurto lyties pagrindu santykiuose formų, ypatingai ši problema slepiama jaunimo santykiuose. Trūkstant mokyklose ir kitose įstaigose vykdomo lytiškumo programų, jaunimas negeba atpažinti seksualinės prievartos, o su ja susidūrę dažnai neinformuoja suaugusių asmenų stengdamiesi šias problemas spręsti asmeniškai ar bendraamžių tarpe. Daugiau

23

Ši apžvalga yra Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programos (2014 – 2020) lėšomis finansuojamo projekto „Vaikai svarbiausia“ (REC-AG-2018/REC-RDAP-GBV-AG-2018) dalis. Šis dokumentas neatspindi oficialios Europos Komisijos nuomonės. Atsakomybė už pateikiamą informaciją bei nuomonę tenka šio dokumento autoriams.

informacijos apie seksualinio smurto ir priekabiavimo prevenciją galima rasti Moterų informacijos centro kartu su projekto partneriais projekte „It stops now“, kurio metu atlikta analizė apie seksualinį smurtą ir priekabiavimą Lietuvos aukštosiose mokyklose bei sukurtas priemonių rinkinys seksualinio smurto ir priekabiavimo prevencijai vykdyti aukštosiose mokyklose, šis rinkinys, kūrėjų teigimu, gali būti pritaikomas ir kitose institucijose.

Persekiojimo prevencija

Paminėtos ir keletas nacionalinių iniciatyvų nukreiptos į visuomenėje mažai atpažįstamas smurto formas. Inicatyva „Persekiojimui STOP“, kurios tikslas didinti visuomenės informuotumą apie persekiojantį elgesį, susijusias grėsmes bei priemones, užtikrinančias savo ir kitų saugumą, šia iniciatyva taip pat siekiama skatinti profesionalų diskusiją apie persekiojantį elgesį bei šios problemos sprendimą.

Lytiškumo ugdymo iniciatyvos

Siekiant vykdyti efektyvią seksualinio smurto lyties pagrindu prevenciją Lietuvos mokyklose būtina įgyvendinti efektyvias lytiškumo programas, kuriose dėmesys būtų skiriamas ne tik fiziniams kūno pokyčiams ir saugių lytininių santykių temoms, bet ir mokoma pagarbių santykių nenaudojant smurto lyties pagrindu. Siekiant plėtoti visapusišką lytiškumą ugdymą Lietuvoje, programa „Kurk Lietuvai“ kartu su Jaunimo reikalų departamentu vykdo projektą, „Lytiškumo ugdymo stiprinimas Lietuvoje: Lytiškumo ugdymo programos parengimas ir pilotavimas“ kurio tikslas yra paruošti visuomenės sveikatos specialistus ir jaunimo darbuotojus vykdyti lytiškumo ugdymo programą jaunimo centruose. Projekto metu atlikta lytiškumo ugdymo situacijos analizė Lietuvoje stiprinimo tema Lietuvoje, kurios pagrindu bus kuriama ir testuojama lytiškumo ugdymo programa.

Lytiškumo ugdymo programą taip pat įgyvendina VšĮ „Įvairovės ir edukacijos namai“, organizacija veda užsiėmimus mokytojams, tėvams, jaunimui.

Pažymėtina, jog nepaisant to, jog Lietuvoje jau yra sukurta smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe prevencijos programų, jos dažnai įgyvendinamos sporadiškai keliose švietimo įstaigose tam tikrose savivaldybėse. Taip yra todėl, kad šioms programoms dažnai trūksta viešinimo. Švietimo įstaigos pačios renkasi programas, kurias jos nori ir gali įgyvendinti, kadangi smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe nėra viešai matoma, neįrodytas šios temos aktualumas, mokyklose dažniau įgyvendinamos bendrosios smurto ir patyčių prevencijos programos.

Siekiant keisti šią situaciją, būtina skatinti tarpinstitucinį (NVO bei valstybinių institucijų ir akademinės bendruomenės) bendradarbiavimą visų pirma atskleidžiant smurto lyties pagrindu mąstą mokyklose (nacionalinis reprezentatyvus tyrimas) bei įgyvendinant prevencines priemones (pvz. smurto lyties pagrindu temos įtraukimas į ugdymo programą).

4. Požiūris į smurtą lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe ir mokyklos aplinkoje

Projekto „Vaikai svarbiausia“, kurio tikslas ankstyvoji smurto lyties pagrindu prevencija vaikų ir jaunimo tarpe, metu atliktas tyrimas, kurį sudarė mokytojų, kitų su vaikais ir jaunimu dirbančių specialistų, tėvų, institucijų atstovų dirbančių su smurto vaikų ir jaunimo prevencija ir pagalba aukoms elektroninė apklausa ir pusiau struktūruoti interviu.

Tyrimo metodologija

Tikslas. Ištirti Lietuvoje esančias strategijas, politiką ir praktiką smurto lyties pagrindu mokykloje srityje siekiant sukurti elektroninį mokymų modulį skirtą šio reiškinio prevencijai. Tyrimas susidėjo iš dviejų dalių: a. Politikos, strategijų bei prevencijos modelių smurto lyties pagrindu mokykloje srityje analizė. b. Priemonių skirtų smurto lyties pagrindu prevencijai pedagogams ir kitiems su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams analizė c. Požiūrio į smurtą lyties pagrindu mokykloje analizė mokytojų, su vaikais ir jaunimu dirbančių specialistų tarpe analizė.

Trukmė. Tyrimas atliktas 2020 m. vasario – balandžio mėnesiais.

Tyrimo metodas. Tyrime naudoti kokybiniai ir kiekybiniai duomenų analizės metodai. Kokybinė analizė atlikta siekiant išsiaiškinti požiūrį į smurtą lyties pagrindu ir sužinoti apie jo paplitimą mokyklos aplinkoje, prevenciją bei nukentėjusiems prieinamą pagalbą. Kiekybinė analizė skirta pamatuoti mokyklos bendruomenės ir su vaikais ir jaunimu dirbančių specialistų nuostatas smurto lyties pagrindu mokykloje atžvilgiu.

Priemonės. Tyrimui naudotas elektroninis klausimynas mokytojams bei kitiems su vaikais dirbantiems specialistams ir tėvams bei pusiau struktūruoti interviu su mokytojais, specialistais dirbančiais su vaikais ir jaunimu bei tėvais.

Dalyviai. Elektroninėje apklausoje dalyvavo suaugusiųjų – mokytojų ir kitų su vaikais ir jaunimu dirbančių specialistų iš Lietuvos, Jungtinės Karalystės, Graikijos, Kipro bei Italijos. Viso buvo siekiama apklausti ne mažiau kaip 250 asmenų. Lietuvoje elektroninėje apklausoje dalyvavo 210 tikslinės grupės narių. Interviu projekto partnerių šalyse buvo siekiama apklausti 25 institucijų dirbančių su smurto vaikų ir jaunimo tarpe problematika atstovus (Lietuvoje apklausti 5 asmenys), 50 mokytojų (Lietuvoje apklausti 10 mokytojų) bei 50 tėvų (Lietuvoje apklausta 10 tėvų).

Duomenų analizė. Kiekybinei analizei naudota informacija pateikta Google forms apklausos anketose. Pusiau struktūruoti interviu dėl pasaulinės COVID – 19 pandemijos organizuoti nuotoliniu būdu naudojant telefoną, Microsoft Teams ir kitas elektronines pokalbių platformas ir transkribuoti. Atlikta nacionalinė Lietuvoje gautų duomenų analizė bei lyginamoji analizė apibendrinanti visų projektų partnerių duomenis.

Tyrimo etika. Kokybinis tyrimas atliktas laikantis tokiems socialiniams tyrimams taikomų reikalavimų. Iš visų dalyvių gautas informuotas sutikimas dalyvauti tyrime, atskleidžiant projekto tikslą, jį įgyvendinančią instituciją, numatomą rezultatų panaudojimą, paaiškinus kam bus naudojami duomenys ir kur jie bus skelbiami. Gavus tiriamųjų sutikimą atlikti interviu įrašai, vėliau tyrėjos anonimizuoti suteikiant kodus. Kiekybinio ir kokybinio tyrimų duomenys tvarkomi pagal ES asmens duomenų apsaugos reikalavimus.

Elektroninė apklausos duomenų analizė

Lietuvoje elektroninėje apklausoje dalyvavo 210 respondentų, 188 moterys (89,5% respondentų) ir 22 vyrai (10,5 % respondentų). Respondentus pagal tikslinę grupę sudarė: 52,9% tėvai (111 asmenų), 42,4 % pedagogai ir kiti su vaikais ir jaunimu dirbantys specialistai (89 asmenys), 2,4% (5 asmenys) švietimo institucijų atstovai. Respondentų amžiaus vidurkis – 45 metai.

Elektroninę apklausą sudarė keturios dalys:

Lyčių stereotipai. 3 klausimai skirti išsiaiškinti respondentų nuomonę apie pedagogų galimybes suteikti informaciją vaikams apie lyčių lygybę ir pagrindinius iššūkius su kuriais jie susidūrė vesdami tokius užsiėmimus; 2 klausimai skirti išsiaiškinti kaip stereotipai paveikia vaikų elgesį. Šioje klausimyno dalyje siekta išsiaiškinti respondentų požiūrį į dažniausiai visuomenėje sutinkamus lyčių stereotipus, dauguma klausimų formuluoti veidrodiniu principu viename stereotipą priskiriant merginoms, kitame vaikinams (pvz. „Vaikinams labiau nei merginoms priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partnerį“, „Merginoms labiau nei vaikinams priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partnerį“), respondentai savo požiūrį reiškė prie kiekvieno teiginio pasirinkdami vieną variantą skalėje (Visiškai nesutinku, Nesutinku, Sutinku, Visiškai sutinku, Nei sutinku nei nesutinku).

Smurtas lyties pagrindu santykiuose. 3 klausimai skirti išsiaiškinti požiūriui į smurto dinamiką, smurto subjektų charakteristiką (pvz. „Kokie pagrindiniai rizikos faktoriai nulemia tai, jog asmuo tampa smurto artimoje aplinkoje auka?“, Kokie pagrindiniai veiksniai lemia, jog žmogus pradeda naudoti smurtą lyties pagrindu kito asmens atžvilgiu?); 3 klausimai skirti informacijai, realioms istorijoms apie smurtą lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe surinkti (pvz. „Ar kada nors teko susidurti su smurtu lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe?“).

Mokyklos aplinka. Respondentams buvo pateikti teiginiai siekiant išsiaiškinti smurto lyties pagrindu situaciją mokyklos aplinkoje: saugumo pojūtį (pvz: „Merginos jaučiasi mokykloje saugios“, „Vaikiniai jaučiasi mokykloje saugūs“); vaikams ir jaunimui prieinamą pagalbą (pvz. „Moksleiviai žino kam pranešti kai patys susiduria su smurtu arba jį pamato“); veiksmus sužinojus apie moksleivių patiriamą smurtą bei informacijos apie smurtą lyties pagrindu prieinamumą (pvz. „Egzistuoja moksleiviams skirtos programos, kurių metu jie gali diskutuoti ir daugiau sužinoti apie seksualinį priekabiavimą ir kitas smurto lyties pagrindu formas“).

Socialiniai kultūriniai procesai. Šioje dalyje siekta išsiaiškinti respondentų patirtį smurto lyties pagrindu srityje; žinias apie smurto lyties pagrindu prevenciją numatančias nacionalines priemones (pvz. „Ar Jums žinoma apie įstatymus/nacionalines programas/politiką saugančią vaikus ir jaunimą nuo smurto lyties pagrindu?); mokykloje egzistuojančias prevencijos priemones bei kokios informacijos respondentams reikėtų siekiant vykdyti smurto lyties pagrindu prevenciją (pvz. „Kokios medžiagos, priemonių Jums reikėtų, kad galėtumėte kalbėti su vaikais ir jaunimu apie smurtą lyties pagrindu?“)

Lyčių stereotipai

86,2 % respondentų sutiko, jog pedagogai turėtų suteikti informaciją vaikams apie lyčių lygybę. Paprašius paaiškinti savo nuomonę, dalis respondentų nurodė, jog ši informacija yra labai siekiant, kad moksleiviai žinotų savo teises *“Kad vaikas žinotų kad visi žmonės yra lygūs”*, būtų formuojama *“teisinga”* nuomonė ir požiūris į lyčių lygybę. Respondentai švietimo lyčių lygybės klausimais svarbą grindė lyčių nelygybės sukeltomis problemomis: *“Smurtas prieš moteris, nevienodas darbo užmokestis, stereotipinės lyčiai profesijos ir pan”*.

Svarstant kas turėtų šviesti vaikus lyčių lygybės klausimais, respondentų nuomonė priklausomai nuo jų tikslinės grupės (tėvai, mokytojai) išsiskyrė. Didesnė dalis tėvų nurodė, jog jų nuomone vaikus lyčių lygybės klausimais turėtų šviesti mokytojai, nes jie turi daugiau kompetencijų, žinių, vaikai labiau pasitiki mokykloje gaunamos informacijos teisingumu, pedagogo autoritetu, pateikta informacija yra profesionalesnė ir vaikai mokykloje praleidžia daugiau laiko nei namuose: *“Pedagogas yra tas žmogus į kurį su pasitikėjimu žiūrima ir gauta informacija priimama kaip tikra ir teisinga”*.

Tiek apklausoje dalyvavę tėvai tiek pedagogai nurodė, jog *“informacijos trūkumas”* ir *“nepakankama kompetencija”* lyčių lygybės srityje nurodomi kaip vieni pagrindinių barjerų trukdančių suteikti vaikams ir jaunimui informaciją apie lyčių lygybę.

“Pirmiausia mokytojai turėtų įgyti žinių šia tema ir perduoti savo mokiniams”

“Mokytojas dalykininkas suteikia tai, ko buvo mokytas. Šio dalyko tarp dėstytojų nebuvo.”

Su žinių trūkumu susijusi ir baimė kaip vaikai ir tėvai reaguos į dėstomą medžiagą ar nebus patyčių dėl kompetencijos stokos.

“Pirma - pedagogo autoritetas ir kompetencija apie tai kalbėti. Tai ką žmogus kalba turi būti organiška su tuo, koks jis yra. Jei stereotipais besivadovaujantis asmuo pradės kalbėti apie lyčių lygybę, 1) gali tik sustiprinti stereotipinį mąstymą besidalindamas savo nuomone, 2) jei ir kalbėtų tai “ką reikia”, tai negalėtų daryti įtikinamai. Vaikai falšą greitai nustato.”

Apklausoje dalyvavę tėvai žinių trūkumą taip pat vertino kaip svarbų barjerą darantį neigiamą įtaką tėvų pasirengimui šviesti vaikus lyčių lygybės klausimu:

“Ne kiekvienas tėvas yra profesionaliai pasirengęs suteikti informacija vaikui. Todėl, specialisto žinios nebūtų “iškreiptos”, būtų teisingos ir profesionalios, nes tam reikalinga speciali parengtis.”

“Tėvai neturi pakankamai žinių. Medijose dažnai pateikiama skirtinga informacija, vaikams sunku atsirinkti. Todėl tais klausimais su vaikais turėtų kalbėtis specialistas.”

Apklausoje dalyvavę pedagogai išsakė nuogastavimą, jog dėl privalomos išdėstyti medžiagos gausos, jie neturi galimybės dėstyti papildomų temų:

“Tai turi atlikti šiuolaikiniais aktyviais mokymo metodais dirbantys specialistai, nes mokytojas fiziškai nepajėgus skirti laiko pasiruošti šioms temoms.”

“Nežinau ar viską gyvenime turi atlikti tik pedagogai”.

“Žinių, pasiruošimui laiko trūkumas, nes turi begalę darbų, skirtų savo dalykų ugdymui, projektams, veikloms kaip auklėtojas.” Dalis respondentų išsakė nuomonę, jog lyčių lygybės tema turėtų būti įtraukta į bendrojo ugdymo programas.”

Dalis respondentų nurodė, jog lyčių lygybės klausimu vaikus turėtų šviesti tiek tėvai tiek mokytojai *“Kai kurie vaikai ne visada tiki tuo, ką sako tėvai, o mokytojai, pasak jų, visada teisūs. Taigi jei girdės tai iš tėvų ir pedagogų, jie bus tikri tuo.”*

Kai kurie tyrime dalyvavę tėvai nerimavo, jog kalbos apie lyčių lygybę paskatins patyčias: *“Manau kad šį dalyką gali gauti namuose iš tėvų ir artimųjų. Nereikėtų tam skirti atskiro ypatingo dėmesio, kadangi toks papildomas dėmesys skatina didesnę ir dažnai nereikalingą neigiamą atsaką ir papildomas patyčias. Be to, ne visi nori būti lygūs”.* Tokie atsakymai parodo, jog nors sutinkama, jog reikalinga lyčių lygybės tema dėl žinių trūkumo bijoma, jog ji iššauks “nereikalingas” diskusijas ir net patyčias, o ne paskatins smurto lyties pagrindu prevenciją.

Kaip vienas iš barjerų šviesti vaikus lyčių lygybės klausimu taip pat nurodyti visuomenėje gajūs stereotipai apie švietimą lyčių lygybės tema: *“Man netrukdytų, nebent atsirastų koks pasipiktinęs tėvelis, kad jo vaikui nesąmones kalbu.”*

Paminėtina, jog respondentų nuomonės dėl stereotipų poveikio vaikų elgesiui išsiskyrė, vieni teigė, jog šiuolaikiniai vaikai nėra linkę elgtis pagal lyčių stereotipus:

“Šiuolaikiniai vaikai manau jau elgiasi laisviau”

“Pas mumis šeimoje ne tik mergaitės plauna indus, bet ir berniukai.....”

Kiti respondentai sutiko su teiginiu, jog vaikų elgesiui visgi daro įtaką lyčių stereotipai:

“Reikia šviesti vaikus lyčių lygybės tema, dėl to, kad vaikai būtų geriau auklėjami. Dabar yra ryški disproporcija tarp mergaičių ir berniukų auklėjimo. Nemaža dalis berniukų ir jaunuolių yra netinkamai auklėjami (per daug lepinami, jiems daug daugiau leidžiama ir atleidžiama nei mergaitėms, iš dažnai nereikalaujama mokytis ir pan.). Todėl dalis berniukų ir vaikinių yra įžūlūs, nesiskaito ypač su moterimis mokytojomis, o ką jau kalbėti apie mergaites. Mergaitės geriau auklėjamos, stengiasi mokytis ir pan.”

“Taip, silpnų, verkiančių berniukų nemėgsta kiti berniukai. Berniukai stipresni iš prigimties, jiems daugiau atleidžiama, kartais toleruojamas arba pateisinamas jų nedrausmingas elgesys. Berniukai mažiau gabetesni kalboms.”

“Taip moterys vadovaujas vien emocijom”.

Aiškinant lyčių stereotipų kilmę respondentų nuomonės išsiskyrė, vieni teigė jog lyčių stereotipai ateina iš šeimos: *“Kai kurie taip, nes šeimose taip elgiamasi. Mato pavyzdžius savo artimoje aplinkoje.”*, kiti su tuo nesutiko: *“Taip, berniukai įsivaizduoja, kad juos reikia aptarnauti, nors tokio pavyzdžio šeimoje nerodome.”*

Kaip vieną iš vietų kur vaikai susiduria su stereotipais dalis tėvų nurodė švietimo įstaigas: *“Aš pastebėjau, kad darželinukai ir pradinukai linkę elgtis stereotipiškai (mergaitiška/berniukiška spalva, trumpi plaukai - tu berniukas). Mano vaikai tai išgirdo darželyje iš kitų vaikų.”*

Buvo pastebėta tendencija, jog vaikai *“teisingai”* kalba apie lyčių stereotipus ir supranta, jog nereikia jais vadovautis, tačiau realybėje lyčių lygybė jų elgesyje neatsispindi:

“Vaikai labai įvairūs. Dažnai jie kalba teisingai ir atspindi lyčių lygybės idėją, tačiau elgiasi dažnai pagal susiformavusius stereotipus. Pastebiu, kad lyčių lygybės idėją labiau palaiko mergaitės.”

Paklausti kurių visuomenės grupę labiausiai paveikia lyčių stereotipai, 67,1 % respondentų nurodė, jog lyčių stereotipai paveikia visus vienodai, 18,6% nurodė, jog labiausiai paveikiamos moterys, 10% nurodė, jog vyrai ir 9 % nurodė, jog labiausiai lyčių stereotipai paveikia LGBTQ+ asmenis.

Respondentai buvo prašomi pasidalinti savo nuomone apie pateiktus teiginius siekiant įvertinti jų požiūrį į lyčių stereotipus skalėje nuo 1 iki 5 (1 = visiškai nesutinku ir 5 = visiškai sutinku).

1 lentelė: Lyčių stereotipai (n=210, respondentų atsakymai %, didžiausias % paryškintas, mažiausias pabrauktas)

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	Nei sutinku nei nesutinku
Vaikinai iš prigimties labiau agresyvūs nei merginos	13,33%	50%	19,52%	<u>3,33%</u>	16,19%
Rūpintis namais ir šeima yra labiau moters pareiga nei vyro	26,19%	52,86%	11,43%	<u>3,33%</u>	6,19%
Vyras turi uždirbti daugiau už savo antra pusę	25,71%	49,52%	10,48%	<u>3,33%</u>	10,95%
Vaikinams labiau nei merginoms turi rūpėti karjera	32,86%	54,76%	5,24%	<u>1,9%</u>	5,24%
Vaikinams labiau nei merginoms priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partner	36,67%	50,48%	6,19%	<u>0,95%</u>	5,71%
Merginoms labiau nei vaikinams priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partnerį	39,52%	52,38%	1,9%	<u>0,95%</u>	5,24%
Merginos pačios išprovokuoja vaikinų seksualinę agresiją savo apranga ir elgesiu	21,43%	41,43%	18,57%	<u>3,81%</u>	14,76%
Vaikinai patys išprovokuoja merginų seksualinę agresiją savo apranga ir elgesiu	28,57%	49,05%	6,19%	<u>2,38%</u>	13,81%
Merginos paprastai yra protingesnės nei vaikinai	27,14%	51,90%	8,10%	<u>0,95%</u>	11,90%

Vaikinai paprastai yra protingesni nei merginos	27,62%	55,24%	4,29%	<u>1,43%</u>	11,43%
Merginos yra labiau pažeidžiamos nei vaikinai	17,14%	38,10%	28,10%	<u>5,71%</u>	10,95%
Vaikinai yra labiau pažeidžiami nei merginos	20,95%	54,29%	9,05%	<u>1,43%</u>	14,29%

Daugiau nei pusė respondentų nesutiko su teiginiais apibūdinančiais vaikinams ir vyrams taikomus stereotipus: dėl prigimtinės vaikų agresijos (visiškai nesutiko ir nesutiko 63,33%), dėl rūpinimosi namais ir šeima kaip daugiau moters pareigos (visiškai nesutiko ir nesutiko 79,95%), dėl didesnio vyrų uždarbio lyginant su antra puse (visiškai nesutiko ir nesutiko 75,23%), dėl to, jog vaikinams labiau turi rūpėti karjera (visiškai nesutiko ir nesutiko 87,62%).

Dauguma respondentų nurodė, jog nei merginoms nei vaikinams nėra priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partnerį, tačiau visgi daugiau respondentų sutiko su teiginiu, jog merginoms yra labiau nepriimtina turėti daugiau nei vieną seksualinį partnerį nei vaikinams (su šiuo teiginiu sutiko 7,14%, kai tuo tarpu dėl vaikinių sutiko 2,85%).

Respondentai teigė nesutinkantys, jog merginos ir vaikinai patys išprovokuoja priešingos lyties seksualinę agresiją savo elgesiu. Tačiau visgi daugiau respondentų – 22,38 % nurodė sutinkantys su teiginiu, jog „Merginos pačios išprovokuoja vaikų seksualinę agresiją savo apranga ir elgesiu“, lyginant su teiginiu, jog „Vaikinai patys išprovokuoja merginų seksualinę agresiją savo apranga ir elgesiu“, su kuriuo sutiko – 8,57% respondentų. 14,76 % respondentų negalėjo apsispręsti (pažymėjo nei sutinku nei nesutinku) ar galima išprovokuoti priešingos lyties seksualinę agresiją savo elgesiu.

Daugiau respondentų nesutiko su teiginiu, jog „Merginos paprastai yra protingesnės nei vaikinai“ (79,04%) bei teiginiu, jog „Vaikinai paprastai yra protingesni nei merginos“ (82,86%). Tačiau sutikusių su šiuo teiginiu dalis išsiskyrė, daugiau respondentų sutiko su teiginiu, jog „Merginos paprastai yra protingesnės nei vaikinai“ (9,05%) nei su teiginiu, jog „Vaikinai paprastai yra protingesni nei merginos“ (5,72%).

Daugiau respondentų sutiko su teiginiu, jog „Merginos yra labiau pažeidžiamos nei vaikinai“ (sutiko 33,81%) nei su teiginiu, jog „Vaikinai yra labiau pažeidžiami nei merginos“ (sutiko 10,48%).

Apibendrinant galima teigti, jog didenė dalis apklausos dalyvių buvo linkę nesutikti su pateiktomis stereotipinėmis nuostatomis merginų ir vaikų atžvilgiu, tačiau visgi buvo linkę skirtingai vertinti merginoms ir vaikinams priskirtus stereotipinius teiginius darančius įtaką smurto lyties pagrindu atsiradimui.

Smurtas lyties pagrindu santykiuose

54,8 % respondentų nurodė, jog jų nuomone, visi vienodai gali susidurti su smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe problema. 21,4% manė, jog labiau su šia problema susidurti gali LGBTQ+ asmenys, 20,5%, kad moterys ir 3,3% respondentų nurodė vyrus kaip potencialias smurto lyties pagrindu aukas.

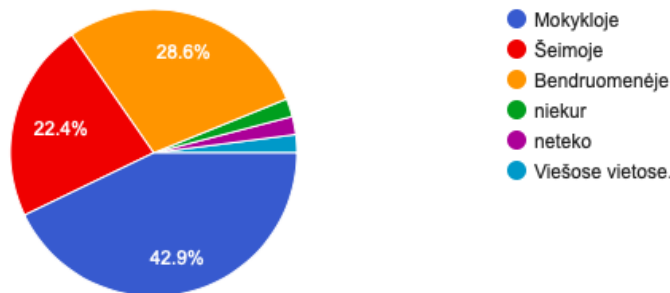
83,8% respondentų nurodė, jog jų nuomone, vienas pagrindinių rizikos faktorių nulemiantis asmens tapimą smurto artimoje aplinkoje auka yra: augant matytas smurtas artimoje aplinkoje; psichotropinių ir kitų priklausomybes sukeliančių medžiagų vartojimas - 75,2%; pykčio nevaldymas - 67,6%. Vos 14,8% respondentų nurodė asmens lytį kaip vieną pagrindinių faktorių rizikai susidurti su smurtu artimoje aplinkoje. Vienas respondentas įvardino „*lengvai prieinamą pornografijos atplūdį*“ kaip vieną pagrindinių rizikos faktorių susidurti su smurtu artimoje aplinkoje.

Panašius variantus respondentai pasirinko ir vertindami asmens riziką tapti smurtautoju, šiuo atveju respondentų nuomone didžiausią riziką kėlė: augant matytas smurtas šeimoje – 87,6% ir psichotropinių ir kitų priklausomybes sukeliančių medžiagų vartojimas – 86,2%. Lytis, kaip ir rizikos tapti auka atveju, respondentų nuomone neturi didelės įtakos smurtiniam asmens elgesiui – 11,9%.

Didžioji dalis respondentų – 78,6% nebuvo susidurę su smurtu lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe. Su šia problema susidurę respondentai nurodė, jog tai įvyko mokykloje – 42,9%, bendruomenėje – 28,6%, šeimoje – 22,4%.

3.5 Jei taip, kurioje vietoje?

49 responses

1 pav. Klausimas iš elektroninės apklausos

Respondentai nurodė, jog jų nuomone vaikai ir jaunimas dažniausiai patiria smurtą lyties pagrindu iš draugų pusės – 46,7%, savo šeimoje – 27,6%, romantiškuose santykiuose – 12,9%.

Likę respondentai išskyrė kitas aplinkybes kuomet vaikai ir jaunimas patiria smurtą lyties pagrindu: „*patiria iš mokytojų*“, „*apsvaigus*“, „*žiniasklaidoje*“, „*kai neatitinka savo lyčiai taikomų stereotipinių nuostatų*“.

Mokyklos aplinka

Siekiant įvertinti smurto lyties pagrindu paplitimą mokyklose aplinkoje, respondentai buvo prašomi išreikšti nuomonę pateiktų teiginių atžvilgiu nurodant savo sutikimą su pateiktu teiginiu skalėje nuo 1 iki 5 (1= niekada ir 5 = visada)

2 lentelė. Mokyklos aplinka (n=210, respondentų atsakymai %, didžiausias paryškintas, mažiausias pabrauktas)

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	Nei sutinku nei nesutinku
Mokytojai įsiklauso į moksleivių išsakomas problemas	<u>1,43%</u>	20%	48,57%	7,62%	22,38%
Mokytojai su merginomis ir vaikiniais elgiasi vienodai	<u>1,9%</u>	27,14%	44,76%	6,67%	19,52%
Merginos mokykloje jaučiasi saugios	<u>0,95%</u>	18,1%	47,14%	5,71%	28,1%
Vaikinai mokykloje jaučiasi saugūs	<u>0,48%</u>	18,1%	47,62%	5,24%	28,57%
Moksleiviai žino kam pranešti kai patys susiduria su smurtu arba jį mato	<u>2,86%</u>	9,05%	59,52%	15,71%	12,86%
Merginos dažniausiai praneša patyrusios arba mačiusios fizinį smurtą	<u>2,38%</u>	25,71%	33,81%	6,67%	31,43%
Vaikinai dažniausiai praneša patyrę arba matę fizinį smurtą	<u>4,76%</u>	47,14%	14,29%	1,43%	32,38%
Mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai žino ką daryti kai išgirsta apie smurto lyties pagrindu atvejus arba juos pamato	<u>2,38%</u>	19,05%	47,62%	12,38%	18,57%
Mokytojai yra atsakingi už vaikų švietimą lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu temomis	<u>2,38%</u>	14,76%	54,29%	10%	18,57%
Egzistuoja moksleiviams skirtos programos, kurių metu jie gali diskutuoti ir daugiau sužinoti apie seksualinį priekabiavimą ir kitas smurto lyties pagrindu formas	<u>1,43%</u>	12,86%	47,14%	13,81%	24,76%
Esant poreikiui moksleiviams prieinama individuali pagalba ir psichologinis konsultavimas	<u>1,9%</u>	9,52%	54,29%	21,43%	12,86%
Kai moksleiviai susiduria su problemomis, mokytojai dirba iš vien su tėvais, kad jas spręstų	<u>3,34%</u>	12,38%	50%	15,71%	18,57%

Daugiau nei pusė respondentų (56,19%) sutiko su teiginiu, jog mokytojai įsiklauso į moksleivių išsakomas problemas. 51,43% teigė, jog jų nuomone mokytojai su merginomis ir vaikiniais elgiasi vienodai, su šiuo teiginiu nesutiko 29,04% respondentų, 19,52% neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

Vertindami mokinių saugumo jausmą mokykloje respondentai nurodė, jog jų nuomone merginos (sutiko 52,85%) ir vaikinai (sutiko 52,86%) jaučiasi saugūs mokykloje. 28%

respondentų neturėjo nuomonės šiuo klausimu, todėl preziumuojama, jog jie nežinojo ar merginos ir vaikinai jaučiasi saugūs mokyklos aplinkoje.

Net 75,23% respondentų nurodė, jog jų nuomone moksleiviai žino kam pranešti kai patys susiduria su smurtu arba jį mato. Tačiau paklausus apie pranešimų pasiskirstymą pagal lytį rezultatai išsiskyrė, 40,48% nurodė, jog suntu su teiginiu, jog merginos dažniausiai praneša patyrusios arba mačiusios fizinį smurtą, kai tuo tarpu tik 15,72% nurodė, jog vaikinai dažniausiai praneša patyrę arba matę fizinį smurtą. Taigi, respondentų nuomone, vaikinai rečiau informuoja apie patiriamą smurtą. Ši nuomonė gali būti susijusi su lyčių stereotipais, kuomet vaikinai nuo mažens mokomi susitvarkyti su visais sunkumais patys, taip pat su neigiamu požiūriu į „skundimą“ išsakant patirtas neigiamas emocijas, smurtą ir patyčias. 60 % respondentų nurodė, jog jų nuomone, mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai žinotų ką daryti išgirdus apie smurtą lyties pagrindu ar jį pamačius.

Nors atsakydami į klausimus anketos skiltyje „Lyčių stereotipai“ didelė dalis respondentų nurodė, jog tiek mokytojams tiek tėvams trūksta informacijos ir gebėjimų norint kalbėti apie lyčių lygybę su vaikais ir jaunimu, šioje skiltyje net 64,29% respondentų nurodė, jog mokytojai yra atsakingi už vaikų švietimą lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu temomis.

60,95% respondentų teigė, jog jų nuomone egzistuoja moksleiviams skirtos programos, kurių metu jie gali diskutuoti ir daugiau sužinoti apie seksualinį priekabiavimą ir kitas smurto lyties pagrindu formas, tačiau analizuojant kitus anketoje pateiktus klausimus, kuriuose prašoma įvardinti tokias programas, dauguma respondentų sake tokių nežinantys arba nurodė programas skirtas bendrajai smurto ir patyčių prevencijai, kuriose neskiriamas arba beveik neskiriamas dėmesys smurtui lyties pagrindu.

75,72% respondentų nurodė, jog esant poreikiui moksleiviams prieinama individuali pagalba ir psichologinis konsultavimas. 65,71% pritarė teiginiui, jog moksleiviams susidūrus su problemomis, mokytojai dirba iš vien su tėvais, kad jas spręstų.

Socialiniai ir kultūriniai procesai

70,48% respondentų nurodė, jog niekada nėra gavę informacijos apie smurtą lyties pagrindu. 50,48 % respondentų taip pat teigė nežinantys apie įstatymus/nacionalines programas/politiką saugančią vaikus ir jaunimą nuo smurto lyties pagrindu. Respondentai, kurie turėjo informacijos šiuo klausimu, nurodė, kad jiems žinoma: „*Stambulo konvencija, Vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių pagrindų įstatymas, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, Konstitucija, LR moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, LR lygių galimybių įstatymas, LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, Švietimo įstatymas ir rekomendacijos dėl patyčių ir smurto prevencijos mokykloje įgyvendinimo, Olweus programa, Vaikų linija, programa We are safe in our city, Moterų informacijos centro vykdomos veiklos, Jaunimo linija*“.

Likę respondentai nurodė žinantys, jog tokie dokumentai egzistuoja, bet negalėtų nedalizuoti kokie ir kur juos rasti.

51,9% respondentų nurodė, jog jų mokykloje nėra numatyta smurto lyties pagrindu prevencijos priemonių arba jos jiems yra nežinomos. Respondentai nurodė šias priežastis,

kodėl tokių priemonių nėra: dalis nurodė, jog vyksta pamokos smurto ir patyčių tema, vadovaujamosi rekomendacijomis, neišskiriant smurto lyties pagrindu, kiti respondentai teigė, jog šias priemones mokyklos galėtų taikyti ir smurto lyties pagrindu atveju; dauguma respondentų nurodė, jog jie neturi jokios informacijos, dalis, kad jei ir yra tokių programų, jos nėra žinomos.

48,1% pasisakė, smurto lyties pagrindu prevencinės priemonės jų mokykloje numatytos. Respondentai vardino šias priemones: pamokos vaikams, tėvams pasakojama per susitikimus, lytinio švietimo pamokos, emocinio intelekto ugdymo pamokos, pokalbiai su socialiniu pedagogu, seminarai, Lions Quest programa, patyčių prevencijos programa, Olweus programa, šiuo klausimu dirbančius psichologus, vaiko gerovės komisijas mokyklose, smurto artimoje aplinkoje ir patyčių mažinimo tvarkos aprašą, prevencinius mokymus mokytojams.

“Vykdome ŠMM rekomendacijas ir jas stengiamės įgyvendinti per prevencines programas mokykloje: 1-4 kl. vykdo PP Įveikime kartu, Obuolio draugai, Antras žingsnis, 5-7 kl. - "Paauglystės kryžkelės". Vykdomė anksčiau Olweus PP, Gyvai, Mentorystė; programa Savu keliu, Tolerancijos diena, klasės valandėlės šia tema, už tai atsakingos mokyklos psichologės ir socialinės darbuotojos”.

Dauguma respondentų nurodė, jog kalbėti su vaikais smurto lyties pagrindu tema padėtų šios priemonės: *vaizdo medžiaga (pvz. filmai, trumpi video), seminaras; nuoseklūs mokymai mokytojams; parengtų pamokš su padalomąja medžiaga mokytojams ir klasės vadovams (teorija, praktika, užduotys, vaizdo klipai, diskusijos klausimams); plakatai; mokinio knyga; knygos ir šiai temai skirtos platformos internete; konkursai; praktiški patarimai kaip atpažinti smurtą; rekomendacijos kaip apie smurtą lyties pagrindu kalbėti su mažais vaikais; konkrečios situacijos ir praktiniai pavyzdžiai; psichologo pamokėlės; vėbinarai; schemas kaip elgtis susidūrus su smurtu lyties pagrindu; straipsniai el. dienyne; paskaitos tėvams.*

Interviu su mokytojais, institucijų dirbančių su smurtu artimoje aplinkoje atstovais ir tėvais analizė

Pusiau struktūruotą interviu su tikslinės grupės atstovais sudarė dvi dalys:

- I. Požiūris į smurtą lyties pagrindu. Šios dalies tikslas - išsiaiškinti tikslinės grupės narių požiūrį į smurto lyties pagrindu paplitimą, priežastis, prevencijos priemones.
- II. Smurto lyties pagrindu jaunimo tarpe prevencijos ir pagalbos aukoms modeliai ir įrankiai. Šios dalies tikslas – išsiaiškinti tikslinės grupės asmenų nuomonę į smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe paplitimą, gauti informacijos apie tokios smurto apraiškas, prevenciją mokykloje bei pagalbą nuo smurto lyties pagrindu nukentėjusiems moksleiviams.

Viso Lietuvoje interviu apklausoje dalyvavo trijų tikslinių grupių atstovai:

- 11 mokytojų ir kitų su vaikais ir jaunimu dirbančių specialistų (10 moterų, 1 vyras) iš skirtingų mokyklų Vilniuje bei Tauragėje;
- 5 skirtingų institucijų atstovai (4 moterys ir 1 vyras) dirbantys su smurto artimoje aplinkoje problematika iš: LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, LR

34

Ši apžvalga yra Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programos (2014 – 2020) lėšomis finansuojamo projekto „Vaikai svarbiausia“ (REC-AG-2018/REC-RDAP-GBV-AG-2018) dalis. Šis dokumentas neatspindi oficialios Europos Komisijos nuomonės. Atsakomybė už pateikiamą informaciją bei nuomonę tenka šio dokumento autoriams.

Valstybinės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos, Vilniaus miesto savivaldybės bei Vilniaus miesto 1 – ojo policijos komisariato;

- 10 tėvų (9 mamos ir 1 tėtis) auginantys 12 – 18 m. vaikus iš Vilniaus.

Keli interviu vyko susitikus su specialistais, tačiau prasidėjus pasaulinei COVID – 19 pandemijai ir LR Vyriausybei nuo 2020 m. kovo 16 d. paskelbus karantiną, visi interviu vyko elektroninėmis ir kitomis ryšio priemonėmis, kurios buvo patogiausios respondentams. Informacija apie interviu buvo platinta švietimo institucijų tarpe daugiausia Vilniaus, Zarasų, Tauragės savivaldybėse, taip pat dėl interviu buvo tiesiogiai kontaktuojama su mokyklos administracijomis bei mokykloje dirbančiais socialiniais pedagogais, kurių pagalba informacija apie interviu buvo platinama elektroninių dienynų ir elektroninių laiškų pagalba kalbant su mokyklų bendruomenių nariais. Norėdami dalyvauti interviu respondentai pildė elektronines anketas nurodydami savo duomenis ir motyvaciją dalyvauti interviu. Interviu su respondentais buvo vykdomi telefonu, Microsoft Teams ir kitomis respondentams patogiomis platformomis. Vėliau interviu įrašai buvo transkribuojami, šioje dalyje pateikiamas jų apibendrinimas.

Požiūris į smurtą lyties pagrindu

Smurto sąvoka, formos

Dauguma interviu dalyvių paprašyti įvardinti elgesį, kurį būtų galima laikyti smurtu santykiuose nurodė fizinį smurtą: *O fizinis smurtas tai, be abejo, mušimas, stumdymas, gali būti bausmė neduodant valgyti. Aišku, kraštutiniai, bet visko, deja, yra. (M8)* ir psichologinį smurtą. Dalis įvardino ir seksualinį smurtą bei ekonominį smurtą: *Pavyzdžių, tai tarkim, to vat ekonominio smurto aš gal konkrečiai norėčiau pavyzdžių duoti. Tai moteris yra visiškai priklausoma nuo vyro, visą atlyginimą turi palikti vyrui ir ji negali disponuoti savo pinigais ir ji bijo net kartais ir savo vaikams duoti pinigų. Ypatingai, jei tie vaikai yra ne bendri, bet tarkim iš pirmos santuokos. Tai man ši smurto forma yra kažkaip nauja, aš anksčiau apie ją nelabai girdėjau, bet... Aš nežinau, ar ji teisingai vadinasi, kad ekonominiu smurtu. Bet man kažkaip jinai paskutiniu metu labai išryškėjo ir mes jos gal net nepamatom. Aišku, dar kita forma taip pat seksualinio smurto. Bet apie ją dažniausia irgi yra nutylima kiek pastebiu. (M4)*

Smurtas apibrėžiamas kaip: *elgesys, veiksmai, kuriais siekiama priversti asmenį daryti tai, ko nori tas asmuo, kuris verčia tai daryti. (I5)*. Smurtas santykiuose sietas su galia ir viršenybe: *visuomenėje vis dar gajus galios žaidimas, žmogus turintis viršenybę visuomet gali pasinaudoti. (T8)*.

Respondentai nurodė, jog fizinis smurtas yra labiau atpažįstamas, bet kuo toliau tuo daugiau egzistuoja psichologinio smurto apraiškų, tik jis yra mažiau matomas, subtilesnis, sunkiai apčiuopiamas.

Kai kurie respondentai prisipažino patys patyrę smurtą artimoje aplinkoje: *aš pati esu iš tokios šeimos, kurioje buvo nuolat smurtaujama, tai smurtas visų pirma buvo psichologinis. Tai buvo užgauliojimai, keiksmas, žeminimas, menkinimas žmogaus, vertimas jaustis nevisaverčiu. Visokios pastabos apie nu viską iš eilės, apie tai, kaip tas žmogus atlieka savo*

veiklą, savo darbus, apie tai, kiek jis yra pasiekęs, apie jo netgi kilmę, mano šeimai tai buvo aktualu. O paskui peraugdavo į fizinį, tai aišku peraugdavo sakykim kai būdavo vartojamas alkoholis. Arba kai tiesiog santykiai tapdavo labai įtempti. Tai būdavo mušimas, stumdymas, daiktų mėtymas. Nu visi šitie dalykai. (M2).

Smurtas artimoje aplinkoje buvo siejamas su lyčių stereotipais, kurie formuojami nuo mažens turi įtakos elgesiui suaugus:

Pati ką aš patyriau iš vaikystės, tai „būk gera“. Tas toks „būk gera“ - pirminis smurtas kur mamos ir tėvai nežinodami vykdo. Kad ir kas bebūtų, tu turi šypsotis, pabučiuot dėdę, tetą, gimines aišku. Tai yra jau smurto užuomazgos ir praktiškai smurtas. Jei tu nenori šypsotis ir jei mintyse pasakei „laba diena“, nes tu nedrįsti, o tave prievartauja sveikintis garsiai. Dar tu nežinai kaip reaguoti kai vyresnis už tave dėstytojas, o tu esi studentas, mergina. Ir tu nežinai kaip reaguoti, nes visą laiką tau sakė „būk gera“. Tai iškrypęs psichologinis elgesys būna tavyje. Tu turi šypsotis ir ką ten besakytų, nei tu gali ką paprieštarauti, nes tau yra įdiegta „būk gera“.

Man toks vaizdas, kad aš stoviu su gražia suknele ir diriguoju chorui, bet man tas choras niekada nepatiko ir aš labai norėjau į teatrą, norėjau būti aktore. Aš tiesiog, be mamos sutikimo, mečiau choro dirigavimą ir perstojau į aktorinį. Buvo man pasakyta: tai tu būsi kurva ir gersi kavą. (T9)

Smurto santykiuose paplitimas ir asmeniniai pavyzdžiai

Dalis apklaustųjų nurodė, jog smurtas santykiuose jų nuomone yra paplitęs reiškinys. Dažniausiai tokią nuomonę išsakė savo artimoje aplinkoje ar pažįstamų tarpe su smurtu santykiuose susidurę ar su šia problema dirbantys respondentai:

Visi susiduria su vienokiu ar kitokiu smurtu, klausimas ar atpažįsta ir ar toleruoja (T1).

Aš manau, kad 99% santykių ir šeimose ar tiesiog tarp dviejų žmonių, bent vieną kartą per bendrą gyvenimą smurto atvejis pasitaiko. Galvoju tai dažnas reiškinys.” (T5).

Aš manau, kad gana dažnas. Kadangi aš jau čia dirbu šitoj srity, tai mano vertinimais kokio 20 proc. turėtų būti. Mano giminių tarpe yra pasitaikę, kad viena iš mano giminaičių, jos atveju buvo ekonominis smurtas (I4)

Jeigu kalbant iš mūsų prevencijos pusės, pagal oficialią statistiką kokio yra komisariate, tikrai nemažai, per metus pas mus yra pradedama kažkur apie 300 ikiteisminių tyrimų. Aš kalbu tik apie mūsų komisariatą. O pačių pranešimų nepasitvirtinusių tai galima sakyti, kad tikrai yra ir virš 1000 aš manau ir daugiau. (I3)

Respondentai nurodė, jog būna atvejų kai nukentėjusieji apie tai nekalba, todėl teikiant pagalbą savivaldybės įstaigose pastaruoju metu mažiau susiduriama su smurtu santykiuose: *paskutiniu metu į mano įstaigą, kurioje dirbu, patenkama labai mažai smurto. Žmonės apie tai nekalba. Bet man įdomiausia, kodėl jie nekalba. Net ir savo artimoje aplinkoje mes galime surasti kur vysksta tas smurtas (M4).* Kaip viena iš priežasčių, kodėl nukentėję nesikreipia pagalbos, nurodoma, jog smurtas vis dar nėra atpažįstamas ir visuomenėje gajai aukšta tolerancija smurtui santykiuose: *dažniausiai smurtas būna moterų toleruojamas, tarytum tai yra gerai, ir iš nesuvokimo, kas tai yra (I2).*

Dalis respondentų nurodė, jog apie smurto santykiuose mąstą jie sužino iš įvairių medijų priemonių, bet asmeniškai nėra susidūrę su šia problema:

Gal mano aplinka ne ta. (T3)

Šiaip iš tikrųjų nežinau. Atrodytų iš mano perspektyvos žvelgiant į savo pažįstamus, į artimus giminaičius tarkim, tai atrodo, kad nedažnas reiškinys. Bet kai pasiklausai, paskaitai straipsnius, tai... nu tai pasirodo tikrai nėra retas reiškinys. Ir liūdna dėl to labai. (M1)

Žinote, kad mūsų žiniasklaida, didžioji dalis žinių yra apie tai. Aš savo aplinkoje tai galbūt net ir neturiu. Bet, savaime suprantama, kad kokia yra visuomenės kultūra, tiek to smurto ir yra. Ir kad jo yra, tai savaime suprantama. Savaime suprantama, kad jo yra visur. Tai yra savaime suprantama kultūra. (M7)

Smurto lyties pagrindu atpažinimas ir požiūris į nukentėjusiuosius

Respondentai nurodė, jog dažnai smurtas lyties pagrindu vis dar nėra atpažįstamas: *tu gal nežinai ar nesupranti, kad tai yra psichologinis smurtas prieš kitą žmogų, nes gal mes buvom taip patys auginami, gal patys daug ko nežinojom. Dabar yra apie tai daug kalbama, dabar daug atveriami, dabar sakoma, kad kažkoks paniekinimas ar ta pati patyčia tai jau yra smurtas. Gal anksčiau tai vadinosi tvarka, klausymas ar dar kažkas. Dabar įvardijami tikrieji vardai, tikrieji dalykai ir pasirodo, kad to smurto yra labai daug. Mums dar visiems yra labai daug ko pasimokyti. (T5)*

Respondentai nurodė, jog dažniausiai ir lengviausiai atpažįstamas fizinis smurtas, neatpažįstant kitų formų sunku išmatuoti smurto lyties pagrindu paplitimą. Švietimo sistemoje dirbantys specialistai taip pat įvardino teigiamą mokymų specialistams poveikį stiprinant įgūdžius atpažinti smurtą lyties pagrindu savo kasdiniame darbe: *pirmiausia, gal mes prisirišę prie tos išreikštos fizinės formos, ar ten nuolatinio rėkimo, ar kažkokio stumdymo. Bet kai čia kažkaip pradėjau ir Jūsų paskaitose buvau, ir paskaitinėt, tai pradeda kažkaip prisileist tas mintis, kad toli gražu, smurtas gali būti ir gerokai subtilesnis. Ir dėl to, kad neatpažįsta kaip smurto, dėl to ir nėra tokių duomenų arba skaičių apie tokias situacijas, aš taip sakyčiau. (M5)*

Respondentai nurodė, jog neturint informacijos prireikia laiko norint atpažinti smurtą: *“Kad žmogus atpažintų emocinį ar psichologinį smurtą reikia laiko, kad būtų aišku, jog tai nėra paprastas konfliktas.” (T3)*

Vertinant smurto lyties pagrindu apraiškas, dalis respondentų brėžė paralelę tarp nukentėjusio asmens elgesio ir prieš jį panaudoto smurto. Toks respondentų požiūris patvirtino kitų nacionalinių ir tarptautinių gyventojų apklausų duomenis nurodančius, jog Lietuvoje vis dar itin gajus nuo smurto nukentėjusių asmenų kaltinimas:

Santykiuose, tai aš galvoju, kad labai dažnai vienas kito žmonės nusipelno. Kažkaip vienas kitą žmonės kodėl pasirenka. Jeigu tu esi save gerbiantis žmogus, tai galbūt ir tavo pasirinkimas būtų kitas (M7)

Dėl „me too“ skandalo visokių minčių buvo. Bendravimas labai subtilus dalykas, bet jeigu suaugusi mergina, daug kartų eina į tą vietą kur atseit smurtaujama, tada aš tikrai galiu pasakyti, kad ne vien tos kitos pusės yra kaltė, vadinasi ten ją kažkas traukė, patiko. Šiandien kaip tik galvojau apie pasaką „Raudonkepuraitė“. Visi mes galvojam koks tas vilkas blogas, o kaip Raudonkepuraitė? Tai kam reikėjo užsidėti raudoną kepurę ir eiti į mišką? Tos pasakos mes tikros nežinom, ji Šarlio Pero parašyta, bet ji yra visiškai apie tą dalyką kurio jūs dabar manęs klausiat. Pero pasakoj buvo taip: vilkas ją užkalbino, tada

nubėgo į namą suėdė senelę, atgulė į lovą ir ateina Raudonkepuraitė. Vilkas senelės balsu ir sako „ nusirenk ir ateik į lovą, man šalta“ ir jinai nusirengė, atsigulė į lovą ir jis ją suėdė. Nebuvo nei medkirčių, nei pionierių kurie išgelbėtų Raudonkepuraitę. Šarlio Pero pasakos moralas yra mamoms, kad mamos sakytų savo dukroms, jog reikia saugotis vilkų ypač jeigu jie labai malonūs. (T9)

Respondentai nurodė, jog nuo smurto nukentėjusių asmenų kaltinimas paplitęs ir tarp pagalbą teikiančių specialistų: *apskritai smurtas vis dar vyksta, netgi yra toleruojamas pareigūnų arba socialinių darbuotojų, nes vis dar yra gajus požiūris, kad moteris yra emocionali, nesusitvarko su savo emocijom todėl atsitinka taip kaip atsitinka. Vyrai yra šaltesni, jie moka susitvarkyti, todėl jie yra adekvačiau vertinami nei moterys. Situacija dėl smurto keičiasi, bet vis dar nepakankamai. Skačiau policijos pareigūnų apklausą, joje vis dar ryškėja tendencija, kad jie vis dar linkę kaltinti moteris dėl smurto šeimoje. (T8)*

Didžioji dalis respondentų teigė, jog šiuolaikinis jaunimas yra laisvesnis ir laisviau reiškia nuomonę, todėl prieš juos smurtauti yra sunkiau, nebent jie susiduria su smurto apraiškomis artimoje aplinkoje: *ta karta, kuri ateina, matau ir labai šviesius pavyzdžius, kuriems jau yra keista visi tie stereotipiniai požiūriai į lytį, jiems apskritai yra svetimas kažkoks tai smurtas lyties pagrindu, žeminimas kito lyties pagrindu. Su tavimi galima elgtis nepagarbiai, nes tu moteris “užsičiaupk, ką tu čia boba kalbi”, jiems tai jau yra nesuvokiama. Bet iš kitos pusės, jei jie auga, kur toks pavyzdys yra labai stiprus, gajus, tai vėl gi, jie juo ir persiima ir matom, kad mokyklose tai vis dėl to yra ta problema. (T4)*

Smurto lyties pagrindu priežastys

Dauguma apklaustųjų respondentų nurodė, jog smurtas lyties pagrindu negali būti pateisinamas jokiais būdais. Tačiau keletas visgi nurodė, jog atleisti smurtą būtų galima esant tam tikroms sąlygoms: *atleidimas galimas, du žmonės pasikalbėjo ir aptarė, ir išsiaiškino, ir tas nebesikartoja, tai tiesiog galima nepateisinti, bet atleisti (T1).*

Respondentai išskyrė galios santykį kaip smurto lyties pagrindu santykiuose priežastį. Anot respondentų dažnesni atvejai kuomet vyras demonstruoja galią moters atžvilgiu: *<...> jeigu tu manai, kad kitas yra mažiau vertingas, yra žemesnis, priskiri jam tam tikras savybes, tarkim kad moterys ar mergaitės yra mažiau vertingos. Apskritai tas suvokimas, kad tai yra būdas spręsti iškilusius sunkumus. Su moterimis dėl to, kad jos yra moterys. Kiek aš matau, tai žmonės, tarkim vyrai, jie smurtauja prieš savo drauges ar žmonas, jie ir santykiuose su kitais vyrais, jiems būdinga griebtis kažkokių smurtinių veiksmy ar apskritai gyvenime savo reikalus tvarkyti va taip. (I4)*

Tačiau pripažino, jog ir moterys gali būti smurtautojos:

Tai pirmiausia vyriškos jėgos demonstravimas, jis akivaizdžiai matomas tarp vyrų, ypatingai moterų atžvilgiu. Pastūmimai, grubūs žodžiai, keiksmazodžiai, žeminimas ar tarkim pasakymas moteriai, kad tu nieko nesugebi. Demonstravimas kažkokių tai pavyzdžių, kaip kad „ va tu tokia, o draugo žmona kitokia“, tai yra pažeminimas moters, lyginant su kažkokia kita moterimi. Taip parodai, kad tau ta moteris iš tikrųjų neįdomi, nors santykius kaip ir sukūrei su šita moterimi. Aišku, neignoruoju, kad nebūna atvirkštinio varianto kai moteris demonstratyviai aiškina savo vyrui, kad jos draugės vyras jai nupirko,

tarkim, kailinius ar kažkokią prabangią mašiną, o tu ten negali uždirbti pinigų. Tai atvirkštinis variantas būtų.” (T1)

Gal tas, kuris smurtauja, save laiko viršesniu. Bet dažniausiai, ką aš pastebėjau, kad prieš moteris smurtauja. Na, aš turiu, sakau, vieną pažįstamą, kuri tai patyrusi yra, tai tiesiog šeima, visa kita, vaikai, tai ir prikaišioja, kad tu negalėsi išlaikyti šeimos. Dėl pinigų, dėl finansų, va taip. (M10)

Kaip viena iš smurto priežasčių taip pat buvo įvardijamas negebėjimas valdyti streso ir emocijų: *Man atrodo, kad pirmiausia tai yra žemas emocinis intelektas, reiškia, kad žmogus nemoka valdyti streso, nemoka valdyti savo emocijų, streso įtakoje ar tiesiog nesusivaldo, jis gali turėti kažkokių emocinių kompleksų kuriuos sprendžia tyčiodamasis iš kitų, arba norėdamasis integruotis į kokią tai grupę žmonių. (T8)*

Situacija šeimoje, smurtinio elgesio patirtys

Apklausoje dalyvavę respondentai nurodė, jog smurtas lyties pagrindu, smurtas santykiuose atsiranda matant kaip elgiasi artimoje aplinkoje esantys asmenys, kokie lyčių stereotipai gajūs šeimos gyvenime. Anot respondentų šie neigiami pavyzdžiai giliai įstringa į vaikų atmintį, juos traumuoja bei paskatina replikuoti tokį elgesį mezgant savo santykius: *Gali būti, kad tai yra atėję iš šeimos, kad žmogus taip matė, kad buvo taip šeimoje ir jam tai yra savaiame suprantama. Sudėliota, kad taip turi elgtis vyras ar moteris ir tai yra norma. Moteris tarkim turi nusižeminti, o vyras, kaip sakoma: vieną kart daviau tai reiškia myliu, ar: nesmarkiai kepštelėjau, praskėliau galvą koja, bet tik vieną kartą, bet tai normalu, atsiprašė susitaikėm ir vėl gyvenam. Tai tokie pavyzdžiai, aišku, atėję iš šeimos, praeities vaizdų. (T1)* *Viena iš priežasčių tai yra požiūris perduodamas iš kartos į kartą. Vieną iš tokių pavyzdžių iš vaikų mokyklos ką esu girdėjusi. Vaikai berniukai to patys nesugalvotų, bet tarkim jie mergaites, paaugles, smerkia ir vadina prostitutėmis dėl to, kad jos nešioja ant kaklo tokį papuošalą, dirželis toks užsideda. Tai čia tikrai galvoju, kad yra perimtas požiūris ar tėvų, ar iš aplinkos girdėtas, nes patys to nesugalvotų. Yra pas mus galioja dar tie stereotipai iš senų laikų. (T8)*

Keletas apklaustųjų prisiminė smurto artimoje aplinkoje pavyzdžius ir pasidalino kaip jie juos traumavo vaikystėje: *Aš pati esu iš tokios šeimos kur būdavo smurtaujama. Vaiko akimis, tai aš sakydavau mamai: „nu tu patylėk“. Ji nepatylėdavo ir visą laik užsiraudavo. Ten koks čiainikas skrenda, dar kažką. Nevaikščioldavo su mėlynėm, bet mes visada bėgdavom iš namų, jei tėvas išgėręs grįždavo. Prie lango stovim, pamatom zigzagais pareina, bėgam pas kaimynus ir laukiam kol jis užmigs. Mama juk galėjo patylėti, bet negalėjo. Labiausiai tai kenčia vaikai. Aš prašydavau, kad ji patylėtų, bet jei ji negali tai ir prasideda ir užsiveda. Ne vienas filmas juk yra apie tas aukas ir smurtautojus. <...>Aš turėjau labai daug problemų. Gydžiausi nuo to. Būdavo toks jausmas, kad aš esu čia, bet už nugaros kažkoks tai šleifas velkasi, nežinau net kas. Visokie seminarai, visokie kvėpavimai. Man viskas nuo to „būk gera“, nuo šito. Negalėjau pradžioje net santykių su kitos lyties žmogum užmegzti. Būdavo tokie trumpalaikiai. Man reikėdavo išsiprovokuoti kažkokį konfliktą, nes be konflikto ar be stiprių emocijų, man atrodė, kad nieko nevyksta. Iki kol sutikau savo vyrą dabartinį, dabar mes jau 22 metai, iki tol tiesiog aš buvau gyvas kankinys. (T9)*

Aš manau ir iš savo patirties galiu pasakyti, kad šitie santykiai yra atsinešami iš šeimos. Mano mama iki mano septintos klasės buvo išlaikoma tėvo, paskui pasikeitė situacija ir mama turėjo imtis to šeimos išlaikytojo vaidmens. Tėvui pasveikus po ligos įsivyravo tokie santykiai kur tėvas diktuoja savo sąlygas, nori vadovauti, išlaikyti vyro vaidmenį, o mama ne visada su tuo sutinka ir linkusi kažko nepasakyti, prisitaikė labiau prie situacijos. Iš savo pusės tai patyriau tėvo smurtą ir bandydama kiek įmanoma greičiau išeiti iš šeimos susiradau pirmą pasitaikiusį partnerį ir nelabai turėjau laiko, ir galimybės pažinti jo, ir ilgai susiklostė tokie santykiai kai buvo bandyta mane suvaržyti: socialiai, finansiškai, emociškai ir gan neblogai tai pavyko. Po to kai sugebėjau finansiškai atsistoti ant kojų įsijungė galios žaidimai. Bandydavo paveikti, palaužti kažkokiais kitais būdais. Šeimoje mano situacija išsisprendė ne mano noru, tiesiog vyras susirado kitą moterį ir teko išeiti priverstiniu būdu. Kelionė buvo ilga, tas stuburas atsirado pradėjus psichoterapiją, tai atsitiko po skyrybų praėjus 4-5 metams ir procesas vis dar tęsiasi, tai yra 8-9 metai psichoterapijos. (T8)

Lyčių stereotipai

Dalis respondentų smurtą lyties pagrindu siejo su vsuomenėje vis dar gajais lyčių stereotipais, tradiciniais moterų ir vyrų vaidmenimis:

Priežastys yra būtent tie visi neišnaikinti stereotipai. Tai ateina iš aplinkos, taip jau susiklostė, kiek patriarchatas gyvuoja ir manau tai ateina iš susiklosčiusios gyvensenos, tradicijos, istoriškai ir per labai trumpą laiką tai pasikeisti negali. Aš manau, kad tai keičiasi, bet vis dar reikia laiko. (T4)

Pas mus dar nėra toks stiprus tas feminizmas, mes moterys ir lietuviai tokie gal švelnesni labiau, prisitaikantys esam nėra tokio ryškaus judėjimo feminizmo. Net jei ir turim kelias tas iškilias moteris, jos nuolankesnės, prisitaikančios, nėra jos kaip italės kokios agresyvios, jos linkusios labiau bendradarbiauti. Iš vyrų pusės irgi iš kartos į kartą perduodamas tas požiūris, kad moteris laikė visus keturis kampus, o vyras nešdavo gerybes į namus ir uždirbdavo pinigus. Tas šiek tiek keičiasi, bet mano aplinkoj, kiek aš esu susidūrusi, tokie patriarchaliniai vyrai valdo šeimas ir jie rodo savo galią ir balsą. Priežastys gali būti įvairios, pvz: nenoras klausytis moters, noras negirdėti, noras vadovauti, noras, kad paklustų. (T8)

Priklausomybės ir nepriteklis

Kaip viena iš smurto santykiuose priežasčių nurodytos asmens turimos priklausomybės: *Gali būti priklausomybės, pirmiausiai gali būti. Gali būti nedarbas. Gali būti tiesiog žmonės, kaip sakau, galbūt pavargę nuo gyvenimo, nuo rutinos tiesiog, nuo nepritekliaus. Priežasčių iš tikrųjų yra būti daug. Bet aš kažkaip tai labiausiai suvedu į priklausomybes. Nes paprastai tai vėlgi, aš gal akcentuoju daugiau šeimas, kurios yra priklausomos socialinės rizikos grupei, tai ten paprastai ir dominuoja. Dar tiesa, išsilavinimo stoka irgi taip pat vienas iš kriterijų, iš faktorių. (M6).*

Respondentai dalinasi ir asmenine patirtimi: ir pasakymas tarkim “tavo vaikai, kad tau rūpi jų išsilavinimas, tai tavo bėdos”. *Moterys prisigalvoja “kažkokių nesąmonių”, nes vyrų požiūriu to nereikia. Jos va taip va nervina, o žmogus girtas. Tiesiog reikėtų nuo to žmogaus pasitraukti, bet tu negali, nes tada tavyje verda viskas tiesiog (T1).*

Nuomonei, jog alkoholis yra smurto priežastis formuotis turi žiniasklaida: *iš tikro žinių sklaida labai parodo. Smurtas, ypatingai fiziniai smurtai vyksta, tai būna tam skyrelyje „Nusikaltimai“ ten dažniausiai būna va tokie: gėrė, gėrė, gėrė<...> (T1).*

Tačiau dalis respondentų nurodė, jog priklausomybės alkoholiui ar kitoms psichotropinėms medžiagoms nėra smurto priežastis: *<...> alkoholio, psichotropinių medžiagų vartojimas stiprina tokių nuostatų pasireiškimą. Jeigu žmogus laiku sugniaužia kumštį, tai jau ir darbą paleisti gali, bet aš nelaikyčiau alkoholio tokia vienintele priežastim, manyčiau, kad tai yra katalizatorius. Kaip sakė viena psichologė, alkoholis sustiprina tą jausmą, kuriame jau esi, tai jeigu esi džiaugsmingas, tai alkoholio išgėręs būsi euforiškas, o jeigu esi piktas, tai būsi įtūžęs. (I4)*

Viena iš smurto priežasčių buvo nurodomas priklausymas socialinės atskirties grupei, sunki materialinė padėtis:

Viena medikė yra minėjusi, kad žmonių gyvenimas per mažose patalpose, maža asmeninė erdvė, irgi skatina smurtą, skatina kažkokią didesnę psichologinę įtampą (I4).

Galvoju, kad smurto dažnai įvyksta arba skurdžiose šeimose kur vyrauja alkoholis, nuolatinis nepriteklius, tavo gyvenimas egzistencinėje būsenoje, ne tai, kad tu gyveni ir džiaugiesi gyvenimu. Ir kažkodėl labai keistai, nežinau kodėl, peršasi mintis, kad tarp tų žmonių kurie turi pinigų, tą valdžią, tą galią irgi vėl prasideda. Kai tau reikia pačiam kažką daryti, už tave kažkas nedaro, atsiranda tokia irgi pas juos trintis. Gal kai lengvai gauni, kaip pavyzdžiui, vaikai išauklėti tokiam stiliui: tarnaitė pavalė, nuvalė, tau nieko daryti nereikia ir kai ateina laikas jiems patiems savimi rūpintis, ir niekas jais nesirūpina... Jiems atrodo, kad kitas žmogus tai natūraliai už jį turėtų daryti ir va tada gal irgi atsiranda tokie smurtai. (T1)

Tarkim turim mes kaštus taškus ir tai yra bendrabučiai, kuriems yra padidintas dėmesys skiriamas. Yra didelis pranešimų skaičius būtent dėl smurto artimoj aplinkoj, ir dažnai pasikartoja tas smurtas tose vietose. (I3)

Visgi dalis respondentų išsakė nuomonę, jog su smurtu lyties pagrindu gali susidurti bet kas nepriklausomai nuo savo materialinės padėties, išsilavinimo:

Aš manau, kad tikrai ne nuo visuomenės grupės priklausau, bet kaip sakiau nuo kadangi tai atsinešta ir savo šeimos, toks susiformavimas asmenybės, tai gali būti ir labai turtingas ir aukštą statusą turintis žmogus, bet elgtis nepagarbiai. Ir atrodyti gal šiaip jis visuomenėj atrodo ir kultūringas, ir gerbiamas, bet išsilieja šeimoje, kaip irgi manau gali būti labai. (M1)

Tas smurtas jis gali būti ir tokiose, atrodytu, pavyzdinėse šeimose ką kiti žmonės laiko. Bet tai būna didelė tos šeimos paslaptis. Ir net kalbant ne tik apie emocinį smurtą, bet ir apie fizinį. Tai tarsi atrodo įprasta manyti, tos socialiai pažeidžiamos šeimos, nes jose mažiau to socialinio sugebėjimo, sugebėjimo bendrauti, būti kartu ir įsijungia ir alkoholio vartojimas. Bet, deja, nu vat įdomu būtų pamatyti procentus kaip yra. Bet kažkaip aš neturiu iliuzijų, kad tos pavyzdingos ir gražios šeimos, ką apibūdina aplinkiniai, kad jose nėra tų dalykų. (M8)

Smurto aukos ir smurtautojo portretai

Dauguma apklaustųjų nurodė, jog dažniau su smurtu lyties pagrindu susiduria moterys:

Tarkim pas mus Lietuvoj, aš kažkaip galvoju, kad gal tai įtakoja lietuviškas temperamentas, bet smurtautojai dažniau yra vyrai nei moterys. (T1)

Manau, moterys dažniau paverda, paverda, nurimsta, susitaiko ir atleidžia. Iš tikrųjų fiziškai smurtauja dažniausiai vyrai, bet moterys taigi atleidžia. Nei viena iš karto neišeina. (T1)

Nors dalis respondentų nurodė, jog vyrai taip pat gali patirti smurtą santykiuose, tačiau pasak jų, dėl visuomenėje vyraujančių stereotipų vyrai nesidalina šia informacija:

Galbūt labiau kalba moterys nei vyrai. Vyrams irgi turbūt yra sudėtingiau perlipti per save ir jiems tai yra sunku pasakyti, kad prieš juos yra smurtaujama. Nors yra tokių vyrų, kurie kenčia moterų... kurių visi atsakymai turi būti suderinami su moterimi. Net vaiko auklėjime vyras turi klausyti kiekvieno moters žodžio. Bet ką pastebėjau, kad moterys visgi daugiau kreipiasi ir gal dėl to ir daugiau yra traktuojama, kad daugiau yra moterų, kurios nukenčia. (M4)

Ar teko girdėti apie atvejį kai nukentėtų vyras? Aš savo aplinkoj nesu girdėjęs, bet buvo kažkoks tai atvejis, kai pas notarą ėjau tvirtintis dokumentus ir sužinojau jo priešistorę, kad jį terorizavo ir paliko su trim vaikais jo moteris. Yra ir tokių atvejų kai moteris viršija savo žmogiškumo ribas (T8)

Nors kažkodėl va tokia nuomonė yra nusistačiusi, kad daugiau vyrai smurtauja, net ir emociškai ar ir fiziškai. Stereotipas aš manau, kad vyras daugiau smurtauja, kad moteris – retais atvejais. Bet aš manau, kad smurtauti gali ir moteris, ir vyras. (M3)

Tapimas smurto auka buvo siejamas su silpnumu, pažeidžiamumu, smurtavimas su galios turėjimu: *tai akivaizdu, kad visada smurtautojas bus tas asmuo, kuris yra stipresnis. Nebūtinai fiziškai, tai taip pat gali būti ir psichologiškai stipresnis žmogus. Manau, kad smurtą patiriantis paprastai būna „pažeidžiamesnis“, „minkštesnis“ <...> (I1)*

Respondentai nurodė, jog dažnai sunku atpažinti smurtaujančią vyrą, nes jis stengiasi tai slėpti: *O vyrų charakteristiką tai apibūdinčiau gal... net nežinau kaip čia pasakyti. Jie prie kitų žmonių niekada neparodys, kad jie gali būti smurtautojai. Jie sudarys tokį įvaizdį, kad jie yra labai geri vyrai, kad jie yra labai geri vaikų tėvai. Ir kitiems žmonėms stebint iš šalies gal net nekils klausimas, kad toj šeimoj yra kažkas negerai. Tai man šitas labiausiai gal. Ir gal būna kartais net perdėtas dėmesys kitų žmonių akivaizdoje, perdėta meilė. Nežinau, tokie man labiausia asocijuojasi imant vyrą kaip smurtautoją. (M4)*

Specialistai dirbantys vaiko teisių apsaugos ir smurto artimoje aplinkoje srityje išsakė nuogaštavimą dėl paslaugų smurtautojams trūkumo: *<...>Mes tą problemą turim, kad mes moterim suteikiame pagalbą, kai jos yra arba kai jos išeina iš smurtinės aplinkos, arba bandydami joms paaiškinti, kas tai yra auka ir kaip iš to aukos modelio išlipti. Vyram pagalbos čia jokios nėra. Tai gal tada reiktų žiūrėti į savižudybių skaičius arba priklausomybių skaičius, nes irgi klausimas iš kur jos kyla. Grįžtant prie lyčių stereotipų, vyrai juk neverkia, neina pas psichologus, jie negali ieškoti pagalbos, nes jie tada yra silpni, ir turbūt taip kažkaip tokiais būdais turi jie išgyventi, tai dėl to manau turbūt yra savižudybės ir priklausomybės. (I2)*

Dauguma apklaustųjų teigė, jog tam, kad atvejis būtų laikomas smurtu santykiuose jis nebūtinai turi turėti sisteminį pobūdį ir net ir vieną atvejį jau galime laikyti smurtu santykiuose: *bet kuriuo atveju, pirmas kartas jau yra žingsnis į smurtą ir taip negali būti, nes tas vienas kartas gali būti kažkuriam žmogui lemtingas iki mirties, gyvybiškai. Gali savo žodžiu ne tai, kad užmušt žmogų, bet tu gali žmogui vienu žodžiu pasakydamas jį priversti (nebūtinai šiandien, gal po 10 metų) pakelti ranką prieš save. Jam taip įsės į širdį, kad jis galvos, es,*

és, és, save, kad va jis man saké, kokia aš „ dūra“. Ir va pas žmogų bus toks psichologinis momentas, nesusijęs nei su šeima nei su darbu ir žmogus gali pakelti prieš save ranką. (T1)

Nors Lietuvoje geriausiai atpažįstama smurto lyties pagrindu forma yra smurtas artimoje aplinkoje, respondentai pateikė ir smurto lyties pagrindu už artimos aplinkos ribų pavyzdžių: *taip, vienkartinis irgi gali būti, nebūtinai jis yra dažnas, esu mačiusi tokių pavyzdžių gatvėje, viešoje erdvėje kur akivaizdžiai tai buvo smurtavimas ir labai bejėgiškai jautiesi, nes nieko tu negali padaryti ir nėra kur šauktis pagalbos, o tai visiškai akivaizdžiai apibrėžiama kaip smurtas lyties pagrindu. Pavyzdys kai vasara jauna mergina lengva suknele lipa į troleibusą iš paskos ten kažkas pro duris iškišęs rankas, kažkoks vyras pradeda ją ten grabinėti, užsidaro troleibuso durys ir nuvažiuoja. Jinai šoke ir lieka vietoj stovėti ir viskas. Ir tu stovi šalia tame troleibuse apšalęs ir ką tu, policijai pasakysi? Viskas, tiesiog suparalizuojantis pavyzdys, kaip dukters mamai man tai yra labai baisu ir akivaizdu, kad ta auka lyčių pagrindu gali būti pats stipriausias žmogus, bet ji visiškai nepriimta. (T4)*

Pagrindiniai barjerai trukdantys palikti smurtinius santykius

Respondentų nuomone vienas pagrindinių barjerų išeiti iš smurtinių santykių yra nepilnamečiai vaikai: *moterys yra labiau emociškai jautrios tokiems dalykams ir prisibijančios tų pasekmių, juo labiau, kad likti vienai moteriai su vaikais yra sudėtingiau, todėl jos linkusios prisitaikyti, užsileisti, ne tik dėl ekonominių priežasčių, bet ir dėl požiūrio į save. Jeigu vyras ir moteris skiriasi ir yra šeimoje vaikai, moteris juk lieka dažniausiai su vaikais, faktiškai 95% ir tai reiškia, kad tu savo asmeninį gyvenimą jau kurti taip kaip kūrė vyras jau faktiškai nebegali. Nei tu reikalinga, nei tavo amžius 20, vaikai. Kas tavęs norės, jei tu turi du vaikus ir biški jau nukarusią odą, na kaip sakoma: „niekam bagažas nereikalingas“. (T1)*

Išėjus iš smurtinių santykių neretai susiduriama su sunkumais dėl šeimos ir darbo derinimo, turinčiais įtakos tiek jų materialinei tiek psichologinei gerovei: *iš mano patirties, kai tu turi vaikų ir nori keisti gyvenimą ir pradėti domėtis galimybėmis, dažniausiai esi nuvertinamas vien dėl to, kad turi vaikų. Moteris papuola į tam tikrus spąstus. Turi būti emociškai ir psichologiškai labai stipri, kad galėtum kažką keisti. (T8)*

Dalis respondentų teigė, jog asmenys sakantys, jog lieka smurtiniame santykiuje dėl vaikų nesupranta, jog iš tiesų daro vaikams kur kas didesnę žalą: *Jei žmogus galvoja, kad aš tai darau dėl vaikų tada taip jo sprendimą tai įtakoja, bet jei žmogus pasigilina labiau ir pagalvoja ar tai tikrai yra gyvenimas dėl vaikų, jeigu vaikai kiekvieną dieną tai mato tokį pavyzdį ir tame smurte gyvena, tai čia yra tikrai ne dėl vaikų, jiems dar yra blogiau. Žmogus arba bando save apgauti, kad tai daro dėl vaikų: „neskiriu šeimos, geriau gyvenkim pilnoj šeimoj“ tai taip, tada jis tikriausiai įsivaizduoja, kad jis daro tai dėl vaikų, bet labiau pasigilinus tai joks čia dėl vaikų, lengvesnio kelio pasirinkimas ir tiek. (T5)*

Respondentai išsakė nuomonę, jog smurtautojai linkę manipuliuoti vaikais siekdami išlaikyti nukentėjusįjį šalia arba jį susigražinti: *Vienas iš niuansų dėl ko jos gyvena su smurtautoju arba grįžta pas jį, tai man atrodo yra vaikai. Nes vyras dažnu atveju grąšina vaiku. Ir aš manau, kad jos galvoja, kad gal visgi tas vyras pasikeis. (M4)*

Mokykloje dirbantys specialistai pasidalino sunkumais su kuriais susiduria teikdami pagalbą asmeniui išeiti iš smurtinių santykių. Specialistai nurodė, jog siekiant padėti susiduriama su neigiamu požiūriu dėl kišimosi į šeimos gyvenimą ir net grasinimų iš smurtautojo pusės:

Čia vėlgi yra... vėl aš grįšiu tikriausia į konkrečias šeimas, kurias aš turiu ir taip pat žinau tų tokių faktų. Tai yra moteris, kur vyras yra valdingas labai, nuo jo priklauso visas šeimos gerbūvis, jeigu čia taip jau galima tą gerbūvį pasakyti. Tiesiog žmogus yra darbštus, bet nevengiantis alkoholio ir ta tokio griežto kumščio politika šeimoje. Jeigu iš tikrųjų su 4 mažamečiais vaikais, vienas iš jų dabar jau 17 metų bus, tai iš tikrųjų, nėra kur eiti. Ji yra apribota tos vietovės, tos situacijos. Nors buvo ne vieną kartą su ja kalbėta. Iš tikrųjų yra taip, kad 2 vaikai jos yra iš ankstesnės santuokos, o kiti 2 būtent to smurtautojo vaikai. Tai labai kenčia tie 2 vaikai iš ankstesnės santuokos, labai jie kenčia. Ir nei ji turi tokios valios, kad užgintų juos, ir tas vyras toks smurtautojas, ir labai terorizuoja tuos vaikus. Mes kaip pedagogai, pagalbos šeimai specialistai, sakėm darykit kažką, vardan. Ji atsako: „aš pasistengsiu su juo pakalbėti“. Bet tai tie pokalbiai yra niekiniai. Nes jei ji bet kokį pokalbį bando daryti, jis iš karto skambina mokyklai, būtent teigdamas, kad ko jūs kišatės į mano šeimos gyvenimą. Jau totalus smurtautojas sakyčiau. Ir toksai rafinuotas. Labai psichologiškai gerai pasikaustęs. Nes jis kartais tokius argumentus mums meta, kur mes turim nutilti, nes maža kas. Konkrečiai eina kalba apie spaudimą darbui, ieškojimas tų tokių galų, to šiaudelio darbe, už kurio jis užsikabintų ir toliau jau nusitęstų ta linija. Jo sūnui, tikram sūnui, kitas berniukas sulaužė ranką. Tai tada jisai bujojo tada, kokie mokytojai, kaip nepamatė mokykloj situacijos. Bet jo sūnus yra iš tos kategorijos vaikų, kur matydamas šeimoje tokį smurtą, jis ir pats auga tokiu žmogumi. Būna kartais kad lyg rankos surištos. Nes pati mama, ji nieko nedaro, ji tiesiog prisitaikiusi, kaip sakau tikrai tas Stokholmo sindromas, kad ji būdama auka, jai viskas gerai. O kad kiti du jos vaikai labai kenčia, ji tiesiog bijo matomai imtis...(M6)

Visuomenės požiūris ir palaikymo stoka

Respondentai nurodė, jog neretai smurtą santykiuose patiriančiam asmeniui gėda prašyti pagalbos, tai susiję su kaltinančiu visuomenės požiūriu aukų atžvilgiu ir jų baime būti atstumtiems bendruomenės:

Taip pat kartais būna baimė, kaip mes turėjome mokykloje smurtą, baimė būti atstumtam bendruomenės kurioje tu esi. Pasipriešinimas smurtui iššaukia reakcijas vieni gina smurtautoją, o kiti supranta auką. Dažnu atveju tie kurie sako, kad čia išpūtė burbulą ir t.t., tai šitoj vietoj yra baimė, kad ta bendruomenės dalis, mokyklos bendruomenės dalis kuri pasisakys, kad jūs čia išpūtėt reikalą be reikalo, tai tu bijai būti atstumtas ir pasidaryti dar labiau atstumtas, dalis gal net nedalyvavo toje situacijoje, aš sakyčiau, kad čia gal pagrindiniai tie dalykai yra. Baimė, baimė pasipriešinti smurtautojui. (T6)

Jeigu moteris turi šeimos stiprų palaikymą, jai yra paprasčiau, bet jei moteris iš skurdesnės šeimos, gal tėvai nėra gerai socialiai orientuoti, neturi socialinių įgūdžių, tai ji kaip ir lieka viena, tada to palaikymo ir iš aplinkos nėra, nes ji yra nuvertinama, jei sunku integruotis ir į darbo rinką ir dar rūpintis savo vaikais, ypač jei dar nesutaria su vyru ir jis nepadedą tų vaikų prižiūrėti, tada užsisuka toks ratas iš kurio sunku išeiti. (T8)

Anot apklausoje dalyvavusių tikslinės grupės narių, net ir esant šeimos palaikymui, kol pavyksta išsivaduoti iš smurto rato praeina laiko ir kartais per tą laiką palaikymas dingsta: *Šeima palaikė iki tam tikro lygio. Kadangi nebuvo išsisprendusi savo vidinių dalykų ilgainiui ir šeimai pabodau su savo problemom. Sakyčiau, kad padėjo ir šeima, nors vienu metu ir pavargo nuo tos susidariusios situacijos. (T8)*

Kaip kliūtys palikti smurtinius santykius, buvo nurodoma nepakankama teisinė bazė (pvz: neratifikuota Stambulo konvencija), finansinių išteklių dalyvauti teisiniuose procesuose skirtuose nutraukti smurtinius santykius stoka: *yra didelis ekonominis priklausomumas nuo smurtautojo, tai yra vaikai, kur aš eisiu, neturiu darbo. Jeigu vyras neleidžia dirbti, tai turbūt irgi yra smurtas, bet to neįsivardijam, kaip ir pradžioj priimam už gėrį, bet paskui matom, kad yra blogai. <...> (I2)* Siekiant keisti šią situaciją su smurtu dirbantys vaiko teisių apsaugos specialistai pabrėžia prevencijos poreikį: *Dėl to turbūt labai svarbu yra kalbėt apie prevenciją mokykloje, apie smurto prevenciją ir smurto lyties pagrindu, kas manau nėra daroma, o nėra daroma, nes mes neįsivardinam, kad mes turim lyties pagrindu smurtą mokyklose. (I2)*

Lyčių stereotipų įtaka smurtui lyties pagrindu

Dalis respondentų teigė, jog pasikeitę lyčių vaidmenys turėjo įtakos smurtui lyties pagrindu: *Vyrai supranta, kad šiais laikais moterys gali žymiai daugiau ne tik dėl to, kad jos išsilavinusios patampa, jos išeina iš namų, yra didžiulis srautas informacijos, pagalbos, komunikacijos, tiesiog mes gyvename informacijos sraute. Moterys gali sulaukti pagalbos, jos darosi stipresnės, jos gali bet kada pasakyti: „tu ir tu nepatikai, kažkas man nepatinka, susikrauni ir prašau keliauk kažkur tais, kur tau geriau“. Prieš 20-30 metų tai tiesiog moterys bijojo skyrybų ir šiais laikais vyrams yra lengviau nei tais laikais. Dabar niekas neklausia, turėjai vaikų, išsiskyrei, moki alimentus, jei esi dirbantis, jei nedirbantis tai privers tave dirbt. Moterims dėl darbo, sąlygos buvo visai kitokios, išsilavinimas moterų buvo visai kitoks ir buvo visuomenės požiūris visai kitoks. „Boba valgyt paduok ir grįžk į pokalbį“ ir moterys prisibijojo to. O dabar atsirado laisvės daugiau ir vyrai supranta, kad tas fizinis smurtas tikriausiai yra labiau baudžiamas negu tais laikais. Jei mušei žmoną nu ir ką primušei, nes buvo verta. Dabar jei primuši, jei protingesnis vyras ne apsvaigęs nuo ten ne aišku ko, tai žino kuo baigsis. Moteris tvirtesnė, viską priduos institucijom ir teks ten biški pasiaiškinti. (T1)*

Šiaip anksčiau tai vyras man visada jautėsi pranašesnis už moterį. Bet man atrodo, kad dabar pasikeitus šiek tiek tam visam požiūriui, moteris puikiai pati save gali išlaikyti. Ir dažnu atveju ir išlaiko save, ir jinau daugiau siekia gyvenime. Čia irgi, sunku vertinti. Bet manau, kad gal paskutiniu metu vyras šiek tiek pasijaučia menkesnis už moterį ir tai yra nepriimtina. Tarkime, dažnas atvejis šiaip iš mano darbo patirties, kad mergaitėms geriau sekasi mokykloje, kad jos labiau susikaupia, geriau atlieka užduotis. Tai tas irgi, gal iššaukia berniukų pyktį, kodėl jis yra nuvertinamas. Bet čia nu mano tokia gal nuomonė. Sakau, šioj situacijoj aš manau, kad anksčiau gal taip, vyras išlaikydavo šeimą, vyras buvo pagrindinis pajamų šaltinis. Bet dabar aš manau visiškai priešingai. Nes dažnu atveju moters gal net finansinė padėtis yra stabilesnė nei vyro. Tai aš manau, kad tas vyrui kelia didžiausią nepasitenkinimą, kad jo ego yra pažeidžiamas. (M4)

Kiti respondentai teigė, jog šiais laikais yra mažiau smurto santykiuose dėl pasikeitusių lyčių vaidmenų:

Aš manau dabar gal jau darosi mažiau to smurto, šeimose ypač. Nebeskirsto gal tų darbų, kad čia pvz. moteris turi būti namuose, ten auginti vaikus, namuose tvarkyti ir visa kita. O dabar jau ir vyrai daro tuos pačius darbus kaip ir moterys. Ir moterys daro tuos pačius darbus kaip ir vyrai. Man atrodo dabar šiuo metu yra laisviau. Man atrodo mažiau to smurto. (M10)

Dalis interviu dalyvavusių tikslinės grupės narių nurodė, jog besikeičiantys lyčių vaidmenys neturi įtakos smurto santykiuose mažėjimui:

Aš manau, kad tas lyčių persiskirstymas, lygybė tarp lyčių turėjo įtakos, bet smurtas liko. Smurto tema tebėra aktuali ir XXI amžiuje ir ji nekintanti yra. Smurtas vis įgauna įvairių naujų formų, kur mes gal mažiau matome. Gal anksčiau buvo mažiau kalbama bendrai apie smurtą, mes šiandien turime didesnę komunikaciją, mes turime visokias pagalbos kryptis, pati visuomenė tapo jautresnė tiek moters tiek vyro smurtui. Lyčių lygybė, lyčių persiskirstymas jis tikrai daro įtaką, bet tai tikrai nedaro įtakos smurto mažėjimui, mes tiesiog pradėjome ne taip stereotipiškai žiūrėti į smurtą. Mes pradėjome žiūrėti, kad ir vyrai gali patirti smurtą ir esam pajėgesni su visom bendrom visuomenės jėgom pasipriešinti, turi daugiau jėgų aukos pasipriešinti. Dar vienas dalykas, tai, kad tos lytys atnešė tokį, kad jeigu prieš vyrą smurtauja moteris, tai vyrui gėda pasakyti, kad ten jį mušė su lygintuvu ar ten daužo su kokiais spragilais, tai šiandien mes jau perėjome tokį momentą kada jau, manau, net ir vyrui nebe gėda pasakyti, kad prieš jį yra smurtaujama. (T6)

Anksčiau turbūt statistikos niekas nelabai ir turėjo. Turbūt kai pradėjome skaičiuoti, atpažinti ir gasdinamės, kai tas vyksta, kai jau suprantam, kad toks elgesys nėra norma. Mano galva, kad anksčiau irgi buvo smurto prieš moteris ir tikrai ne mažiau. (I5)

Labai geras klausimas, dažnai susimąstau apie tai... Lyčių vaidmenys pasikeitė, dabar daug kur gyvenime stengiamasi išlaikyti lygybę tarp vyrų ir moterų, bet kalbant apie lygybę vis dar kartais yra suvokiama, kad "kova už lygybę" yra tik kova "už moterų teises". Manau, kad lygybė nėra vien tik apie tai. Kadangi pasikeitė lyčių vaidmenys, labai svarbu suprasti, kad smurtas nėra vien tik vyrų smurtas prieš moteris, bet taip pat atitinkamai gali būti ir moterų smurtas prieš vyrus.<...> Manychiau, tai kol kas nėra labai dažnas reiškinys, bet, manau, kad dažnėjantis. (I1)

Smurto lyties pagrindu jaunimo tarpe prevencijos ir pagalbos aukoms modeliai ir įrankiai

Smurto lyties pagrindu apraiškos mokyklos aplinkoje

Šios interviu dalies tikslas buvo išsiaiškinti tikslinės grupės asmenų nuomonę į smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe paplitimą, gauti informacijos apie tokios smurto apraiškas, prevenciją mokykloje bei pagalbą nuo smurto lyties pagrindu nukentėjusiems moksleiviams.

Mokytojai ir kiti mokykloje dirbantys specialistai interviu teigė, jog jiems retai tenka iš pačių vaikų išgirsti situacijas susijusias su smurtu lyties pagrindu ar stebėti tokias situacijas

mokyklos aplinkoje, dauguma jų nurodė, jog moksleiviai santykiuose kylančias problemas dažniau linkę spręsti patys, su tuo sutiko ir interviu dalyvavę moksleivių tėvai: *apie tai kas vyksta šeimose tai jie labai slepia, tuo klausimu ne atviri, daugiau tai yra susiję su tarpusavio santykiais.* (T7)

Nepaisant to mokykloje dirbantys specialistai prisiminė atvejų, kuomet jie susidurė su moksleivių diskriminacija dėl lyties: *be abejo, yra vaikinių, kurie turi kažkokį susiformavusį savo įvaizdį ir gali leptelėti kažką merginai, kad čia tavo pareiga nueiti ir kažką padaryti arba mergina vaikinam, kad vaikinai turi eiti ir kažką parnešti. Na tokie tam tikri lyčių stereotipai tarkime. Ir be abejo, kai kurios merginos sako „kodėl vis sakot, kad merginos tai turi daryti, nu visi turim daryti, čia visi turi daryti? Kodėl mes turim eiti ir daryti valgyti, jeigu jūs išalkę. Visi galim pasigaminti“. Tokių aršių dalykų nėra, bet vis dėl to atrodo natūraliai iš žmonių išlenda tie tokie kažkokie stereotipai ir kai kas į tai reaguoja aštriau. Smurtinių kažkokių tikrai neteko pastebėti ar kad pasakotų vaikai, bet tam tikrų tokių švelnių nesusikalbėjimų tai pasitaiko, be abejo kad.* (M8)

Taip pat mokykloje susiduriama ir su smurtu jų santykiuose mokykloje:

Iš dukters pasakojimų, nežinau ar teisingi ten jie yra, bet sako, kad fizinio kultūros mokytojas kabinėjasi, į užpakalius žiūri. (T9)

Aš esu psichologė ir pas mane apsilanko vis tiek paaugliai konsultacijoms ir tikrai tenka girdėti kartais dar tokius dalykus kaip merginos mmm yra na nelygiavertės sakykim romantiniuose santykiuose su savo partneriais. Na jos yra valdomos tarsi, kontroliuojamos, tikrai dar tenka girdėti tokių dalykų ir labai liūdna, tikrai. (M1)

Pavyzdžiui, jie hmm žodžiu, turiu porelę, labai aukštas ir kūdas bernas, dvimetrinis ir toksai osvencimo kultūristas, ant jo rūbus gali pakabinti ir visi labai gražiai kabės ant jo, nu toksai skeletonas. Jisai draugauja su labai gražia, bet tokia putlėti linkusia mergina. Ne tai, kad jinai stora ar dar kažką, jinai tiesiog putlėti linkusi. Na ir jinai matyt sugalvojo prie jo prisiderinti ir pradėjo kūdintis. Aš nežinau iš kur tas visas išėjo. Ir man buvo, viena vertus, aš iš pradžių labai taip žiauriai sureagavau į tą situaciją, paskui, kai išsiaiškinau, man pasirodė visai kitaip. Aš žiūriu sėdi jie abudu vienam suole per pertrauką ir jisai bando jai į burną įkišti šokoladuką. Aš matau, kad jinai jau tuoj verks, o jisai toliau kiša jai į burną šokoladuką. Nu nors jinai ten visaip. Ir matau, kad žmogus nuoširdžiai tuoj verks. Aš ten priėjau, sakau: „nu kas čia vyksta, taip negalima, ką tu čia darai, ar patyčios, kas čia darosi“. Jisai sako: „mokytoja, jinai sugalvojo kūdintis“. Nu ir va čia tada yra tasai klausimas: ar jisai gerai daro va tuo momentu, ar jisai tiesiog bando jai pasakyti, kad jinai graži bet koku būdu. Ar jisai iš tikrųjų ją šitoje vietoje nu verčia daryti tai, ko jinai nenori, ne tokiais būdais, kokiais turėtų. Nes tai buvo jau toks įkyrus lindimas, aš jau mačiau, kad jinai pradeda jaustis labai blogai. Čia buvo pertraukos metu. Ir tai buvo kaip ir toks gėrybinis, jeigu tai galima įvardinti kaip smurtą. Aš tai jau įvardinčiau, nes mačiau, kad jinai jau yra ant ribos. Tai buvo gėrybinis, iš jo pusės tai jis gero jai norėjo, ar ne. Bet tai buvo nu vat tokia situacija. Ir kitą esu mačiusi situaciją, kur nuoširdžiai nesupratau, kas tenais su jais darosi, kai vienas į kitą metė penalą. Bet taip labai agresyviai. Ir aš nesupratau... nes ten aiškiai yra meilės santykiai. Iš pradžių aš buvau nosisukusi, ten valiau lentą ar kažką. Praskriejo penalas, klasėje buvo toks uuu. Ir tada aš atsisukau ir sakau, kas čia įvyko. Išsiaiškinau. Bet nieko nesiemiau toliau veiksmų, nes aš nesupratau, ar tai buvo konfliktas, ar tai buvo pokštas, ar kažkas. Bet nu, vis tiek tas elgesys siekiant patraukti priešingos lyties dėmesį, jis yra nu va toks, sakykim, negražus. Ir

taip pat ten pasireiškia visokiais pavasarį ten sijonėlj pakelti reikia... Nu visos tos nesąmonės vis dar vyksta. Mažiau nei kai aš buvau mokinė, nu bet jos vyksta. Tas priekabiavimas, jisai dar yra toleruojamas. Pavyzdžiui, tenai nusijuosti diržą ir pabandyti užtvoti mergaitei. Ir labai gaila. (M2)

Smurtas pasireiškia įvairiomis kontrolės santykiuose formomis. Apklausoje dalyvavę mokytojai teigė, jog tokių apraiškų buvo kai jie mokėsi mokykloje yra ir dabar: *Na, neišleidžia tarkim kažkur arba turi atsiskaityti savo vaikinui, kur tu dabar čia išėjai, ar tai su draugėmėjai, kodėl tuėjai, be manęs tai tu negali eiti kažkur. Tą aš vis nugirsdavau ir savo laikais, kaip sakant, jaunesniais laikais. Draugės kai kurios kai draugaudavo, tai man tas būdavo labai baisu, bet žiūriu, kad ir dabar dar pasitaiko tokių atvejų. (M1)*

Kalbėdami apie smurtą lyties pagrindu dalis mokytojų nurodė, jog ši problema aktualizuojasi 6 – 7 klasėje, taip pat pripažino, jog vaikai susiduria su stereotipinėmis nuostatomis, tarkim mergaitės laikomos „silpnesnėmis“, tačiau taip pat gali inicijuoti smurtą: *nu to smurto yra, nepasakysiu, kad jo išvis nebūtų. Ypatingai kokiose šeštose klasėse, septintose, tikrai jo yra, dėl lyties. Nu aišku, pvz. būna taip, kad tų mergaičių neliečia berniukai. Nes jiems yra įkalta, kad mergaičių mušti negalima. Bet būna, kad ir mergaitės vožia gerai berniukams, kad jie ateina pasiskųsti, iš tikrųjų, kad mergaitė ten nuskriaudė, pastūmė ar panašiai. (M3)*

Interviu dalyvavę tėvai teigė matantys pavyzdžių kaip mokyklos aplinkoje vis dar taikomi lyčių stereotipai, anot jų mergaitės nuo jų kenčia labiau. Taip pat pastebėta, jog mokykloje su merginomis ir vaikinais vis dar elgiamasi vadovaujantis lyčių stereotipais:

Jaučiu, kad jei mergaitė padaro tą patį daiktą blogai ir berniukas daro tą patį daiktą blogai, tai berniukas dar nieko, o ant mergaitės tai būtinai pavažiuos, stereotipiškai, standartiškai. (T1)

Čia labai paprasta, juk daugybė dalykų yra diegiama, kad mergaitės negali, nepasieks. Net ir renkantis profesiją ar specialybes, aišku, yra objektyvių dalykų kur reikia jėgos, bet net ir meno specialybėse ne taip seniai atsirado, kad moteris gali būti režisierė, operatorė. Yra tų pavyzdžių per istoriją, bet kad taip iš tikrųjų... Yra įstojai į režisūrą ir tai normalu yra, ne taip seniai dar čia tie dalykai. (T4)

Anot interviu dalyvavusių tėvų, lyčių stereotipai veikia ir berniukus, kurie net susidūrus su smurtu nėra linkę nieko pasakoti bijodami pasirodyti „silpni“: *didžioji dalis tėvų tikrai nežino apie smurtus, jeigu mergaitė, jautresnė dar pasipasakoja, o jei berniukas tai išvis nieko, negi tėvams pasakyti, kad tu silpnas? Nesugebi apsiginti? Taip yra formuojama berniukų nuostatos. (T1)*

Pažymėtina, jog lyčių stereotipai pvz: „mergaičių mušti negalima“ giliai įstringa berniukų sąmonėje, jiems dažnai kyla klausimas: kodėl? Atsakymas yra „nes jos silpnesnės“, tuomet berniukai užfiksuoja mintį, jog mergaitės silpnesnės, berniukai stipresni, mezgant santykius šis požiūris gali išsaugti į galios demonstravimą. Todėl svarbu kalbant su vaikais apie smurtą nurodyti, jog visų vaikų skiausti negalima ne todėl, kad viena lytis silpnesnė, bet todėl, kad smurtas yra draudžiamas ir sukelia neigiamas pasekmes vaiko sveikatai, o kartais net privesti iki savižudybės:

Kaip minėjau man pažįstamos patyčios tarp jaunimo, ką aš irgi laikau smurtu. Manipuliavimas, daiktų reketavimas, pinigų prašymas vieni iš kitų. Ir galiausiai susidūriau su atveju, kai mergaitė buvo žiauriai nužudyta bendraamžių tarpe už tai, kad ji tiesiog norėjo išeiti iš grupuotės. Kaip iš grupuotės, iš tos kompanijos. Tačiau tai kompanijai pasirodė, kad

ji negali išeiti. Ir ji neturėjo pasirinkimo laisvės, ji buvo nuolat terorizuojama žinutėmis, kaip aš vadina tas kibernetinis didelis poveikis buvo. Nes jinai gavo grasinančias žinutes internetu, jos nuotraukos buvo platinamos interneto erdvėje. Mokykloje lygiai taip pat yra susiduriama. Ypatingai tarkim, jeigu esi kitoks nei tavo klasiokai, tu turi viršsvorį, ar kažkokius kitokius dalykus, kurie iššaukia savo kironiškumą. Dažniausia tu nepritampi prie tos kompanijos. Ir tu atsirandi tų patyčių viduryje, rate. Ko pasekoje tu išvis nebenori eiti į mokyklą, nes kiekvieną kartą mokykla tau iššaukia labai didelius neigiamus jausmus. Ir tu bijai kreiptis pagalbos vien dėl to, kad tu gali būti dar labiau pažemintas. Tiek, kiek susidūriau su vaikais kaip jie kalba. Bet patyčios vaikų rate iššaukia tikrai labai labai dideles pasekmes. Neretai tai priveda ir prie savižudybių. (M4)

Su vaikais dirbantys specialistai ir moksleivių tėvai nurodė, jog smurtas neretai persikelia į elektroninę erdvę. Respondentai dalinosi smurto pavyzdžiais vaikams nutraukus romantiškus santykius:

Yra buvęs faktas, kad mergaitė, su kuria draugavo vaikinai, tiesiog jį paliko. Bet jo teigimu, tai net nebuvo jos palikęs, tiesiog atsirado kita mergina, ir jis pradėjo su kita bendrauti. Tai ta mergaitė, kuri nuskriaustoji, tai pabandė per facebook'ą, per socialinius tinklus įvesti ten kažkokį užrašą ant jo. Atitinkamai jis ten jos nuotrauką įkėlė ir tada jau buvo va, kaip jisai drįso, kaip galėjo. Ir mes jau aiškinamės priežastis, ir mes jau ant to vaikinio koks tu čia negeras, kodėl tu taip elgiesi su mergina, bet finale išaiškėja, kad ta pati mergina išprovokuoja tas tokias kaip ir patyčias. Galbūt socialinėje erdvėje tai vyksta manau. Bet tiesiogiai man kontaktuojant su mokiniais tikrai nesu girdėjusi. (M6)

Na ir aišku pas tuos vyresnėlius jau atsiranda didesnis žodinis smurtas. Jeigu tarkim tau patinka tas žmogus arba tarkim išsiskyrė, jei vienos buvęs vaikinai susidraugavo su kita mergina, tai mergina su savo draugais nuėjo primušė tą merginą, o bernai žiūrėjo. Mušėsi mergos, irgi įdomu. (T1)

Tėvai nuogaštavo, jog smurtinis įvairiose medijose matomas turinys turi įtakos jų vaikų elgesiui: *dukra pasakojo, kaip eina pirmokas, o ji ketvirtoji klasė buvo, ir sako: „pasitrauk, kale“. Tas vaikas aišku filmų prisižiūrėjęs, ar kažkur. (T9)*

Interviu metu pasidalinta istorijomis, kuomet su smurtu lyties pagrindu ir seksualiniu smurtu susidurė negalia turintys moksleiviai, kurie dėl savo negalios nesupranta, jog yra išnaudojami: *teko. Šiais metais mūsų mokykloje vieną situaciją tikrai. Ten tiesiog mergaitė kaip ir turi tokią proto negalią ir jai prasidėjo lytinis brendimas ir jinai nesuvokia to. O berniukai tiesiog lenda, tai va. Net ir tokių dalykų būna. Pertraukų metu, ir užgauliojimais visokiausi, ir lindimas, nu... man labai jau negražu tenais yra, mes ten dirbam tais klausimais. Bet vieną dieną ramiau yra, kitą vėl, kaip pasakyti. Nes mergaitė pati nesupranta, o berniukams tai vėl kokie septintokai aštuntokai, tai jie priekabiauja. (M10)*

Interviu dalyvavę institucijų atstovai nurodė, jog su smurtu mokykloje susiduria LGBTQ+ moksleiviai: *pirma, kas šauna į galvą, tai LGBT. Jeigu yra orientacija kitokia lytinė, tai gaunam tokių skambučių į pagalbos vaikams liniją ir gal tarp pačių vaikų iš suaugusiųjų paimtas modelis, taigi tu merga. (I5)* Tėvai taip pat nurodė susiduriantys su vaikų pokyčiais paauglystės laikotarpiu ir nuogaštavo, jog trūksta žinių šioje srityje: *Mano viena mergaitė, nusprendė, kad berniukas nori būti, Ji vyriškai rengiasi nusiskuto galvą, tai aš įtariai į tai žiūriu, bet galvoju gal ji išaugs iš to. Režiuojant mūsų pokalbį galiu pasakyti, kad tikrai*

yra daug pokyčių, aš pradėdau matyti kitokio tipo moteris, ko anksčiau nematydavau. Nebėra dabar taip, kad visos blondinės ir aukštakulniai, bet dabar matosi ir gočių ir hipsterių, matosi ir tų merginų kurios visai kitaip rengiasi yra tų pokyčių visuomenėj. (T8)

Kiti moksleiviai patiria smurtą lyties pagrindu patiria dėl savo veiksmų ar išvaizdos neatitinkančių visuomenėje galiojančių lyčių stereotipų:

Arba jei berniukas verkia, ir mergaitė gali sakyti taigi tu boba. Gal tai tokie perimti modeliai iš suaugusiųjų. Kiek patys vaikai tą sąmoningai daro, sunku įvardinti iš tikrųjų. Bet labai užkliuvo apie mokytoją mintis, kad mokytojai lygiai taip pat kaip suaugę kiti asmenys, kurie irgi turi savo šeimas, jie mokydami visgi diskriminuoja, o kitą kartą diskriminavimas ir smurtui yra prilyginamas. Būna ir įžeidžia, ir pažemina, ir kažkaip neįvertina, pvz, berniukui, mano galva, mažiau reikia dėti pastangų mokymesi, nes vien dėl to, kad jie berniukai ir kažką išmano, ir va įdėjo pastangų ir jau gali tiek pasakyti, o mergaitės jeigu tiek pat žino, tai atrodo, kad savaime suprantama, kad jos turi tiek žinoti. Kad jas įvertintų labai gerai, tai reikia dar daugiau žinoti, dar daugiau pastangų dėti ir įrodinėti, kad esi lygiavertė kaip berniukas. O jiems lyg ir savaime suprantama, kad jiems tiek užtenka, nes jie ir taip protingi, nes tiek žino. (15)

<...>vyriausias kai buvo mažas, na ir dabar pas jį labai gražūs plaukai, garbanoti. Jis būdavo ilgais plaukais ir su raudona striuke, tai labai nervindavosi kai troleibuse visi sakydavo: „ kokia graži mergaitė “. Tada prašydavo, kad apkirpčiau ne moteriška šukuosena. Mano sūnaus vardas Severinas, tai irgi buvo pasiskundęs porą kartų, kad jį Severiūte vadina. (T9) Interviu dalyvavę tėvai nurodė, jog smurtui lyties pagrindu turi elektroninėje erdvėje randama informacija apie lyčių vaidmenis, kokia turi būti “tikra moteris” ir “tikras vyras”, anot respondentų šią informaciją jaunimas replikuoja kurdamas tarpusavio santykius: *Tai yra pažįstama, ypač kai mano vaikai 12-15 metų. Vaikai pradeda save pažinti kaip lytį. Iki tol būdavo: tu gražus, tu protingas, turtingas ar tu ten gražiai apsirengęs, tai dabar jau atsiranda pojūčiai, ypatingai kai jie turi laisvę žiūrėti internete tai ką jie nori žiūrėti, nes ne visi tėvai sugeba uždrausti. Sunku kontroliuoti, jie prisižiūri visokių vyriškų veiksmų, elgesio ir išbando tai ant mergaičių. Vienas dalykas kokios tai pasekmės galėtų būti, jie tiesiog imituoja kažkokius lytinio akto veiksmus, vardus kažkokius kas iš tikro mergaites šokiruoja. Jei kuri jautresnė, ar iš vis nesupranta kas tai per dalykas kol kas, joms yra tai nemalonu ką joms daro. <...> yra fizinis kontaktas, kai berniukas stengiasi imituoti ant mergaitės lytinio akto judesius. Mergaitėms tai tikrai nemalonu, nuo žodžių tu gali pabėgti, bet nuo tokio fizinio kontakto, nes berniukas yra fiziškai stipresnis, tai jau yra sudėtinga. Ar atsistojęs prie mergaitės pradeda visokius garsus leisti tai automatu ta mergaitė suvokia, kad ne tik jis ,bet visa klasė įsijungia ir ji tampa kaip pajuokos objektas. Tai vyksta tarp 12-13 metų vaikų. (T1)* Teko pastebėti, atėjo į mūsų klasę vienas naujokas ir jis labai toksai guvus, šustras kaip vadinu. Ir jis ten pradėjo mergaites glostinėti, grabinėti. Čia buvo septintoje klasėje. Buvo toks labai toks sujudimas klasėje, kaip čia šitaip išvis galima. Teko ir su tėvais bendrauti, ir su pačiu vaiku, kad taip neturi būti. Jam čia atrodė normalu labai. Jisai taip išreiškia savo simpatijas, teigiamus jausmus žodžiu. Pamokos metu. Bet vat vienintelis berniukas. O kitų, kad va taip klasėje lystų, priekabiautų, tai ne. Nu būna, tenai kažkaip per galvą paglosto. Ai, buvo atsimenu neseniai kažkaip priėjo, nes ten buvo grupinis darbas per dailę, ir priėjo klasiokas, dešimtokas, prie mergaitės ir pradėjo tuos plaukus kedent, ar jis galvos masažą daryti. Tai taip irgi kažkaip labai, kažkaip ne kaip atrodo. Nu ta mergaitė kaip ir pasimetė

truputėlj, sakau nu čia paskui bus laiko gal, jeigu norės mergaitė, kad taip darytum, sakau, čia kaip ir ne laikas ir ne vieta. Normaliai. Jis labai jau drąsuolis toks vaikinai. Jis į save labai daug dėmesio kreipia tas vaikinai ir nori, kad į jį atkreiptų dėmesį. Matyt bandė čia. (M3)

Dalis tėvų manė, jog 12 metų vaikai dar nemezga romantiškų santykių ir nesusiduria su smurtu lyties pagrindu: turiu du vaikus: mergaitei 12, berniukui 10 metų. Dėl tokių kur mokykloj pradeda šeimą žaisti tai aš nieko nepakomentuosiu, nes truputėli dar anksti (T3)

Institucijų atstovai teigė manantys, jog jaunimas susiduria su smurtu lyties pagrindu santykiuose ir jų nuomone jauniems žmonėms trūksta įgūdžių ne tik atpažinti smurtą, jie taip pat sunkiau nei suaugę išgyvena santykiuose kylančią agresiją ir siekį kontroliuoti: Viena vertus, jauni žmonės yra atviresni gerai įtakai, t.y. juos galima ugdyti, jų nuostatos nėra iki galo susiformavusios ir jas galima koreguoti, bet kita vertus, emocijos yra labai stiprios ir koks nors pyktis yra siaubingas. Patirti smurtą nuo kokio aštuoniolikmečio yra žymiai baisiau nei nuo kokio 35 metų vyriškio, nes tas turi daugiau kažkokios gyvenimo patirties, daugiau įgūdžių, mato ar kilusį konfliktą ar patirtą nusivylimą platesniam kontekste, o jeigu tau yra 16-18 ir tau pasakė, kad su tavim nesibučiuos ar su tavim nesimylės, tai čia gali visko sulaukt. (I4)

Moksleivių švietimas lyčių lygybės srityje

Interviu dalyvavę tikslinės grupės nariai įvardino, jog lyčių stereotipai visų pirma ateina iš šeimos:

Pirmiausia tai ateina iš šeimos. Ir jeigu šeimoje yra blogas modelis ir abi lytis liečia, bet man atrodo, ypač šitoj vietoj liečia mergaites. Dėl to, kad jos pripranta būti aukomis. Ir jos supranta, kad būti auka ir aukoti savo asmeninę gerovę dėl kažkokios ten acėit ar visuomenės gerovės, ar čia vaikų gerovės, ar čia vyro, ar čia dar kažko, yra tarsi norma. Nors nu nei čia norma, nei čia ką. Tai tiesiog jos yra auklėjamos. Čia žinot, yra ta statistiko tokia žiauri, kad mergaitės po 12 metų nustoja grot muzikos instrumentu improvizuoti. Jos groja kūrinus, labai gerai groja, jos atlieka puikiai. Bet po 12 metų mergaitės nebeimprovizuoja. Tai vat kažką visuomenė visgi padaro, kad tu turi būti tvarkinga, tu turi būti dora, tu turi atlikti savo pareigas. Matyt kad čia šitie dalykai jie veikia. (M2)

Pirmiausia tai yra šeima, bet koku atveju šeima tai yra pavyzdys. Gali šviesti kaip nori, bet jei tu visiškai priešingai rodai namuose... (T3)

Aš tai manyčiau, kad pirmiausia reikalingas ir tėvų švietimas. Nes labai daugelis dalykų tokių nutylėtų ir stereotipiškų jie būtent formuojasi šeimoje, o ne mokyklose. Pirmiausia, šeimoje. Tėčio kažkokios replikos, net ir televizijoje pamatyti moteriai. Tai mergaitė tai gali ir priimti tiesiogiai sau. Ar tėčio santykis su mama. Tai jeigu mes kalbam, kad daugiausiai įtakos daro šeima ir tėvų pavyzdys, tai reikalinga apskritai visuomenės švietimas. (M8)

Vienas pagrindinių barjerų tėvams šviesti vaikus lyčių lygybės klausimu yra informacijos trūkumas: *<...>Tėvai, kad ir nenori, jie turi girdėti šitą informaciją. Mes savišvieta neužsiimam, tiesiog mes neturim tam laiko atsisėsti ir pagalvoti- „o kokios dabar yra smurto formos?“. Mes esam užsikasę kituose reikaluose. Kalbėti, kad pasiekiami būtų informacija, kad nebūtų taip, kad vieną dieną išgirstame, kad vienam vaikui su psichika negerai, kad kita moteris buvo užmušta, kad kitas vyras pasikorė, nusižudė ir t.t. Mes šitai girdime, bet kad*

ateitų prevencija mes turim girdėti edukacinius dalykus, turėtumėm patys norėti mokytis<...>
(T6)

Visgi respondentų nuomonė dėl to, kas turėtų šviesti vaikus lyčių lygybės klausimais išsiskyrė, vieni teigė, jog tai daugiau tėvų atsakomybė: *aš manau, kad visų pirma tėvai, jeigu jie yra sąmoningi, jau stengtis auginti nestereotipiškai vaikus kiek įmanoma. Bet, aišku, ne visi tėvai yra sąmoningi, tai tada jau atsakomybė šiek tiek persikelia mokyklai.* (M1), kiti, jog mokytojų: *manau jo, tokios informacijos labai trūksta. Tikrai galėtų mokytojai. Galėtų nu nežinau, reikėtų tikrai kokios geros metodinės medžiagos, su pavyzdžiais, tai gali būti net ir, sakykim, kažkokios pratybos, vaizdinė medžiaga, diskusijos kažkokios. Bet aišku, mokytojai turi būti irgi paruošti labai gerai. Nes pavyzdžiui labai didelis tabu yra apskritai lytinis auklėjimas, čia tai išvis, aš nežinau. Nėra švietimo, nieks nepamoko, specialistų nėra ir va taip tiesiog. Kalbėjo garsiai, bet taip ir niekas jų lytiškai ir nešviečia. Ten būna aišku sveikatos specialistė paaugliukam kokiems penktokams, šeštokams praveda tokias pamokytes. Bet žinot, ten minimaliai. Tai tokie jie biškį į šoną nustumti dėl šito klausimo. Tai va, apie lyčių lygybę tai sakau, galėtų būti kokioje metodinė medžiaga tikrai tokia įtraukianti, įdomi* (M3), dalis teigė, jog tiek mokytojai tiek tėvai turėtų šviesti vaikus lyčių lygybės klausimais.

Interviu dalyvavusių tėvų nuomone, mokytojai turi daugiau informacijos lyčių lygybės tema, taip pat turi didesnę autoritetą žinių prasme: *<...>vis tiek tai turi būti profesionalai kurie žinotų kaip pateikti, nes jei aš pradėsiu vaikui aiškinti apie kažkokius santykius, na kaip pavyzdžiui tu žiūri į mergaitę, kas būtų jei įvyktų va taip, tai jis sakytu: „atšok tu nuo manęs, mama“.* Jeigu tu dar gali save kaip tėvas perlaužti, kad reikia pasikalbėti, parinkti žodžius, momentą ir visą kitą, tai vaikas tik pasakys: gal tu eik savo darbus daryti. Tada tik atmetimo reakcija. Tada tik pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai, kurie galėtų apie tai šnekėti ir gal bent jau informaciniu pobūdžiu jiems (T1)

Su tuo sutinkantys mokytojai teigė, jog būtent mokytojai galėtų užtikrinti prevencijos smurto lyties pagrindu sistemiskumą: *jeigu kalbant ilgalaikius procesus, tokius, sakykim, neatsitiktinius rezultatus, tai, aš manau, kad čia su mokytojais reikėtų pirmiausia dirbti. Nes jie pastoviai šalia jų būna. O tie vaikai, jie kadangi yra rutina, jie elgiasi arba tą elgesį, kaip čia pasakyti, pasidaro kiek įmanoma tokie sąžiningesni su savimi ir su savo elgesiu, tai mokytojas gali geriausiai pasakyti ir pamatyti kažką. Ir taip tokiu būdu kažkaip padėti atpažinti ar pamatyti. Tai aš manau, kad pirmiausiai su mokytojais reikėtų, bet tie mokytojai turėtų būti paruošti kažkaip. Nes tokio, aš įsivaizduoju, to subtilesnio smurto, nekalbant apie kažkokį stumdymą ar ten kažkokį rėkimą, tai aš manau, kad mažuma mokytojų gali atpažinti arba turėtų kažkokius orientyrus kaip elgtis galų gale, kad galėtų nuosekliai spręsti.* (M5)

Sisteminės prevencijos svarbą pabrėžė ir moksleivių tėvai: *Aš girdėjau tik apie narkotikus ir seksualinius dalykus, bet kad būtų apie emocinį raštingumą tai ne. Manau, čia neužtenka vienkartinio, turi būti programos kurios būtų integruotos į mokymo programą ir daugiau kalbama apie tai. Vaikas ateina į mokyklą, ten yra pakopos: nuo 1-os iki 4-os, nuo 5-os iki 8-os arba nuo 9-os iki 12-os klasės. Vaikai vis papuola į tą skirtingą socialinę terpę ir to tęstinumo trūksta. Skirtingi laikai, skirtingos mokyklos, skirtingos kultūros, dar ir iš savo šeimos atsineša. Tikrai tų vienkartinių pamokymų neužtenka. Turi būti nuoseklus įgūdžių diegimas.* (T8)

Tačiau ne visi mokytojai sutiko su nuomone, jog švietimas lyčių lygybės klausimu yra svarbus, išsakydami, jog jie su kiekvienu moksleiviu dirba vienodai ir nepripažindami, jog

egzistuoja skirtumai tarp lyčių ir smurtą lyties pagrindu sukeliančys lyčių stereotipai: *dabar manęs paklausėte. Nu ką reiškia lyčių lygybė? Man lyčių lygybės nėra, jeigu jums įdomu. Nu ką, man yra berniukai, yra mergaitės. Nu kokia čia lygybė. Savaime suprantama, kad aš kalbu visiškai ne taip, kaip.. Ką reiškia. Aš suprantu, kad moteris gali viską, kad ji yra laisva, nepriklausoma, ji nėra žemiau. Tai savaime suprantama. Bet man pirmiausia yra svarbu asmenybė, man visiškai nesvarbu, berniukas ar mergaitė (M7)*

Socialiniai pedagogai ir kiti mokykloje dirbantys specialistai interviu metu minėjo, jog galėtų ir norėtų su vaikais kalbėti lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu temomis, tačiau išsakytas nuogaštavimas, jog dalykų programa yra perkrauta ir jie neturi laiko kalbėti su vaikais.

Aš manau, kad tai galėtų būti integruota į tam tikras programas. Todėl, kad dalykų mokytojai yra tiek apkrauti viskuo, kad jeigu tik bent kažko minimaliai jos paprašai, turėjome „Raktas į sėkmę“ programą, gaila, dėl karantino jos negalime įgyvendinti, bet iškart „o kas to imsis? Tik neprimeskite mums“. Ir bandymai tai, kad integruoti į klasių valandėles, ne, iš karto atmetimas, ne. Kad kažkoks turėtų būti toks žmogus nebent, kuris tuo užsiimtų, kuris pamokų kaip ir neturi. Aš gal galvoju konkrečiai kaip apie save, kaip apie socialinę pedagogą. Man įsiterpti į tą kada? Pamokos yra iki ketvirtos, po ketvirtos vaikai jau eina kaip žinia namo. Valandėlę mes turim vieną kartą per savaitę, pusė valandos. Tai klasių vadovai turi ką veikti per valandėlę. Man kažkaip atrodo, kad šiuos dalykus reikėtų integruoti į kažkokį dalyką susijusį su moterų ir vyrų lygybe. Įdėti tarpą medžiagoje ir šalia to pamokos eigoje kažką tai. Aš taip manyčiau. Taip, kartais būna, kad mokytojos per klasių valandėles ir neturi ką sakyti. Tiesiog atrodo, kad tų reikalų kaip ir daug, bet pasitaiko taip, kad ir vaikai koridoriuose. Tai tada visiškai neišnaudota klasės valandėlė psichologui pakalbėti ar soc. pedagogui. Bet mes nežinom, nesam informuoti, va kad ta valandėlė mano bus 10 minučių, o kitą laiką aš nežinau apie ką kalbėti. Tokių valandėlių būna labai mažai. Nes paprastai valandėlės būna pažangumui, lankomumui įvertinti, praėjusios savaitės darbams, plius mokykloje ir tų renginių būna. Tai kai prasideda prieš šimtadienį ruošimasis, scenarijų kūrimasis, tai trečiokai jau visą sausį neturi tų valandėlių, nes jie dirba tiksliai tam, kad įvyktų renginys. Tai pagalvojus jeigu mokslo metai būna iki birželio 21 (tik ne šiemet), tai galima kaip ir į klasių valandėles gegužės pabaigoje. Aš kai ne daug dar ten dirbanti, tai aš nežinau, ar jie apskritai ten daro valandėles mokslo metų gale. Turbūt daro, jų valandų skaičius yra plane, tai natūralu, kad vieną kartą per savaitę turi įvykti ta klasės valandėlė. (M6)

Buvo nurodyta, jog mokyklose reikėtų specialių pamokų, ypatingai apie santykius jaunimo tarpe, nes šiuo metu šios informacijos vaikai negauna: *aš manau, kad tai turėtų būti, kažkokia speciali disciplina, kaip pamoka galėtų būti. Taip kaip yra kalbama apie lyčių skirtumus tarp berniukų ir mergaičių, tai manau kažkokie psichologai turėtų vesti tą pamoką, nes pavyzdžiui kaip ir išsiskyrimas: draugavo berniukas su mergaite ir išsiskyrė. Na mes juk irgi nemokam išsiskirti ir tie vaikai yra traumuojami, jie nežino kas ten galvose vyksta, kas dedasi širdį, visi šie dalykai irgi labai gajūs paauglystėje. Pirmos meilės, pirmi tie dalykai, tie skaudūs žodžiai ir jie nežino kaip su tuo susitvarkyti. <...> Tai tokie dalykai apie kuriuos reikia su vaikais kalbėti, jei mes nekalbėsime tai patys iš kažkur sužinos, išmoks ir nebūtinai teisingai. (T5).* Prevencines pamokas anot mokytojų galėtų vesti žinomi žmonės į kuriuos vaikai žiūri kaip į autoritetą: *Kitas variantas, kurį aš esu apgalvojusi, kad man, jei būčiau paauglė, būtų įdomu, ir ko man būtų įdomu klausytis, tai žmonių, kurie mane domina, garsių žmonių. Pavyzdys, kaip Beata Tiškevič. Man būtų įdomu klausytis žmonių, kurie jau yra*

kažką pasiekę, na kurie yra praėję tam tikrą sunkų laikotarpį. Lygiai taip pat man atrodo Svaras daug bendraudavo su mokyklomis. Tai man būtų įdomu girdėti tuos žmones, kurie mane pačią žavi. Galbūt tam tikriems berniukams, kurie turi elgesio problemų, būtų įdomu išgirsti kokio nors kokio nors kimbokso trenerio nuomonę. Čia kaip pavyzdys. Man pačiai įdomu ir aš manau, kad ir vaikams būtų įdomu. (M4)

Smurto lyties pagrindu prevencija

Dauguma interviu dalyvavusių mokytojų ir tėvų išsakė poziciją, jog viena efektyviausių prevencinių priemonių yra vaizdinė medžiaga:

Vaikus labai paveikia kokia tai vaizdinė medžiaga sakykim. Labai taip efektingi kokie filmukai, kur labai gerai išreiškiama mintis. (M1)

Manau, vaikam turėtų būti video medžiaga. Kadangi jie daug laiko praleidžia prie elektroninių dalykų kaip: telefonai, kompiuteriai, tai gal galima būtų kažką infiltruoti į tokius dalykus. Šiaip aš galvuoju, jiems vizualinė medžiaga stipriausiai veikia, o po to ką jie daugiausiai naudoja tai elektronika reiktų ieškoti gal kažkokių ryšių tarp tų. (T3)

Dalis mokytojų teigė, jog nėra skiriama pakankamai laiko matomam smurtui stabdyti dažniausiai dėl laiko stokos siekinat išdėstyti visą programoje planuojamą medžiagą:

Žinot, mano, kaip mokytojos karjera, prasidėjo Valdorfo mokykloje, kur yra aišku labai daug spec. poreikių vaikų, bet už tai labai daug dėmesio skiriama emocinio intelekto ugdymui. Ten emocinis intelektas ugdomas nuo pirmos klasės ir jeigu vaikai susipyko, nesvarbu, kamuoliu nepasidalino ar dar kažkas, iškart yra nutraukiama pamoka, sėdama ir aiškinamasi. Tiesiog tai vadinama aiškynėmis ir paskui po kiek laiko žmonės to santykių išsiaiškinimo, tų pokalbių pradeda nebebijoti, nes jie žino, kad bus atstatyta kažkokia kad ir trapi teisybė, bus susitaikymas. Tai jeigu visa mokykla šitos pozicijos laikosi nuo pirmos iki dvyliktos klasės, tie žmonės, kurie išeina iš mokyklos dvyliktoje klasėje, yra nepaprastai gražūs.<...> O dabar, deja, ką aš matau valstybinėje sistemoje, kai aš esu atėjusi iš privačios, tai niekada... nu mes dar esame trisdešimt metų iki to. Dažnai būna nusodinama iš mokytojo pusės gana brutaliu būdu, nes tikrai tos programos pvz. Valdorfe dėl to tai yra, nes jis neseka valstybinių programų. Jie turi susidarę savo programas, jie pagal jas dirba ir jokių problemų niekas tenais nemato dėl šito dalyko. O čia yra programos, kurios yra perkrautos, kurios yra vaikų amžiaus tarpsniams nepritaikytos, dabar jau vis garsiau ir garsiau tėvai ir psichologai, ir pedagogai apie tai kalba. Ir stabdyti pamoką ir aiškintis santykius, žiūrėk, kas čia atsitiko, kaip tu tada pasijautei ir nepriimti atsakymo gerai, blogai ar normaliai, tai yra labai didelis dalykas. Ir čia reikia labai daug laiko, kurio, deja, tu negali skirti. Tai paprastai tai yra nusodinama pačiu brutaliausiu būdu iš mokytojo pusės, pasakoma „užsičiaupiat visi ir dirbat toliau“ arba ten taip ir taip ir taip. Ir pamoka vyksta toliau ir viskas. Ir čia yra tas, kas yra lengviausia iš mokytojo pusės, greičiausia, patogiausia. Tikrai aš taip darydama, nes dabar, deja, aš pačių programų ir mokinių lūkesčių ir tėvų, esu irgi priversta taip elgtis. Tai aš tokiu metu jaučiuosi, kad aš pati iš vaikų atimu kai ką labai svarbaus. (M2)

Ne vienas interviu dalyvavęs mokytojas išsakė nuogaštavimą ir baimę, jog šviečiant lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu klausimais gali būti paskatinamas šių problemų atsiradimas: *informacijos apie smurtą santykiuose negaunam. Nes iš tikrųjų apskritai su tuo*

Olweus labai kai tik įvedinėjom labai vaikams išsigandom, kad gausis patyčių propagavimas. Nu, ta prasme, labai dažnai apie tas patyčias šneki, atrodo, kad vaikus jau mokini kaip reikia tyčiotis. Va toks jausmas jau buvo. Bet paskui aišku visas susisistemino, kažkaip kitaip pateikėm. Nes ir vaikai jau pradėjo juokauti „mokytoja, patyčios! Mokytoja, patyčios!“. Tyčiojosi iš manęs, nors ten nėra tokia situacija. Nu vat kažkas tokio įdomaus buvo. Nes dažnai apie tas patyčias kalbi. Bet jau pranyko tos abejones, nes jau supratom kaip reikia dirbti. Būtų gerai ir mokymai. Nes Savu keliu kai buvo programa paruošta, tai kvietė ir į seminarą, rodė kaip dirbti. (M3)

Mokytojai teigė, jog jiems trūksta žinių smurto lyties pagrindu ir tas trukdo bendrauti su vaikais, todėl jie mielai eitų į savivaldybės organizuojamus mokymus šia tema: man norėtusi iš savivaldybės gal gauti daugiau mokymų būtent specialistams, dirbantiems su paaugliais, būtent to smurto lyties pagrindu klausimu. Aš pati tikrai norėčiau sudalyvauti tokiuose mokymuose, bet kol kas tokių mokymų nemačiau, man niekas taip ir nesiūlė. Bet labai svarbu manau būtų specialistams eiti į tokius mokymus. Ir mokymus ne ta prasme teorijos prasme, bet man mokymai yra naudingi, kai būna praktika. Man teorija, aš galiu ją pasiskaityti. O praktika man reikalinga tam, kad aš galėčiau susisteminti, kaip visgi tą atlikti reiktų. (M4)

Interviu dalyvavę mokytojai pabrėžė bendraamžių švietimo svarbą: Tai man kažkaip kuo daugiau tokio bendradarbiavimo tarp bendraamžių. Tas suaugęs žmogus, tos visos prevencinės programos, patikėkit manim, jau mes tikrai jų... ir tos patyčių, mes juokėmės. Jos niekinės. Kadangi dabar tikrai jaunimas darosi toks organizuotas, aktyvus. Ir vat būtent, kad koks būrys jaunuolių, kad jie kažką sugalvotų, sukurtų, kažkaip kad jie numatytų tuos kelius. Nes jų tas mąstymas, jie gal labiau norėtų tai daryti šiuolaikiškiau. Nes tos programos, aš vėlgi grįžtu, kaip sakot pakabina lentoje, jie net neskaito to, kas kabo lentoje. Jiems visiškai neįdomu. (M6). Prevencijai jaunimo tarpe vykdyti efektyvu būtų taikyti realias jaunimui suprantamas istorijas iš jų gyvenimo: Aš labai siūlyčiau, kad būtų paieškota realių istorijų kuriose jie galėtų tapti tais dalyviais ir nagrinėti, atpažinti tas istorijas, pajauti, kad tai yra tikra ir kad tai atitiktų jų amžių, kad būtų susiję su jais. Paviršutiniški testukai tai nieko neduoda, reikia kažko gilesnio. Iš savo praktikos galiu pasakyti jei jiems yra duodamos situacijų užduotys, kur jie turi spręsti, pamatyti, pajaučia, kad tai yra artima jų amžiui, kad tai susiję su jų problemomis jie visai kitaip traukiasi į tai nei ten kažkokios skaidrės apie tai kas čia vyksta Lietuvoje, kiek yra tų atvejų ir visa kita. (T7). Tokia nuomonė ir bendraamžių švietimo poreikis kyla, nes kaip teigė dauguma kalbintų respondentų vaikai linkę santykiuose kylančias problemas patys arba gauti patarimus ir pagalbą iš bendraamžių, kurie neretai kaip ir jie stokoja informacijos kaip atpažinti smurtą lyties pagrindu ir kur gauti pagalbą, kaip nutraukti smurtinius santykius.

Siekiant vykdyti efektyvią smurto lyties pagrindu prevenciją būtina atlikti problemos masto ir prevencinių poveikio priemonių analizę: manau trūksta grįžtamojo ryšio anketų, tokių kurios būtų anoniminės ir būtų vertinama mokymosi aplinka, situacija klasėje. Trūksta programos įdiegimo. Man atrodo anketavimo ir išsiaiškinimo bendros situacijos, kaip kas yra, su kokiomis problemomis susiduriama. Aš galvočiau ir diegčiau kažkokią basic programą nuo pradžių, pagal vaiko emocinį lygį ir intelektinį lygį išsilavinimą atitinkančią programą kuri tęstusi iki pat mokyklos baigimo ir testavimą, anketavimą, nuolatinį aplinkos tyrimą, ugdyti sąmoningumą. (T8). Taip pat reikalinga sukurti rekomendacijas dėl smurto lyties pagrindu

vaikų ir jaunimo tarpe: *jeigu būtų sukurtos kažkokios rekomendacijos, tai tokių kaip ir nėra. Yra tik dėl smurto artimoje aplinkoje, bet ten nepatenka nepilnamečiai dėl smurto lyties atžvilgiu. Galbūt tie patys mokymai tiek pareigūnams, tiek ne tik pareigūnams. (I3)*

Priemonės mokytojams ir su jaunimu dirbantiems specialistams

Dauguma interviu metu kalbintų specialistų nurodė, jog reikalingas moksleivių švietimas lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu klausimu, tačiau pripažino, jog yra keletas barjerų tokios informacijos sklaidai. Visų pirma, specialistams trūksta kompetencijų ir informacijos šiomis temomis, ypatingai, jog yra jautrių atvejų, kuomet mokytojai patys asmeniškai susiduria su smurtu lyties pagrindu: *Aš dabar prisimenu prieš kažkiek metų darytus mūsų edukologo mokytojo seminarus, bet gerai neprisimenu,... bet buvo gerai, kad buvo paremti tokiu dalyvavimu, per žaidimus ten, grupėse ten, išspręsti. Ir tokiu būdu atsiranda artimesnis santykis tarp mokytojų. Ir būtent per tą santykį tarpusavio galbūt galima labiau pažinti ar drąsiau kalbėti apie tai. Toks tiesioginis geriausia, vienas per kitą, per kažkokią išprovokuotą situaciją ir tokiu būdu tarsi... Nes nežinau kokiuose modeliuose tie mokytojai patys gyvena šeimose. Tas smurto klausimas kažkuria prasme padėtų kažkurią dalį perprogramuoti, išdrąsinti, išdrąsinti tam žmogui sąžiningai iškelti tą klausimą sau. O ką jau kalbėti apie mokinius. (M5)* Antra, trūksta laiko užsiėmimų vedimui: *šiai su programomis yra sudėtinga, nes... tiesa pasakius aš nežinau, kada jas reikia įterpti į ugdymo procesą. Pvz. pas mus mokykloje išvis yra tokia labai kvaila situacija padaryta, kad klasių valandėlės yra visiems vienu metu, visoms klasėms vienu metu, vidury pamokų, vieną dieną, pusės valandos trukmės. Tai pusė valandos. Tai, visų pirma, yra labai maža trukmė. Nežinau, ką ten gali spėti išgvildinti. Antra, jeigu tai iš karto apriboja jau specialistus, nes jie tik į vieną klasę gali patekti kartą per savaitę. Kai daug kas reiškia persikelia klasių vadovams ant pečių. (M1)* Sprendžiant laiko problemos trūkumą, dalis interviu dalyvavusių mokytojų nurodė, jog galėtų lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu temas integruoti į savo vedamas pamokas: *aš esu lituanistė, tai man šitoj vietoj aš esu privilegijuota ir man šitoj vietoj yra patogiu. Man veikia labai filmų ir literatūros kūrinių analizė. Ko tam reikėtų? Tam reikėtų pasiūlyti arba filmą, net ir tinka jo ištrauka, arba tekstą, arba jo ištrauką, ir parengti gerus proaktyvius, atvirus klausimus. Ir ta diskusija ji būtų sudėtinga ir tikrai ne visi joje dalyvautų, ir būtų tokių, kurie išsityčiotų iš visko. Čia yra faktas 100 %, nes labai didelė dalis nemato jokios problemos. Bet vis dėlto, tai būtų toksai kelias. Suorganizuoti net ne vieną tokią diskusiją. Iš vienos čia jokios naudos. Bet kelias, sakykime kas mėnesį vieną klasės valandėlę paskirti va tokiam dalykui, tokio dalyko aptarimui. 15 minučių filmo peržiūra, likusias 30 kažkokia tai diskusija. Ir jeigu yra normalūs santykiai su auklėtiniais, aš manau, kad tai būtų veiksminga. <...>. Bet vėlgį, tikrai ne toj aplinkoj kur tas smurtas jau yra tiek giliai įsišaknijęs, kad žmonės to nebeatpažįsta. Dar vienas dalykas, bet čia jau irgi reikia gerų santykių su auklėtiniais. Reikia tiesiog nu kažkokią padaryti dėžutę klasėje, auklėtojo kabinete, nežinau kur. Kur vaikai tiesiog mestų savo klausimus, ar tai buvo smurtas, ar nebuvo. Anoniminiu be abejo. Ir paskui bandyti per klasės valandėlę irgi kas du mėnesius, kas mėnesį, tiesiog atsakyti, ar vis dėlto tai buvo smurtas, ar nebuvo. Nes vat problema ypač su mažesniais vaikais, arba ypač su berniukais dažnu atveju, kad jie nemato tos ribos ir nesupranta, kas vyksta. Jie nesupranta, kad skaudina kitą žmogų. (M2)*

Nu tai trukmė galėtų būti kaip pamokos, 45 minutės. Kaip minėjau, galima įtraukti į klasės valandėlę arba, jeigu tai nėra auklėtojas, ar tai integruoti į dalykus kažkokius, etiką kad ir pavyzdžiui, tikyba. Ir kokia tai medžiaga turėtų būti? Nu vat... gali būti internete kažkoks serveris, pavyzdžiui, su užduotimis sudėta viskas, sukrauta, labai patogu. Pasiėmei, atsivertei kokį nori filmuką, sakykim temom kokiom suskirstyta, gal kažkokį filmuką įdomų kaip paaugliams pažiūrėti neilgą, tada padiskutuoti ar atsakyti į klausimus, ar testuoti juos. (M3)

Dauguma mokytojų įvardijo, jog reikalingos praktinės priemonės užsiėmimams vesti ir mokymai kaip praktikoje naudotis sukurtomis priemonėmis, siekiant taupyti mokytojo ar kito mokykloje dirbančio specialisto laiką pasiruošimui: tai efektyviausias yra būdas – situacijų analizė. Per tam tikrą situacijų analizę, diskusiją. Nes labai dažnai atrodo yra paruoštos priemonės, bet nu kad ir įduota knygelė ir paduota mokytojui. Labai atrodytų efektyvu. Bet ką aš vienas padarysiu – atsisėsiu, perskaitysiu ir padarysiu tam tikras išvadas. Bet jeigu mes sakome, kad mokykla turi keistis, mokytojai turi keistis, kitokius metodus naudoti. Tai ir mokytojams tuo pačiu reikėtų pateikti ir edukuojant ir rodant, kai galima tai daryti. Nes mokytojai išmoks. Tarkim, sudalyvauja kažkokiam interaktyviam seminare, ar kažkokiam tęstiniam, kur yra analizuojami atvejai, jie taip pat tarsi apžaidžia. Jie jau iš karto dalyvaudami tame seminare, mokytojai jau iš karto yra pasiruošę darbui su savo mokiniais, jau iš karto gali eiti į savo klasę, klasės valandėlę ir pritaikyti. Jeigu paduos knygą pasiskaityti, reiškia mokytojui pačiam reikia kurti. Iš tiesų knygom jau apsikrovę ir nespėja. (M8)

Pagalba nukentėjus nuo smurto lyties pagrindu

Pastebėjus smurto lyties pagrindu atvejus iškyla jų sprendimo ir pagalbos nukentėjusiems asmenims klausimas. Siekiant užtikrinti efektyvią smurto lyties pagrindu prevenciją būtina greitai reaguoti į smurto atvejus. Mokytojai ir mokykloje dirbantis personalas iššakė problemą, jog net esant smurtui ne visada norima kelti problemas į viešumą jei situacija nebūna itin įtempta. Interviu metu buvo ne kartą išsakyta, jog dažnai mokykloje kylančios problemos atrodo yra ženklas, jog mokykla su jomis nesusitvarko: aš turiu vieną klasę, kur yra siaubingos patyčios. Ir tos patyčios yra tikras psichologinis smurtas prieš kitus žmones. Ir auklėtojas toje klasėje yra visiškai neveiksnius, jis yra pensinio amžiaus, ir dar kas įdomiausia, klasėje net neturi pamokų, neveda jiems pamokų. Tai santykio su auklėtoju nėra jokia, jokios informacijos niekada nežino. Tai jau nekalbant apie informaciją, o ten dalykai vyksta baisūs. <...> tu net negali iškelti šitos problemos, nes jos visos yra pakišamos po kilimu. Kol nėra tėvų skundų, reiškia viskas yra gerai. (M2)

Šią problemą taip pat įžvelgia ir su mokyklomis bendradarbiaujantys vaiko teisių apsaugos specialistai: grįžtant prie to paties - įsivertinimas, ir mokyklom duot žinutę, kad jų pamatymas smurto tai nereiškia, kad jų mokykla blogai veikia. Kad tai yra gėris, kad jie pamato, su kokiom problemom susiduria ir jas sprendžia. Tai tas atpažinimas visų pirma ir paskui pagalbos suteikimas tiek nukentėjusiam, tiek smurtautojui. Tas irgi pas mus dažnai yra apleidžiama, smurtautojas dažnai lieka be jokios pagalbos. (I2)

Interviu dalyvavusi moksleivės mama pasidalino konkrečiu atveju, kuomet jos dukra susidūrė su patyčiomis ir smurtu iš klasioko pusės. Respondentė minėjo, jog šis įvykis

paveikė visą šeimą ir parodė pagalbos sistemos neefektyvumą ir palaikymo tėvams trūkumą:

Mes mokomės valstybinėje mokykloje ne privačioje tai tikrai yra tie įvairūs pasityčiojimai iš tavo fiziologijos, kaip tu atrodai. Dabar dar yra ir smurto apraiškos internete, tai yra bendravimas chatuose. Mes susidūrėme su tokiu tikru smurtu mokykloje kuomet kreipėmės į policiją ir mes tikrai pirmą kartą gyvenime išgyvenom tokį baisų etapą, kai turėjome konkretų smurtautoją prieš mūsų vaiką. Buvo ir emociškai ir psichologiškai smurtaujama prieš mūsų mažesnį vaiką. Tai buvo klasiokas. Pirmiausia prasidėjo smurtas žodžiais, užgauliojo, sakė labai niekingus žodžius tokius kaip: žiurkė, kekšė. Paskui tas smurtas ėjo link šeimos, šeimos nariai irgi buvo paliesti. Galiausiai tai į grupę tėvų persikėlė, nes ėmėme ginti savo vaiką. Mes kreipėme pirmiausiai į mokyklą, paskui kreipėmės į direktorę, bet direktorė pasakė, kad nieko padėti negali. Po to tas berniukas susirasdavo savo aukas ir naudojo tokį fizinį smurtą, toks atrodo nekaltas, bet vis tiek tai yra smurtas, visokie ten kojų pakišimai, kuprinės paslėpimas, priekyje sėdinčio vaiko kėdės judinimas, apipiešimas penalo, grasinimai buvo prasidėję. (T6)

Šioje situacijoje interviu dalyvavusi mama teigė nesulaukė pagalbos nei iš mokyklos administracijos nei iš joje dirbančių darbuotojų, taip pat susilaukė pasmerkimo tėvų bendruomenės. *Paskutinis smurto proveržis jau buvo fiziologinis, tiesiog vaiką pradėjo spardyti ir mes tada kreipėmės į policiją. Ir tai vienintelė Lietuvoje teisėtvara kuri mums padėjo išspręsti šitą problemą. Policija atvažiavo į mokyklą ir su tuo vaiku ir jo tėvais buvo paleista kažkokia programa, kad ten su jais kalbėjo, buvo ir administracinė bauda išrašyta už visą tą smurtą. Bet mes tapome visiškai atskirti nuo bendruomenės, nes taikėme tokį pasipriešinimą smurtui. (T6)*

Su vaikais ir jaunimu dirbantys specialistai mokyklose nurodė, jog vaikai ir jaunimas vis dar vengia kreiptis pagalbos santykių klausimais į mokykloje dirbančius specialistus:

Paaugliai labai nemėgsta psichologų. Jau kai jie tik prisistato, kad čia atvyko psichologas, jie kažkaip labai neigiamai žiūri. Nes psichologas asocijuojasi su kažkokiu tai gydytoju, kuris turi gydyti juos, kad jie čia turi problemų. (M4)

Prisibijo, vis dar prisibijo iš tikrųjų ateiti pas psichologą. Aš kiek tarkim kalbu su mokiniais, tai ne tik kad po pamokų jie saugiau jaučiasi. Jiems apskritai trupučiuką baugu, kad psichologas yra tarsi tos pačios mokytojų komandos narys ir jiems jau dėl to yra šiek tiek nejauku, nes nu kažkaip vis tiek žino, kad psichologas tikrai laikosi to konfidencialumo. Bet... nu vis tiek jie nesijaučia saugiai, nes galvoja, kad galbūt bus aptarinėjama pvz. su mokytojais arba ten formuosis kažkokia nuomonė apie tą vaiką. Tai aš nežinau, kaip galima tą išspręsti. Iš tikrųjų nežinau. Nedirbti mokyklose psichologams, o dirbti šalia mokyklų. Kad taip patys ateitų būna tikrai labai retai, bet būna. Būna kartais, kad pasikvieti pvz. mokinį kitu klausimu visai, nu ten tarkim, koku adaptacijos klausimu, ir taip išsikalbi, išsikalbi ir užgriebi kažkokį tai sunkumą ir tada pasiūlai, o gal tu norėtum ateiti pasikalbėti, tada sutinka. Tai taip va tada tokiais subtiliais metodais nebent. (M1)

Jeigu mokykloje, tai vaikai labai nenoriai eina pas psichologus. Bet jeigu už mokyklos ribų, tai viskas ok. Jiems mokykla atrodo, kad čia... kai kas psichologą suvokia, kad čia kažkas su protu yra netvarkoje. Bet jeigu pasakai, kad tai bus ne mokyklos psichologė, kažkur kitur, tai viskas tvarkoje, ok, tikrai lankysiuos, tikrai eisiu. Bet su mokyklos psichologe taip pat,

jinais po pamokų, kai nelieka nieko mokykloje, jinais taip pat konsultuoja vaikus vienas ar kitais klausimais ir kai kurie išdrįsta pasiguosti, pasikalbėti, ateiti pabūti su ja. (M6)

Tačiau interviu kalbinti mokyklos psichologai išsakė problemą, jog jie visus mokyklos vaikus aptarnauja vieni, taip pat, kad jiems sunku su vaikais užmegzti ryšį: <...>*man labai patinka eiti į klases, nes vis tiek tada kažkaip vis tiek save daugiau parodai ir tą kontaktą mezgi plačiau su mokiniais. Tai kaip sakiau yra ta sudėtinga situacija dėl klasių valandėlių. Bet kartais būna tokių momentų, kai pvz. kai kurie mokytojai išvyksta į komandiruotę, ar tai susergera. Ir tada yra, kaip sakyti, nepaleidžiamos tos klasės, tada yra erdvės jau daugiau pabendrauti. Tada aš jau tikrai einu su daugiau įvairių savo veiklų, tikrai nepavadoju aš ten pamokų, istorijos ar matematikos, bet tada jau yra daugiau šansų su tom klasėmis susitikti. Ir aš labai vertinu tas galimybes. Bet tai yra taip neapibrėžta ir neaišku, ir nežinai, kada tai bus. (M1)*

Su smurtu lyties pagrindu ir smurtu bendrąja prasme bei patyčiomis susidūrę moksleivių tėvai visgi nurodė, jog kadangi vaikai vengia kreiptis pagalbos pas mokykloje dirbančius specialistus jei vaikas sutinka, tėvai priversti ieškoti pagalbos už mokyklos ribų.

Paminėtina, jog dauguma interviu dalyvavusių mokytojų ir kitų mokykloje dirbančių specialistų nurodė, jog yra patenkinti bendradarbiavimu tarp kolegų ir kilus sudėtingai situacijai, reikiant reaguoti į smurtą problemos sprendžiamos susirinkus į neformalius susitikimus, kuriuose aptariamas pagalbos teikimo mechanizmas: *nu tai visų pirma tikrai, kiek turi gerą ryšį su auklėtoja, pirmiausia tikrai gali. Tada gali psichologai tikrai puikūs dirba pas mus. Tikrai gali ateiti, visada yra prieinama. Bet kada, ekstra atveju visada. Ir socialinė darbuotoja yra. Nes vat irgi vienas atvejis toks buvo, kad viena auklėtoja pasakojo, kad jos šeštokę mergaitę bandė kažkaip nu „kabint“ dešimtokas toksai. Nu tai labai sureagavo iškart. Nes nu kaip čia sako galima taip, kaip ir nori, kad panelė būtų, ir visaip rodo jai dėmesį. Tai mokytoja iškart sureagavo, šnekėjo su ta mergaite, su tėvais. Nu, žodžiu, čia jau iškart sureaguota. Neadekvatu apskritai tokia draugystė, kur šeštokė su dešimtoku, ir kokių pagrindu čia. Tai va. Vaikai tikrai gali ateiti ir pas psichologą, ir pas socialinį darbuotoją laisvai. Ir mokytojai gali ateiti pasitarti, labai operatyviai bendraujama, jokių problemų, visada pasitariam ir kaip daryt, ir kaip reaguot, kokie žingsniai, komanda tikrai gera. Galima ir skambinti telefonu, ir ekstra. Tikrai, čia svarbūs dalykai tokie. (M3)*

Apibendrinant galima teigti, jog projekto „Vaikai svarbiausia“ metu atlikti kokybinis ir kiekybinis tyrimai pateikė naudingų įžvalgų apie smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe prevencijos iššūkius ir galimybes bei sudarė galimybę mokytojams, tėvams ir kitiems su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams pasidalinti savo įžvalgomis smurto lyties pagrindu tema. Tyrimo metu gauta informacija gali būti naudojama politikos smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe prevencijos srityje, tolesniems tyrimams, teisės aktų kūrimui bei prevencinėms strategijoms ir priemonėms bei politikos vystymui šioje srityje.

5. Rekomendacijos smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe prevencijai

Dėl teisės aktų ir politikos formavimo priemonių:

59

Ši apžvalga yra Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietiškumo programos (2014 – 2020) lėšomis finansuojamo projekto „Vaikai svarbiausia“ (REC-AG-2018/REC-RDAP-GBV-AG-2018) dalis. Šis dokumentas neatspindi oficialios Europos Komisijos nuomonės. Atsakomybė už pateikiamą informaciją bei nuomonę tenka šio dokumento autoriams.

- Ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir šalinimo;
- Į LR teisės aktus įtraukti smurto lyties pagrindu sąvoką;
- Sukurti ir patvirtinti Nacionalinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją bei jos priemonių planą įtraukiant smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo prevenciją;
- Įtraukti į 2021 m. Nacionalinę smurto artimoje aplinkoje mažinimo strategiją smurto lyties pagrindu sąvoką ir numatyti tikslą mažinti smurtą lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe;
- Atlikti nacionalinę reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą apie smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe paplitimą;
- Parengti ir patvirtinti Rekomendacijas mokykloms dėl smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe atpažinimo kriterijų, veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto lyties pagrindu bei prevencijos priemonių;
- Savivaldybėms įtraukti į starteginius veiklos planus smurto lyties pagrindu prevenciją ir užtikrinti jos įgyvendinimą savivaldybės švietimo įstaigose;
- Parengti informaciją apie pagalbą prieinamą vaikams ir jaunimui nukentėjus nuo smurto lyties pagrindu (Specializuotos kompleksinės pagalbos centruose, pagalbos linijose, mokykloje ir pan.).

Dėl priemonių švietimo įstaigose:

- Kasmet organizuoti mokymus mokyklos bendruomenei bendradarbiaujant su organizacijomis dirbančiomis lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu mažinimo srityse: administracijų darbuotojams, mokytojams ir kitiems mokykloje dirbantiems specialistams smurto lyties pagrindu tema bei įvertinti mokymų poveikį dalyviams;
- Įgyvendinti lytiškumo ugdymo programą įtraukiant smurto santykiuose, ypatingai seksualinio smurto ir priekabiavimo bei pornografijos temas;
- Pasirinkti ir mokykloje sistemaiškai kasmet taikyti programas ir metodinę medžiagą skirtą vaikams ir jaunimui apie smurtą lyties pagrindu, taip skatinant juos atpažinti smurto lyties pagrindu apraiškas ir laiku kreiptis bei gauti reikiamą pagalbą;
- Suteikti galimybę mokyklos psychologams ir socialiniams darbuotojams kalbėti su vaikais apie lyčių lygybę bei smurtą lyties pagrindu: atpažinimą ir galimas pagalbos priemones, siekiant kurti pasitikėjimu grįstą ryšį ir paskatinti nukentėjusius moksleivius kreiptis pagalbos;
- Atlikti smurto lyties pagrindu situacijos analizę švietimo įstaigose vykdant anoniminę mokyklos bendruomenės narių ir moksleivių apklausą taip siekiant įvertinti smurto lyties pagrindu paplitimą mokykloje, išsiaiškinant nukentėjusių asmenų patirtis ir teikiamos pagalbos efektyvumą;
- Bendradarbiauti su mokyklos savivaldybėje veikiančiomis NVO teikiančiomis pagalbą nuo smurto lyties pagrindu nukentėjusiems asmenims, bendradarbiavimą įforminant bendradarbiavimo sutartimi ir pagal poreikį organizuojant susitikimus su NVO atstovais, jų pagalba didinti bendruomenės narių kompetencijas smurto lyties pagrindu tema;

- Prisijungti prie socialinių kampanijų prieš smurtą lyties pagrindu, pvz: prisijungti prie socialinės akcijos 16 dienų prieš smurtą prieš moteris ir vykdyti prevencinę kampaniją mokykloje, ypatingą dėmesį skiriant berniukų ir vaikų įtraukimui į kampanijos veiklas.

Dėl smurto lyties pagrindu prevencijos programų:

- Smurto lyties pagrindu prevencinė programa turėtų būti tęstinė, pradedant nuo ikimokyklinio amžiaus ir baigiant aukštesniose ir aukštosiose mokyklose taikoma prevencija. Programos rengime turėtų dalyvauti specialistai turintys patirtį ir dirbantys smurto lyties pagrindu mažinimo ir lyčių lygybės srityse;
- Mokytojams ir kitiems su vaikais ir jaunimu dirbantiems specialistams programa turėtų būti orientuota į praktinius užsiėmimus, kurių laikas apibrėžtas pamokos laiku. Programoje turėtų būti nurodomos praktinės gyvenmiškos smurto lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe situacijos ir jų aptarimas, klausimai diskusijai;
- Mokymų programa turėtų būti interaktyvi, skatinti moksleivių įsitraukimą (video, audio medžiaga, vaidmenų žaidimai, žaidimai elektroninėje erdvėje ir pan.);
- Mokymų programoje turėtų būti numatytos praktinės užduotys skirtos tėvų įtraukimui į mokymosi procesą kartu su moksleiviais;
- Mokymų programoje turėtų būti numatyta kaip į smurto lyties pagrindu prevenciją įtraukti vaikus, pvz. naudojant bendraamžių švietimo (Peer to peer) modelį suburti vaikų ir jaunimo iniciatyvinę grupę, kurie po mokymų apie smurtą lyties pagrindu taptų lektorais ir organizuotų pamokas jaunesniems moksleiviams.

6. Priedai

Priedas Nr 1. Elektroninės apklausos anketa

Ši apklausa yra tarptautinio projekto „Vaikai svarbiausia!“ dalis. „Vaikai svarbiausia“ yra 2 metų trukmės projektas iš dalies finansuotas Europos Komisijos Teisių, Lygybės ir Pilietiškumo programos (2014-2020). Projekto trukmė: 01/09/2019-30/08/2021. Dotacijos sutarties numeris: 856844 — Children First — REC-AG-2018/REC-RDAP-GBV-AG-2018.

Projektas skirtas ankstyvajai smurto lyties pagrindu prevencijai vaikų ir jaunimo tarpe. Projekto metu ypatingas dėmesys skiriamas smurtui romantiškuose santykiuose vaikų ir jaunimo tarpe, priemonių skirtų lyčių stereotipų mažinimui kūrimui bei komunikacijai apie lyčių stereotipų poveikį merginoms ir vaikinams socialiniuose tinkluose.

Ši apklausa yra anoniminė ir konfidenciali, jos apibendrinti duomenys bus naudojami tik projekto tikslams pasiekti. Apklausos pildymo trukmė - 10 - 15 min. Lietuvoje trūksta informacijos apie jaunimo patiriamą smurtą lyties pagrindu santykiuose, todėl Jūsų dalyvavimas šioje apklausoje labai svarbus siekiant sukurti priemones ankstyvajai smurto lyties pagrindu prevencijai vaikų ir jaunimo tarpe.

Iš anksto dėkojame už skirtą laiką!

1. Bendra informacija

1. Šalis:

- a. Graikija
- b. Kipras
- c. Jungtinė Karalystė
- d. Lietuva
- e. Italija

2. Pažymėkite kuriai tikslinei grupei priklausote:

- a. Pedagogas ar kitas su vaikais ir jaunimu dirbantis specialistas
- b. Vaiko (-ų) tėvas
- c. Politikos formuotojas (-a)
- d. Švietimo institucijos atstovas
- e. Kita (įvardinkite)

3. Lytis:

- a. Vyras
- b. Moteris
- c. Kita

4. Amžius:

2. Lyčių stereotipai

1. Ar Jūsų nuomone pedagogai turėtų suteikti informaciją vaikams apie klausimus susijusius su lyčių lygybe?

- a. Taip
- b. Ne
- c. Nežinau

2. Paaškindite kodėl

---

3. Kokie barjerai trukdytų suteikti šią informaciją? Paaškindite detaliau.

4. Remiantis savo patirtimi dirbant ar gyvenant su vaikais bei paaugliais parašykite ar Jūsų nuomone jie elgiasi pagal lyčių stereotipus?

---

5. Kurią lytį labiausiai paveikia lyčių stereotipai?

- a. Moteris
- b. Vyrus
- c. LGBTQ+
- d. Visus vienodai

6. Skalėje nuo 1 iki 5 (1= visiškai nesutinku ir 5= visiškai sutinku), nurodykite kaip labai Jūs sutinkate ar nesutinkate su šiais teiginiais:

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Strongly agree	Neither disagree nor agree
Vaikinai iš prigimties labiau agresyvūs nei merginos					
Rūpintis namais ir šeima yra labiau moters pareiga nei vyro					
Vyras turi uždirbti daugiau už savo antra pusę					
Vaikinams labiau nei merginoms turi rūpėti karjera					
Vaikinams labiau nei merginoms priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partner					
Merginoms labiau nei vaikinams priimtina turėti daugiau nei vieną intymų partnerį					
Merginos pačios išprovokuoja vaikinų seksualinę agresiją savo apranga ir elgesiu					

Vaikinai patys išprovokuoja merginų seksualinę agresiją savo apranga ir elgesiu					
Merginos paprastai yra protingesnės nei vaikinai					
Vaikinai paprastai yra protingesni nei merginos					
Merginos yra labiau pažeidžiamos nei vaikinai					
Vaikinai yra labiau pažeidžiami nei merginos					

3. **Smurtas lyties pagrindu santykiuose**

1. Kuri lytis labiausiai tikėtina, jog susidurs su smurtu lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe?

- a. Vyrai
- b. Moterys
- c. LGBTQ+
- d. Visi vienodai

2. Kokie pagrindiniai rizikos faktoriai nulemia tai, jog asmuo tampa smurto artimoje aplinkoje auka? (galite pasirinkti daugiau nei vieną variantą)

- a. Lytis
- b. Augant matytas smurtas artimoje aplinkoje
- c. Psichotropinių ir kitų priklausomybes sukeliančių medžiagų vartojimas
- d. Skurdas
- e. Nedarbas
- f. Pykčio nevaldymas, ankstesnis įsivėlimas į muštynes
- g. Kita (įvardinkite) _____

3. Kokie pagrindiniai veiksmi lemia, jog žmogus pradeda naudoti smurtą lyties pagrindu kito asmens atžvilgiu? (galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymą)

- a. Lytis
- b. Augant matytas smurtas artimoje aplinkoje
- c. Psichotropinių ir kitų priklausomybes sukeliančių medžiagų vartojimas
- d. Skurdas
- e. Nedarbas
- f. Pykčio nevaldymas, ankstesnis įsivėlimas į muštynes
- g. Kita (įvardinkite) _____

4. Ar kada nors teko susidurti su smurtu lyties pagrindu vaikų ir jaunimo tarpe?

- a. Taip
- b. Ne

5. Jei taip, kurioje vietoje?

- a. Mokykloje
- b. Šeimoje
- c. Bendruomenėje
- d. Kita (įvardinkite)

6. Kokiomis aplinkybėmis vaikai ir jaunimas susiduria su smurtu lyties pagrindu?
- Patiria smurtą savo šeimoje
  - Patiria smurtą romantiškuose santykiuose
  - Patiria smurtą iš draugų pusės
  - Patiria smurtą iš mokytojų
  - Kita (please specify)

4. Mokyklos aplinka

1. Skalėje nuo 1 iki 5 (1= niekada ir 5= visada), išreikškite **savo nuomonę** dėl šių teiginių:

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku	Nei sutinku nei nesutinku
Mokytojai įsiklauso į moksleivių išsakytas problemas					
Mokytojai su merginomis ir vaikiniais elgiasi vienodai					
Merginos mokykloje jaučiasi saugios					
Vaikinai mokykloje jaučiasi saugūs					
Moksleiviai žino kam pranešti kai patys susiduria su smurtu arba jį mato					
Merginos dažniausiai praneša patyrusios arba mačiusios fizinį smurtą					
Vaikinai dažniausiai praneša patyrę arba matę fizinį smurtą					
Mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai žino ką daryti kai išgirsta apie smurto lyties pagrindu atvejus arba juos pamato					
Mokytojai yra atsakingi už vaikų švietimą lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu temomis					
Egzistuoja moksleiviams skirtos programos, kurių metu jie gali diskutuoti ir daugiau sužinoti apie seksualinį priekabiavimą ir kitas smurto lyties pagrindu formas					
Esant poreikiui moksleiviams prieinama individuali pagalba ir psichologinis konsultavimas					

Kai moksleiviai susiduria su problemomis, mokytojai dirba iš vien su tėvais, kad jas spręstų					
--	--	--	--	--	--

5. Socialiniai ir kultūriniai procesai

1. Ar kada nors Jūs esate gavę informacijos apie smurtą lyties pagrindu? _____

2. Ar Jums žinoma apie įstatymus/nacionalines programas/politiką saugančią vaikus ir jaunimą nuo smurto lyties pagrindu? (įvardinkite)

---

3. Ar Jūsų mokykloje yra numatytos smurto lyties pagrindu prevencijos priemonės?

- a. Taip
- b. Ne

4. Jei taip, įvardinkite jas, jei ne, paaiškinkite kodėl:

---

5. Kokios medžiagos, priemonių Jums reikėtų, kad galėtumėte kalbėti su vaikais ir jaunimu apie smurtą lyties pagrindu? (parašykite bent keletą pavyzdžių)

6. Pabaigai

1. Jei tavo domina projekto „Vaikai svarbiausia“ veiklos ir rezultatai susisiek su mumis adresu: info@diversitygroup.lt

Priedas Nr 2. Interviu gairės mokytojams

1. Požiūris į smurtą lyties pagrindu

1.1. Kokį elgesį Jūsų nuomone galima laikyti smurtu santykiuose? Gal galite pateikti keletą pavyzdžių?

1.2. Ar smurtas santykiuose yra dažnas reiškinys? Ar kada nors teko susidurti su smurtu santykiuose (artimųjų, pažįstamų, paauglių tarpe ir pan.)

1.3. Kokios yra pagrindinės smurto lyties pagrindu priežastys? Ar manote, jog yra atvejų, kuomet smurtas santykiuose gali būti pateisinamas ar net būtinas?

- 1.4. Smurto santykiuose atveju, kas dažniausiai yra smurtautojas ir kas nukentėjęs? Kaip galėtumėte charakterizuoti abu iš šių žmonių?
- 1.5. Ar Jūsų nuomone yra asmenų grupių, kur smurtas lyties pagrindu pasireiškia dažniau? Kokios tai grupės ar asmenys?
- 1.6. Tam, kad elgesys galėtų būti vadinamas smurtu jis turi būti sisteminis, ar vienas atvejis jau gali būti laikomas smurtu santykiuose?
- 1.7. Ar sutinkate su teiginiu, jog jei žmogus patiria smurtą santykiuose, jis tiesiog gali šiuos santykius nutraukti? Jei atsakėte taip, kodėl? Jei ne, su kokiais pagrindiniais santykių nutraukimo barjeriais asmuo norintis nutraukti santykius susiduria?
- 1.8. Per pastaruosius kelis dešimtmečius pasikeitė lyčių vaidmenys, ar Jūsų nuomone tai turėjo įtakos smurtui santykiuose?

2. Smurto lyties pagrindu jaunimo tarpe prevencijos ir pagalbos aukoms modeliai ir įrankiai

- 2.1. Ar Jūsų nuomone smurto lyties pagrindu problema yra labai paplitusi mokyklos aplinkoje? Gal galite įvardinti keletą pavyzdžių?
- 2.2. Kaip Jūsų nuomone dažniausiai pasireiškia smurtas lyties pagrindu mokyklos aplinkoje?
- 2.3. Ar susiduriate su sunkumais siekiant išmatuoti smurto lyties pagrindu paplitimą mokyklos aplinkoje?
- 2.4. Ar Jūsų mokykla turi strategiją kaip kovoti su smurtu lyties pagrindu? Gal galite įvardinti keletą priemonių?
- 2.5. Ar Jūsų nuomone mokytojai turėtų šviesti vaikus lyčių lygybės klausimais? Jei taip, kaip tą padaryti? Jei ne, kodėl ne?
- 2.6. Ar Jūsų nuomone mokytojų atsakomybė imtis veiksmų prieš smurtą lyties pagrindu mokyklose? Jei taip, kokių veiksmų būtų galima imtis? Kokie barjerai būtų? Jei tai ne mokytojų atsakomybė, kas turėtų tai daryti?
- 2.7. Ar žinote programų skirtų moksleiviams sužinoti daugiau apie smurtą lyties pagrindu?
- 2.8. Kur moksleiviai galėtų pranešti susidurę su šia problema?
- 2.9. Jei būtų rengiama medžiaga apie smurtą lyties pagrindu mokytojams skirta kasdieniam naudojimui, ko jai reikėtų, kad galėtų būti pritaikoma mokykloje? Gal galite pateikti pvz: trukmė, metodai ir pan?
- 2.10. Kokių veiksmų savivaldos ir nacionaliniu mastu Jūsų nuomone reikėtų imtis siekiant vykdyti smurto lyties pagrindu prevenciją?

1. Požiūris į smurtą lyties pagrindu:

- 1.1. Kokį elgesį Jūsų nuomone galima laikyti smurtu santykiuose? Gal galite pateikti keletą pavyzdžių?
- 1.2. Ar smurtas santykiuose yra dažnas reiškinys? Ar kada nors teko susidurti su smurtu santykiuose (artimųjų, pažįstamų, paauglių tarpe ir pan.)
- 1.3. Kokios yra pagrindinės smurto lyties pagrindu priežastys? Ar manote, jog yra atvejų, kuomet smurtas santykiuose gali būti pateisinamas ar net būtinas?
- 1.4. Smurto santykiuose atveju, kas dažniausiai yra smurtautojas ir kas nukentėjęs? Kaip galėtumėte charakterizuoti abu iš šių žmonių?
- 1.5. Ar Jūsų nuomone yra asmenų grupių, kur smurtas lyties pagrindu pasireiškia dažniau? Kokios tai grupės ar asmenys?
- 1.6. Tam, kad elgesys galėtų būti vadinamas smurtu jis turi būti sisteminis, ar vienas atvejis jau gali būti laikomas smurtu santykiuose?
- 1.7. Ar sutinkate su teiginiu, jog jei žmogus patiria smurtą santykiuose, jis tiesiog gali šiuos santykius nutraukti? Jei atsakėte taip, kodėl? Jei ne, su kokiais pagrindiniais santykių nutraukimo barjeriais asmuo norintis nutraukti santykius susiduria?
- 1.8. Ar Jūsų nuomone nepilnamečių vaikų turėjimas turi įtakos asmens sprendimui palikti smurtinius santykius? Jei taip, kodėl?
- 1.9. Per pastaruosius kelis dešimtmečius pasikeitė lyčių vaidmenys, ar Jūsų nuomone tai turėjo įtakos smurtui santykiuose?

2. Smurto lyties pagrindu jaunimo tarpe prevencijos ir pagalbos aukoms modeliai ir įrankiai:

- 2.1. Kaip labai paplitęs smurtas santykiuose mokyklos aplinkoje? Gal galite pateikti pvz?
- 2.2. Kaip pasireiškia smurtas santykiuose mokykloje?
- 2.3. Kas turėtų šviesti vaikus lyčių lygybės ir smurto lyties pagrindu klausimais?
- 2.4. Kaip tėvai ką galime padaryti, jog mūsų vaikai nepatirtų smurto lyties pagrindu? Kokie būtų sunkumai vykdant šią prevenciją?
- 2.5. Ką darytumėt jei sužinotumėt, jog Jūsų vaikas patiria smurtą lyties pagrindu? Kokios pagalbos Jums reikėtų?
- 2.6. Ar manote, jog tėvai turi šviesti vaikus apie lyčių lygybę? Jei ne, kas turėtų? Jei taip kaip tai darytumėt?
- 2.7. Ar Jūsų vaiko mokykla turi strategiją smurto prevencijai? Gal galite pateikti pvz?
- 2.8. Kokių veiksmų nacionaliniu ar savivaldybių mastu Jūsų nuomone reikėtų imtis siekiant efektyvios smurto lyties pagrindu prevencijos?

Priedas Nr 4. Interviu gairės institucijoms

1. Požiūris į smurtą lyties pagrindu:

- 1.1. Jūsų nuomone, kokį elgesį galima laikyti smurtu santykiuose? Gal galite pateikti keletą pavyzdžių?
- 1.2. Ar smurtas santykiuose yra dažnas reiškinys? Ar kada nors teko susidurti su smurtu santykiuose (artimųjų, pažįstamų, paauglių tarpe ir pan.)
- 1.3. Kokios yra pagrindinės smurto lyties pagrindu priežastys? Ar manote, jog yra atvejų, kuomet smurtas santykiuose gali būti pateisinamas ar net būtinas?
- 1.4. Smurto santykiuose atveju, kas dažniausiai yra smurtautojas ir kas nukentėjusysis? Kaip galėtumėte charakterizuoti abu iš šių žmonių?
- 1.5. Ar Jūsų nuomone yra asmenų grupių, kur smurtas lyties pagrindu pasireiškia dažniau? Kokios tai grupės ar asmenys?
- 1.6. Tam, kad elgesys galėtų būti vadinamas smurtu jis turi būti sisteminis, ar vienas atvejis jau gali būti laikomas smurtu santykiuose?
- 1.7. Ar sutinkate su teiginiu, jog jei žmogus patiria smurtą santykiuose, jis tiesiog gali šiuos santykius nutraukti? Jei atsakėte taip, kodėl? Jei ne, su kokiais pagrindiniais santykių nutraukimo barjeriais asmuo norintis nutraukti santykius susiduria?
- 1.8. Per pastaruosius kelis dešimtmečius pasikeitė lyčių vaidmenys, ar Jūsų nuomone tai turėjo įtakos smurtui santykiuose?

2. Smurto lyties pagrindu jaunimo tarpe prevencijos ir pagalbos aukoms modeliai ir įrankiai:

- 2.1. Ar Jūsų nuomone smurtas lyties pagrindu yra paplitęs mokyklos aplinkoje? Ar galite pateikti pavyzdžių?
- 2.2. Kaip Jūsų nuomone pasireiškia smurtas lyties pagrindu mokykloje?
- 2.3. Ar Jūsų nuomone kyla sunkumų bandant pamatuoti smurto lyties pagrindu paplitimą ir mąstą mokyklos aplinkoje?
- 2.4. Ar Jums žinomos nacionalinės ar savivaldybių strategijos dėl smurto lyties pagrindu prevencijos jaunimo tarpe? Ar galite pateikti keletą pavyzdžių?
- 2.5. Kokios įstaigos ar kokie specialistai turėtų būti atsakingi už jaunimo švietimą lyčių lygybės bei smurto lyties pagrindu temomis mokyklose?
- 2.6. Su kokiais pagrindinėmis institucijomis Jūsų įstaiga bendradarbiauja siekiant vykdyti smurto lyties pagrindu prevenciją? Kokių institucijų trūksta, kurios nėra įtraukiamos?
- 2.7. Kokias strategijas naudoja Jūsų institucija siekiant kovoti su smurtu lyties pagrindu jaunimo tarpe?
- 2.8. Ar Jums žinomos programos ar kiti įrankiai, kurių pagalba vaikai ir jaunimas gali daugiau sužinoti apie smurtą lyties pagrindu?
- 2.9. Ar Jums žinoma apie pagalbą nuo smurto lyties pagrindu nukentėjusiems moksleiviams? Gal galite pateikti pavyzdžių?
- 2.10. Ar Jums žinomos sėkmingos iniciatyvos, projektai skirti smurto lyties pagrindu santykiuose temai? Ar kurių nors iniciatyvų tikslinė grupė yra jaunimas?
- 2.11. Kokių veiksmų nacionaliniu ir savivaldos lygmeniu Jūsų nuomone reikėtų imtis siekiant vykdyti smurto lyties pagrindu prevenciją?

